

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KARL MARX'IN DÜŞÜNCESİNDE ATEİZM VE TÜRKİYE'DE BİR
YANSIMASI: PKK ÖRNEĞİ**

NAİME SABUNCU

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ

**Şanlıurfa
2024**

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KARL MARX'IN DÜŞÜNCESİNDE ATEİZM VE TÜRKİYE'DE BİR
YANSIMASI: PKK ÖRNEĞİ**

**NAİME SABUNCU
(215227011)**

**FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi ABDULLAH KARTAL**

**Şanlıurfa
2024**

TEZ ONAY SAYFASI

.

Jüri

İmza

ONAY

.

.....

(İmza)

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (YL) (TEZLİ) Müdürü

TEZ ÖNERİSİ VE TEZ YAZMA YÖNERGESİNE UYGUNLUK BEYANI

ewrwrew

..... / /.....

İmza

NAİME SABUNCU

TEŞEKKÜR

Tezin her sürecinde desteklerini esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Abdullah Kartal'a ve kıymetli eşim Abdullah Sabuncu'ya teşekkürü borç biliyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ŞEKİLLER DİZİNİ	iii
ÇİZELGELER DİZİNİ	iv
KISALTMALAR	v
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Önemi	1
1.3. Araştırmanın Amacı	2
1.4. Araştırmanın Yöntemi	3
2. BÖLÜMLER	4
2.1. KARL MARX'IN DÜŞÜNCESİNDE DİN KARŞITLIĞI	4
2.1.1. Materyalizm	4
2.1.1.1. Diyalektik Materyalizm	6
2.1.1.2. Tarihsel Materyalizm	8
2.1.2. Karl Marx ve Ateizm	9
2.1.2.1. Tanrı'ya Başkaldırı	13
2.1.2.2. Dini Yaratan İnsandır	15
2.1.2.2.1. Marksist Öğretide Yanılsama	15
2.1.2.2.2. Marksist Öğretide Yabancılaşma	17
2.2. TÜRKİYE'DE MARKSİZM	19
2.2.1. Marksizm'in Türkiye'ye Girişi	19
2.2.2. Marksizm'in Türkiye'de Yansımaları	21
2.2.2.1. İşçi Hareketleri	21
2.2.2.2. Öğrenci Hareketleri	24
2.2.2.2.1. Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO)	24
2.2.2.2.2. Türkiye Halk Kurtuluş Parti-Cephesi (THKP-C)	25
2.2.2.2.3. Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TİİKP)	26
2.2.2.2.4. Türkiye Komünist Partisi-Marksist Leninist (TKP-ML)	27
2.2.2.3. PKK Terör Örgütü'ne Giden Süreç	28
2.3. PKK TERÖR ÖRGÜTÜ VE MARKSİZM İLİŞKİSİ	31
2.3.1. PKK Terör Örgütü'nün Kuruluş İdeolojisinde Marksizm	31
2.3.2. PKK ve Din	34
2.3.2.1. Marksist İdeoloji Ekseninde PKK'nın Dine Bakışı ve Ateizm	35
2.3.2.1.1. Öcalan'a Göre Yahudilik	37
2.3.2.1.2. Öcalan'a Göre Hristiyanlık	38
2.3.2.2. PKK'nın İslâm'a Bakışı ve İslâm'ın Araçsallaştırılması	39
2.3.2.2.1. Öcalan'a Göre İslâm	39
2.3.2.2.2. İslâm'ın Araçsallaştırılması	42
2.3.2.3. Öcalan'a Göre Peygamberlik	45
2.3.2.3.2. Öcalan'ın Hz. Nuh Yorumu	46
2.3.2.3.1. Öcalan'ın Hz. Âdem Yorumu	46
2.3.2.3.3. Öcalan'ın Hz. İbrahim Yorumu	47

2.3.2.3.4. Öcalan'ın Hz. Eyüp Yorumu	47
2.3.2.3.5. Öcalan'ın Hz. Musa Yorumu	48
2.3.2.3.6. Öcalan'ın Hz. İsa Yorumu	49
2.3.2.3.7. Öcalan'ın Hz. Muhammed Yorumu	49
2.3.2.4. Zerdüştlük Propagandası	50
2.3.2.5. Öcalan'a Göre Kadının Dindeki Yeri	53
2.3.3. Dine Karşı Kutsallar	55
2.3.3.1. Öcalan'ın Kendini Kutsallaştırması	56
2.3.3.2. Öcalan'ın PKK'yı Kutsallaştırması	58
3. SONUÇLAR	60
KAYNAKLAR	61
ÖZGEÇMİŞ	65
EKLER	66

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KARL MARX'IN DÜŞÜNCESİNDE ATEİZM VE TÜRKİYE'DE BİR YANSIMASI: PKK ÖRNEĞİ

NAİME SABUNCU

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ

Tez Danışman: Dr. Öğr. Üyesi ABDULLAH KARTAL
Aralık Yıl: 2024, Sayfa : 71

Türkiye’de ortaya çıkan sol akımlar genelde sosyalizmden, özelde Marksist ideolojiden azami ölçüde beslenmiştir. Marksizm’in özündeki burjuvaya ve sömürenlere karşı ihtilalci ruh, ülkemizdeki bu akımların bir kısmının silahlı bir örgüte dönüşmesine zemin hazırlamıştır. İdeolojik gelişimini Marksist/Leninist ideoloji etrafında tamamlayan PKK terör örgütü de yüzyıllardır çeşitli dinler, ideolojiler ve devletler tarafından sömürge hâlinde tutulduğunu iddia ettiği Kürt halkının sözde ulusal bağımsızlığını kazanması için aynı zamanda kır gerillacılığını benimseyen Maoizmin izlerini de taşıyan bir hareket olarak 1970’li yılların sonunda ideolojik zeminini oluşturmuştur. PKK ve Abdullah Öcalan’ın dine yaklaşımı uzun süre Marksist ideoloji ile paralel seyretmiştir. Marx’ın dini burjuvazinin elinde meşrulaştırıcı bir güç ve sömürgeciliğin araçsallaştırılması olarak tarif etmesi, Öcalan’ın da İslâm’ı Arapların ve Türklerin elinde Kürtlerin sömürülmesi için kullanılan bir ideoloji olarak tarif etmesine kaynaklık etmiştir. Dinin Marksist reddiye döneminden sonra örgüt, toplumun dindarlığı üzerinden bir strateji belirlemiş ve bu aşamada Müslüman görünmenin toplumda daha geniş bir kitle tarafından karşılık bulacağı fikri doğmuştur. Stratejinin tutması için de çeşitli imaj düzeltme çalışmaları yapılmış, hatta birkaç yıl içerisinde PKK’lı teröristler İslâm için cihad eden birer sahabî olarak addedilmiştir. Sonraki yıllarda örgüt varlığını devam ettirebildiğini görünce bilimsel sosyalizmi tümüyle rafa kaldırmış ve ulus din ya da atalar dini olarak Zerdüştlük propagandası yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmada, Karl Marx’ın düşüncesinde din karşıtlığının ne anlam ifade ettiği tartışılarak, Türkiye’deki yansımalarından biri olan PKK’nın örgüt lideri Abdullah Öcalan’ın tasavvurunda nasıl şekillendiği ve İslâm’ın hangi yöntemlerle araçsallaştırıldığı incelenmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Din Felsefesi, Karl Marx, Ateizm, Abdullah Öcalan, PKK

ABSTRACT

MASTER THESIS

ATHEISM IN KARL MARX'S THOUGHT AND ONE OF ITS REFLECTION IN TÜRKİYE: THE CASE OF PKK

NAİME SABUNCU

**HARRAN UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
PHILOSOPHY AND RELIGIOUS SCIENCES**

Thesis Supervisor: Assist. Prof. Dr. ABDULLAH KARTAL

Aralık Year: 2024, Page : 71

The leftist movements emerging in Turkey have generally been heavily influenced by socialism in general, and Marxist ideology in particular. The revolutionary spirit against the bourgeoisie and exploiters inherent in Marxism has laid the foundation for some of these movements to transform into armed organizations. The PKK (Kurdistan Workers' Party), which completed its ideological development around Marxist/Leninist ideology, emerged in the late 1970s as a movement advocating for the supposed national independence of the Kurdish people, whom it claimed had been under colonial oppression for centuries by various religions, ideologies, and states. The PKK also embraced Maoist guerrilla warfare, which it combined with its Marxist foundations. The PKK and its leader Abdullah Öcalan's approach to religion has long paralleled Marxist ideology. Marx's description of religion as a legitimizing force in the hands of the bourgeoisie and an instrument of colonialism also influenced Öcalan's view, where he depicted Islam as an ideology used by Arabs and Turks to exploit the Kurds. After the Marxist rejection of religion, the organization shifted its strategy, focusing on the religiosity of society. At this stage, the idea emerged that presenting oneself as Muslim could gain broader support within the society. To make this strategy effective, various image-building efforts were made, and within a few years, PKK terrorists were even portrayed as companions of the Prophet Muhammad, engaged in jihad for Islam. In the following years, as the organization continued its existence, it entirely abandoned scientific socialism and began promoting Zoroastrianism as a national religion or ancestral faith. This study explores the meaning of religious opposition in Karl Marx's thought and examines how this opposition shaped the ideological perspective of Abdullah Öcalan, the leader of the PKK, as one of its reflections in Turkey. The study also analyzes the ways in which Islam was instrumentalized within this context.

KEYWORDS: Philosophy of Religion, Karl Marx, Atheism, Abdullah Öcalan, PKK

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

Bkz. : Bakınız.

Bs. : Baskı/Basım

DDKO : Devrimci Doğu Kùltür Ocakları

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

FKF : Fikir Kulüpleri Federasyonu

Hz. : Hazreti

İSAM : İslam Araştırmaları Merkezi

ö. : Ölümü

PKK : Kürdistan İşçi Partisi

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

THKO : Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu

THKP-C : Türkiye Halk Kurtuluş Parti-Cephesi

TİP : Türkiye İşçi Partisi

TKP : Türkiye Komünist Partisi

trc. : Tercüme Eden

vb. : Ve Benzeri, Ve Bunun Gibi

YÖK : Yükseköğretim Kurulu

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

Karl Marx ve Friedrich Engels'in düşünceleri ideolojik olarak materyalizm üzerine kurulmuştur. Her ne kadar Marksizm'in temel muhtevasında ekonomik etmenler birinci sıradaysa da, materyalist zemin Tanrı ve din konusunda da bir diyalektik oluşturma zorunluluğu doğurmuştur.¹ Böylece ekonomik olarak burjuva tarafından sömürülen işçi sınıfının devrimini gerçekleştirebilmesi için de bütün dinî düşüncelerin ortadan kaldırılması gerektiği fikri Marksizm tarafından bir ilke olarak kabul edilmiştir.

Marksizmin bu yaklaşımı komünist rejimlerde rahatlıkla uygulanmış ve okullarda dahi ateizmi yayma girişimleri olmuştur. Marksizmden etkilenen insanların ortaya koyduğu hareketler de din meselesine aynı şekilde yaklaşmıştır. Türkiye'de de bu ideolojiyi pek çok hareket benimsemiştir. Bunlardan biri de PKK terör örgütüdür.

Çalışmanın konusu, Karl Marx'ın düşüncesinde ateizmin konumunun anlaşılmasına ve bunun Türkiye'deki bir yansıması olan PKK'nın ideolojisinde dinî inancın seyrine bakılmaya çalışılmasıdır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Karl Marx dünya çapında etki uyandırmış ve fikirleriyle kitlelere yön vermiş biridir. On dokuzuncu yüzyılda, insanlar üzerinde Marx kadar etkili bir düşünürün olmadığı iddia edilmiştir.² Ölümünden sonra bile Marx'ın düşünceleri komünist partileri milenyum çağına kadar ayakta tutan ilkeler olarak değer görmüşlerdir. Bunların yanında Marx'ın fikirleri ciddi olarak eleştiriler almış ve tutarsızlıkları ortaya dökülmüştür.³

Bu öğretiler dünyanın her yerinde farklı tepkimeler doğurduğu gibi, ülkemizde de sosyalist hareketler içerisinde farklı anlaşılmış veya farklı yönleri ön planda tutulmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında komünist parti denemesi olmuştur.

¹ Vladimir İlyiç Lenin, Marksizmin Kaynağı, 1. Bs (Ankara: Dorlion Yayınları, 2022), 11.

² Isaiah Berlin, Karl Marx, 5. Bs (USA: Princeton University Press, 2013), 1.

³ Detaylı bilgi için bkz. Abdulvehap Mete, Karl R. Popper'ın Marx Eleştirisi (Yüksek Lisans, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2009).

Aynı yıllarda Marksist eserlerin çevirileri yapılmaya başlanmıştır.¹ Bu yıllar henüz dünyada cephe savaşlarının devam ettiği bir dönemdir. O yüzden ilk hareketlenmeler ideolojik zeminin oturtulması ve ülke için kurtuluş reçetesi sunulması şeklindedir. Bazı solcu aydınlar faşist olarak niteledikleri Almanya'dan uzak durup, Sovyetler Birliği'yle yakınlaşmak gerektiğini kurtuluş olarak görürken, bu isimler kimi kesimler tarafındansa Marksist militanlar olarak değerlendirilmiştir.²

Fakat Marksist sosyalizmin tarihi politikayla değil, şiddetle bağdaştırılır. Marksist sosyalizmin aktörlerinin akademisyen ya da yazarlar değil, sosyalist hareketler olduğu ve böylece sosyalist şiddetin halk ayaklanmaları, devrimler ve dar grup terör faaliyetleriyle tüm dünyayı etkilediği söylenir.³ Türkiye'de de pek çok sol hareket gibi PKK da şiddeti hedefe ulaşmada temel unsur olarak belirlemiştir.

Son yıllarda din-felsefe tartışmalarının ülkemizde niceliğinin artmasıyla, dini referans alan ya da dini araçsallaştıran yapıların fikrî altyapısını irdelemek önemli hâle gelmiştir. Üniversitelerde, "Ulus İnşa Sürecinde PKK ve Din İlişkisi"⁴, "Marx'ın Din Eleştirisinin Temelleri"⁵, "Karl Marx ve Max Weber'in Sınıf, Din ve Ekonomi Anlayışı"⁶, "Hegel ve Marx'da Diyalektik"⁷ gibi pek çok faydalı çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu örnekler İlahiyat fakültelerinde alana olan ilginin çeşitlendiğini ortaya koymaktadır. Çalışma da bu meseleye yöneltilen ilginin artması açısından önem arz etmektedir.

1.3. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı, ülkemizde pek çok isim gibi Abdullah Öcalan'ın da Karl Marx'tan ve ideolojisinden ne denli etkilendiği ortaya koymaya çalışarak, PKK'nın hem kuruluşunda hem sonraki dönemlerinde Marksizm'in konumlandığı yere ve dinin nasıl bir dönüşüm geçirdiğine işaret etmektir. Karl Marx'ın ekonomik doktrinleri, PKK'nın eylemleri ve varmak istediği nihai nokta gibi bazı başlıklar ise çalışmanın amacını aşmaktadır.

¹ Bahattin Cizreli, Anlam Sistemi Olarak Sosyalizm: Türkiye Sosyalist Solu Örneği (Doktora, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2021), 128.

² Cizreli, Anlam Sistemi Olarak Sosyalizm: Türkiye Sosyalist Solu Örneği, 129.

³ Cizreli, Anlam Sistemi Olarak Sosyalizm: Türkiye Sosyalist Solu Örneği, 275.

⁴ Muhittin Imıl, Süleyman Demirel Üniversitesi, Doktora çalışması.

⁵ Yasemin Akyasan, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Yüksek Lisans çalışması.

⁶ Selameddin Baysal, Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans çalışması.

⁷ Zeynep Dilara Demirel, Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans çalışması.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın materyalleri yazılı kaynaklardan oluşmaktadır. Ana kaynak olarak, Karl Marx, Friedrich Engels, Vladimir İlyiç Lenin ve Abdullah Öcalan'ın makale, kitap yahut derlemeleri kullanılmıştır. Özellikle Marx ve Öcalan'ın önceden belirlenen başlıklar hakkındaki görüşleri kendi eserlerinden mukayese edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada ayrıca konuyla ilgili ansiklopedi maddelerinden, yüksek lisans ve doktora tezlerinden, dergi makalelerinden yararlanmaya gayret gösterilmiştir.

Tezin konusu anket, gözlem, deney gibi veri toplama tekniklerine uygun değildir. Bu yüzden kitap, belge, doküman incelemesi gibi veri toplama tekniklerinden yararlanılmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm'de, Karl Marx'ın ideolojisinden ve onun düşüncesinde dinin nasıl bir anlama oturtulduğundan bahsedilmiştir. Bu bağlamda Marx'ın ateizmine ayrıca değinilmiştir. İkinci Bölüm'de, Marksizm'in Türkiye'ye girişinden ve PKK terör örgütüne giden süreçten bahsedilmiştir. Üçüncü Bölüm'de, PKK'nın kuruluş ideolojisinde Marksizm'in yerine işaret edilmiş ve PKK'nın dinlere, özellikle İslâm'a bakış açısı ele alınmıştır. Sonuç kısmında, çalışmada ulaşılan neticeler ele alınıp değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2. BÖLÜMLER

2.1. KARL MARX'IN DÜŞÜNCESİNDE DİN KARŞITLIĞI

2.1.1. Materyalizm

Materyalizm, sözlükte “maddecilik” olarak tanımlanmış olup, her şeyin maddeden ibaret olduğunu, maddeden bağımsız fizik ötesi bir alanın bulunmadığını ve tabiat üstü bir gücün mevcut olmadığını ileri süren ateist (Tanrıtanımaz) doktrinler bütünüdür.¹ Ateizm kelimesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi’nde, “ilhâd” kavramıyla karşılanmıştır. Kelâmî bir terim olarak, “Allah’ın varlığını ve birliğini inkâr etmek, dinin temel hükümlerini inkâr etmek, bunlar hakkında kuşku beslemek, dinî kuralları hafife almak” gibi manalarda değerlendirildiği görülmüştür.²

Ateizm ve materyalizm kavramları sık sık birbiri yerine kullanıldığı için, bu tanımlamalardan hangisinin kime nispet edileceğine dair düzenli bir literatür oluşamamıştır. Bu yüzden Karl Marx’a bazen ateizm düşüncesi, bazen de materyalizm düşüncesi yakıştırılmıştır. Komünizmle yönetilen ülkelerde, ateizm bilimsel (materyalist) temellere dayandırılmış ve bilimsel ateizm Batı’dan gelen felsefî ateizmi “burjuva ateizmi” olarak nitelendirmiş ve eleştirmiştir.³ Friedrich Engels de bu farkı şu şekilde açıklıyor: “Alman idealist felsefesinden bilinçli diyalektiği, onu doğanın ve tarihin materyalist anlayışı ile bütünleştirmek üzere kurtaran, hemen hemen sadece Marx ve ben olduk.”⁴

Gilson’a göre, Marksizm esasen bir felsefe değildir ve Marx, Tanrı’nın varlığını inkâr etmekle kalmamış, insanları ruhlarında var olan Tanrı inancını da söküp atmak istemiştir.⁵ Gilson ekliyor:

“Marksizm, ‘Tanrı’nın var olduğunu söylemek burjuvazi için çalışmak, Tanrı’nın olmadığını söylemek ise proletarya için çalışmak demektir; oysa biz proletarya için çalışmak istiyoruz, o hâlde Tanrı yoktur.’ diyerek basit bir ateizmle

¹ Aydın Topaloğlu, “Materyalizm”, TDV İslâm Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28: 137.

² Mustafa Sinanoğlu, “İlhâd”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), 22: 90.

³ Aydın Topaloğlu, Ateizm Çıkmazı (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019), 30.

⁴ Friedrich Engels, Anti-Dühring, 2. Bs (Ankara: Sol Yayınları, 1977), 54, 55.

⁵ Etienne Gilson, Ateizmin Çıkmazı, trc. Veysel Uysal, 1. Bs (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1991), 43.

bizi karşı karşıya bırakmıştır.”¹

Lenin, Marksizm’in temel muhtevasının Marx’ın ekonomik doktrini olduğunu, bununla birlikte klasik Alman felsefesi, klasik İngiliz iktisadı ve devrimci Fransız doktrinlerine bağlı olarak ortaya çıkan bir görüş olduğunu söyler.² Böylelikle Marx, fikirlerinin şekillenmeye başladığı 1844-1845’ten beri materyalisttir.³

Lenin’e göre Marx, fikrî gelişim sürecinde Feuerbach’ın etkisinde olmasına rağmen, Feuerbach’ın materyalizminde şu hususların hatalı olduğu görüşündedir:

1) Feuerbach’ın materyalizmi özü bakımından mekanistti ve modern gelişimi hesaba katmıyordu.

2) Eski materyalizm tarihî ya da diyalektik değildi ve evrim görünüşünü sistematik biçimde genelleştirerek uygulamıyordu.

3) Bu materyalizm, insanın varlığını soyutladığı ve tüm sosyal ilişkilerin bütünü olarak göz önüne almadığı için dünyayı değiştirmek yerine yorumlamakla yetiniyordu, yani “pratik devrimci faaliyet”in önemini kavrayamıyordu.⁴

İlk çağlardan beri tartışıl原因en maddecilik anlayışı, Karl Marx ve Friedrich Engel ile diyalektik boyut kazanarak gelişimini tamamlamıştır. Dünya’nın çeşitli bölgelerinde Marx’ın temelde işçi-burjuva temelli materyalist anlayışı ilgi görmüş, kimi sosyal rejimlerde materyalizm, komünist partilerin propaganda amacı olarak kullanılmıştır. Ayrıca bu ülkelerde materyalist düşünce, kendini bütün yönleriyle inançsızlığı yayma yöntemi olarak belirginleştirip, ateist bir eğitim sistemini dayatmıştır.⁵ Lenin de bu gerçeği açıklarken, okulu kiliseden ayırma fikrinin burjuva demokratlarındaki gibi sözde kalmaması gerektiğini söylemiştir. Ona göre, sömüren sınıflar ve dinsel propaganda arasındaki ilişki tamamen yok edilmeli ve emekçi halk dinsel önyargılardan tamamen kurtulmalıdır. Bu yüzden bilimsel eğitim ve dine karşıt propaganda örgütlenmelidir.⁶

¹ Gilson, Ateizmin Çıkmazı, 49.

² Lenin, Marksizmin Kaynağı, 11.

³ Lenin, Marksizmin Kaynağı, 11.

⁴ Lenin, Marksizmin Kaynağı, 14.

⁵ Aydın Topaloğlu, Ateizm Çıkmazı, 6. Bs (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019), 173.

⁶ Vladimir İlyiç Lenin, Din Üzerine, 1. Bs (Ankara: Ser Yayınevi, 1975), 71.

Marx'ın maddecilik anlayışı klasik materyalizmden ayrılır ve o, materyalizmin Diyalektik ve Tarihsel bakış açılarıyla gerçek anlamına kavuşacağını düşünür. Bu kavramların izahı, Marx'ın maddeciliğe yaklaşıırken dinden tamamen nasıl uzaklaştığını anlama hususunda yardımcı olacaktır.

2.1.1.1. Diyalektik Materyalizm

Diyalektik kelimesi, evrene her şeyin bir değişim ve akış içerisinde olduğu varsayımıyla bakmak anlamına gelir.¹ Marx, diyalektik kelimesini kullanmış olsa da, “diyalektik materyalizm” şeklinde bir tanımlamada bulunmamıştır. Bu tanımlamayı ilk kullanan, Alman sosyalist Joseph Dietzgen'dir.² Marx'ın materyalizmi ise Hegel'in diyalektiği ile şekillenmiştir. Marx'a göre diyalektik materyalizm, toplumu tanıyıp toplumsal şartları ortaya koyan bir yöntem değil, aynı zamanda onu değiştirmeyi de hedefleyen pratik bir yöntemdir.³ Yani Marksizm'in felsefesi materyalisttir; bunun uygulanma biçimi ise diyalektiktir.

Hegel'in diyalektiğinde, mutlak ide veya ruh varlığın kaynağı olarak görülmekte ve eşyanın ondan yayıldığı ileri sürülmekteyken, Karl Marx ve Friedrich Engels'in diyalektik anlayışında ise madde esas alınır ve düşünce dahil her şeyin ondan kaynaklandığı savunulur.⁴ Hegel, diyalektik yöntemini kullanırken, “evrensel tin” adlı mistik bir varlığa inanıyordu. Marx ise, Kapital'de, kendi yönetiminin Hegelci diyalektikten farklı olmasının yanı sıra, onun tam karşıtı olduğunu söylemektedir.⁵

Topaloğlu, diyalektik materyalizm anlayışında, evrenin maddeden ibaret olduğunu söyler. Buna göre evren kendi başına var olmuştur ve bilinçten önce de vardır. Marksizm ise, toplumda var olan sistemlerin üretim gücüne hâkim olan sınıfların çıkar çatışması sonucunda şekillendiğini ve bu süreçte işçi iktidarının oluşabilmesi için burjuvaziye hizmet eden bütün dinî değerlerin yıkılması ve Tanrı inancının ortadan kaldırılması gerektiğini söylemektedir.⁶ Hyman'ın tespitine göre

¹ Yasemin Akyasan, Marx'ın Din Eleştirisinin Temelleri (Yüksek Lisans, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2019), 58.

² Akyasan, Marx'ın Din Eleştirisinin Temelleri, 64.

³ Akyasan, Marx'ın Din Eleştirisinin Temelleri, 67.

⁴ Aydın Topaloğlu, “Materyalizm”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003), 28: 138.

⁵ Karl Marx, Kapital, 3. Bs (İstanbul: Eriş Yayınları, 2003), 1: 26.

⁶ Topaloğlu, “Materyalizm”, 28: 139.

ise, Marx'ın düşüncesinde ateizm devrimin bir önkoşulu değildir. Fakat devrimle birlikte ateizmin gelmesi de kaçınılmaz bir durum olarak beklenmektedir. Bir diğer ifadeyle, kapitalizmin ekonomik gücü dağılınca, Hristiyanlık da sessizce ortadan kaybolacaktır.¹

Marksist literatürde diyalektik materyalizm, epistemolojik, ontolojik ve ilişkisel zeminlerde ele alınır. Epistemolojik zemin, diyalektik materyalizmin bilimsel bir yöntem olarak ele alınmasını öğütler. Ontolojik düzey, gerçekliğin kendisine egemen olan ve formüle edilebilen yasalar olarak ele alınmasını anlatır. İlişkisel düzey ise, diyalektik materyalizmin tarihin hareketi olarak görülmesini istemek demektir.²

Diyalektik materyalizm zaman zaman bilimsel devrimler neticesinde gelişen mekanik materyalizm ile Hegel'in idealist diyalektiğinin bütünleşmesi olarak görülmüştür. Bu durumun idealist diyalektiğin idealist olması yönüyle, mekanik materyalizmin de kendi mekaniği çerçevesinde idealizmi dışlaması sebebiyle mümkün olmayacağı fikri de yaygın bir tartışma konusu olmuştur. Fakat diyalektik materyalizm, düşünceyi basitçe maddeye indirgemez. Mekanik materyalizmin, "düşünce, maddenin zihindeki yansımasından ibarettir" mealindeki tespitlerindeki indirgemeciliği de reddeder.³

Friedrich Engels, diyalektik materyalizmin, madde ve hareket, zaman ve uzay konusundaki temel postulatlarını ele almış ve diyalektiğin üç temel yasasını formüle etmiştir.⁴ Engels, diyalektik yasaların doğanın gelişmesinin gerçek yasaları olduğunu, bu yüzden teorik doğabilim için de geçerli olduğunu göstermek istediklerini söyler ve bundan dolayı bu yasaların birbirleriyle olan iç bağıntısının içlerine kadar giremediklerini ifade eder. Engels, niceliğin niteliğe ve niteliğin niceliğe dönüşmesi yasasını, doğada her durum için ayrı saptanmış bir biçimde, nitel değişmelerinin ancak enerji olarak tarif edilen madde yahut hareketin nicel eklemeleri yahut da nicel eksilmeleri olarak ifade edebileceklerini söyler. O hâlde, cismin niceliği değişmeden, niteliğini değiştirmek mümkün olmaz.⁵ Engels

¹ Gavin Hyman, Ateizmin Kısa Tarihi, trc. Dilek Şendil, 1. Bs (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları, 2011), 28.

² Yasin Avcı, Diyalektik Materyalizm ve Küresel İlişkilerin Öznesi Olarak Sınıf (Doktora, Selçuk Üniversitesi, 2022), 154.

³ Avcı, Diyalektik Materyalizm ve Küresel İlişkilerin Öznesi Olarak Sınıf, 155.

⁴ Friedrich Engels, Doğanın Diyalektiği, trc. Arif Gelen, 4. Bs (Ankara, 1979), 14.

⁵ Engels, Doğanın Diyalektiği, 86.

diyalektiğin bu yasasını su metaforuyla izah eder. Suyun sıcaklığı onun sıvı oluşunun bir sonucu değildir. Suyun sıcaklığı artırılırsa ya da azaltılırsa, moleküler yapısında değişiklik olur ve böylece su ya buhara dönüşür ya da buz olur.¹

Marksist diyalektik anlayışın ortaya çıkmasında ve Karl Marx'ın diyalektik ile materyalizmi harmanlamasındaki en önemli etkenin dönemin bilimsel gelişmeleri olduğu ifade edilir. Örneğin, hücrelerin keşfedilmesi, kimyasal ve fiziksel enerji türlerinin tanımlanması gibi gelişmelerle birlikte, maddenin devinimsiz olmayacağına, devinimin maddenin öz niteliği olacağına, hiçbir şeyin hareketsiz ve mutlak olmayacağına yönelik argümanlar, diyalektik düşüncenin yerli yerine oturmasını sağlayan gelişmeler olmuştur.² Marx ve Engels bilimsel gelişmelerle ortaya koydukları diyalektik ile, aynı zamanda toplumu açıklamak ve tanımlamak girişiminde bulundular. Bunu yaparken yalnızca toplumların tarihini inceleyip açıklamakla kalmadılar, aynı zamanda toplumların nereye doğru evrileceği hususunda görüş beyan ettiler. İkisinin bu düşünce yöntemiyle ulaştıkları netice, toplumların kaçınılmaz olarak önce sosyalist sisteme, daha sonra komünist sisteme geçecekleri olmuştur.³

Diyalektik materyalizmin amacı, diyalektik olarak, gerçeğin bütün görünüşleri için ortak olan yasaları incelemek; materyalist olarak da, insana evrenin maddi bir gerçek olduğunu ve bu gerçekle evreni değiştirebileceğini göstermek ve öğretmektir.⁴ Diyalektik materyalizmin uygulanabilir olması için tarihsel bir altyapısının olması da gerekecektir.

2.1.1.2. Tarihsel Materyalizm

Tarihsel materyalizm kavramı, insanların üretim yoluyla gerçekleştirdiği yaşam koşullarının maddi temeline vurgu yapan anlayışı temsil eder. Diyalektik materyalizm toplumsal yaşamın olaylarının ve toplum tarihinin incelenmesine verilen isimdir.⁵ Tarihsel materyalizmdeki temel fikir, tarihin ve sosyal gelişmenin sınıf temelli ekonomik analizlerle açıklanmasıdır.⁶

¹ Engels, Doğanın Diyalektiği, 89.

² Arif Kılıç, Diyalektik Materyalizm ve Ekonomik Bağımlılık Teoremi (Yüksek Lisans, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 2020), 17.

³ Kılıç, Diyalektik Materyalizm ve Ekonomik Bağımlılık Teoremi, 20.

⁴ Enes Kılıç, Marksizm'in Din Anlayışı (Yüksek Lisans, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 2015), 44.

⁵ Kılıç, Marksizm'in Din Anlayışı, 46.

⁶ Kılıç, Marksizm'in Din Anlayışı, 46.

Tarihsel materyalizm, kitlelerin hayatını belirleyen sosyal şartları ve bu şartlardaki değişimleri, tabiat bilimlerinin kesinliğiyle inceleme imkânı getirdiği iddiasındadır.¹ Marksizmin amacının, bütün fikirlerin ve çeşitli eğilimlerin menşini maddi üretici güçlerin o anki durumunda arayıp bulmak olduğunu iddia eden Lenin'e göre, ekonomik ve sosyal formasyonların doğuş, gelişim ve çöküş sürecinin evrensel ve tam bir açıdan incelenmesine de yine Marksizm yol açmıştır.²

Sosyal ve tarihî gelişmenin sınıf temelli incelenmesi, sınıfsız bir toplumdan sınıflı bir topluma geçildiği tezi üzerine gelişmiş; işbölümünün kendine uygun bir mülkiyet biçimine yol açtıkça birbiriyle uzlaşmaz çıkarları olan sınıflar doğurduğu ve bunun sonucunda da toplumun egemen sınıflar ve ezilen sınıflar olarak iki temel tipe bölündüğü iddia edilmiştir.³ Tarihsel süreci bu şekilde yorumlayan Marksizme göre, emeğin mülkiyetine sahip olan burjuvazi yerine, emeği sömürülen işçi sınıfı topluma egemen olmalıdır.⁴

Tarihsel materyalizm olaylara genellemeci bir bakış açısıyla bakarak, tarihî olayların arkasında sınıf çatışmalarının ve ekonomik faktörlerin bulunduğunu iddia etmiştir. Sosyalizmin etkin ideoloji olarak kullanıldığı ülkelerde ise eşitlik ve özgürlük adına yapılan devrimlere rağmen sınıf çatışması sona ermemiş ve yine ezilenler çalışanlar olmuştur.

2.1.2. Karl Marx ve Ateizm

Ateizmin karşılığı olarak kullanılan ilhâd kavramı, ateizmi de içine alan çeşitli inançsızlık grupları için ortak olarak kullanılmıştır.⁵ Bu bağlamda, ateist kelimesi için de, “mülhid” kavramı tercih edilmiştir. İlâh kelimesinin Müslüman âlimlerce tercih edilmesinin en büyük sebebi, elbette ki bu kavramın Kur'ân-ı Kerîm'de kullanılmış olmasıdır. Hacc Sûresi'nde, ilhâd kelimesi zikredilmiş ve “haktan sapmak” mealinde dilimize kazandırılmıştır.

Türkçe kavram sözlüklerinde ateizm kelimesi, “Tanrıtanımazlık” olarak

¹ Lenin, Marksizmin Kaynağı, 19.

² Lenin, Marksizmin Kaynağı, 19.

³ Aşkın İnci Sökmen, İdeolojik Boyutu ile PKK Terör Örgütü (Doktora, Kara Harp Okulu, 2012), 126.

⁴ Sökmen, İdeolojik Boyutu ile PKK Terör Örgütü, 127.

⁵ Sinanoğlu, “İlhâd”, 22: 90.

açıklanmıştır. Mehmet Aydın bu ibaredeki “tanımak” fiilinin yerine, “inanmak” fiilinin kullanılmasının daha uygun olacağı görüşündedir.¹ Yine Aydın’a göre, ateizm sözü iki anlamda kullanılabilir. Geniş anlamda, “teist olmayan”, yani Tanrı’yı hayatına sokma gereği duymayan kişi şeklinde tanım yapılabilir. Dar anlamda ise ateist, düşünerek ve tartışarak Tanrı’nın var olmadığını öne süren kişidir. Bu tanımlardan birincisine “negatif ateist”, ikincisine ise “pozitif ateist” denir.²

Felsefe tarihinde, Tanrı ve Tanrı kavramıyla ilgili literatür, “theos” kelimesinden türetilmiştir. Buradan türetilen “theism” kelimesinin başına getirilen “a” olumsuzluk ön eki de, ateizm kelimesinin etimolojik kökenini izah eden bir açıklama olarak karşımıza çıkmaktadır.³

Ateizm, ana hatlarıyla, İlkçağ, Yeniçağ ve Modern dönem olarak üç ana başlık altında incelenir.

İlkçağ’da, güçlü bir Tanrı öğretisi savunusu olmadığı için, o dönemde bugün anladığımız şekilde bir felsefi ateizmden de elbette söz edilemez.⁴ Yine o dönem meşhur olan filozofların din eleştirileri, sistematik bir teizm eleştirisi değil, dönemin ve bölgenin geleneksel ve mitolojik inançlarına bir başkaldırı şeklinde anlaşılmaktadır.⁵ Ortaçağ’da, sosyal hayat, bilim dünyası, günlük yaşam ve dinsel inanış gibi hayatın her alanında hâkimiyet kuran Hristiyanlık öğretileri ve Kilise tahakkümü, ateizmin ortaya çıkabileceği düşünsel bir boşluğa müsaade etmemiştir.⁶

Yeniçağ, Kartezyen felsefesi, kötülük problemi, panteizm gibi konuların tartışılmaya başlandığı; aynı zamanda “doğal din” denilen deistik bir tabiat dininin oluşturulduğu bir zaman dilimini içinde barındırıyordu.⁷ Yeniçağ’da, ateizmin en önemli savunucularından biri Baron D’Holbach’tı. Eserlerinde, maddenin dışındaki her şeyin birer kuruntudan ibaret olduğu görüşünü savunan Holbach, Hristiyanlık başta olmak üzere tüm dinlerle mücadele ediyordu. Akdemir’in ifadesiyle, Holbach’a göre Tanrı inancı, insanoğlunun sefalet ve bozukluğunun ana kaynağıdır ve onun

¹ Mehmet Aydın, Din Felsefesi, 13. Bs (İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2014), 206.

² Aydın, Din Felsefesi, 208.

³ Ferhat Akdemir, “Ateizmin Tarihi Üzerine Kısa Bir Deneme”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 18-19 (2005): 309.

⁴ Akdemir, “Ateizmin Tarihi Üzerine Kısa Bir Deneme”, 351.

⁵ Akdemir, “Ateizmin Tarihi Üzerine Kısa Bir Deneme”, 352.

⁶ Akdemir, “Ateizmin Tarihi Üzerine Kısa Bir Deneme”, 353.

⁷ Akdemir, “Ateizmin Tarihi Üzerine Kısa Bir Deneme”, 354.

“Doğa Kanunu” adlı eseri materyalizmin kutsal kitabı olarak görülmektedir.¹

Modern dönem, artık Schopenhaur, Feuerbach, Marx, Durkheim, Nietzsche, Freud, Sartre, Camus gibi düşünürlerin isimlerinin duyulduğu dönemdir. Bu dönemin temel argümanı, bütün dinlerin düşünsel ve eylemsel olarak reddedilmesidir.² Nietzsche, Sartre ve Camus gibi isimler, ahlâkî açıdan din-Tanrı inancını reddetmişlerdir. Nietzsche’ye göre, Tanrı inancı gün gelecek çocuk oyuncağı gibi, çocuk derdinden daha önemsiz görünecektir.³ Onun bu görüşünü, insana verilen güçleri özgürce kullanabilmesi için, Hristiyan ahlâkının Tanrı inancına bir başkaldırı olarak yorumlayanlar da olmuştur.⁴ Müslümanların yaşadığı coğrafyalarda da benzer cereyanlar görülmüştür. Seyyid Ahmed Han, Hindistan Aligarh Üniversitesi’nde ateist karakterli tabiatçı bir felsefe fikrini yaymak istemiştir.⁵

Yeni Ateizm, günümüzde kendinden söz ettirmeyi başaran ve pek çok bilimsel çalışmanın da konusu olan, Batı’da Hristiyanlığı, dünya genelinde ise İslâm’ı hedef alan bir harekettir.⁶ Yeni Ateistler fikirlerini gözlemlenebilir evrenden hareketle şekillendirmekte ve iddialarında daima bilimi kullanmaktadırlar. Hatta bilimi kendi ideolojilerini meşrulaştırmak ve dünya görüşlerine uymayan öğretileri yok etmek amacıyla bir araç olarak kontrol etmektedirler.⁷ Bunu yaparken de felsefi bir cevaplama mekanizması yerine, inananları suçlayıcı bir retorik benimsemektedirler.⁸

Karl Marx da modern dönem düşünürleri gibi Tanrı’nın yok olmasıyla yeryüzündeki kötülüklerin de ortadan kalkacağı görüşündedir. Ateist dünya görüşünün temelleri, Marx ve Engels tarafından yukarıda izah edilmeye çalışılan diyalektik ve tarihsel materyalizm dünya görüşü üzerinden atılmıştır. Marx’ın çoğunlukla Engels’le mektuplaşmalarını içeren Din Üzerine isimli kitapta, Marx’ın

¹ Akdemir, “Ateizmin Tarihi Üzerine Kısa Bir Deneme”, 355.

² Akdemir, “Ateizmin Tarihi Üzerine Kısa Bir Deneme”, 356.

³ Friedrich Nietzsche, İyi ve Kötünün Ötesinde, trc. Ahmet İnam, 2. Bs (İstanbul: Yorum Yayınevi, 2001), 57.

⁴ Kenan Gürsoy, “İlhadi”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), 22: 97.

⁵ İlhan Kutluer, “İlhadi”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), 22: 95.

⁶ Serap Oto, Batıda Öne Çıkan Ateist Fikirler ve Eleştirisi (Yüksek Lisans, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 2022), 83.

⁷ Oto, Batıda Öne Çıkan Ateist Fikirler ve Eleştirisi, 86.

⁸ Nazmiye Yağcı, Çağdaş Din Felsefesi Problemi Olarak Yeni Ateizm: Sam Harris Örneği (Yüksek Lisans, İstanbul Üniversitesi, 2021), 15.

dine bakışında temel kaygının, burjuva ekonomik düzeninin bir yansıması olarak görünen din algısının ortadan kaldırılarak ateist bir toplum oluşturmak olduğu anlaşılmaktadır.

Sosyalist bir toplum için din, kapitalist sistemi destekleyici bir perdedir. Sosyalizmin amacı ise materyalist dünya görüşü temelinde insanları din dışı düşünmeye sevk etmektir. Böylece sosyalist topluma ilk örnek olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde (SSCB) bilimsel ateizm, hem dinin karşılığı olarak kullanılmış hem de sosyal bir olgu olarak kurumsallaşmıştır.¹ Bu düşünceler sadece dinin üstesinden gelmekle yetinilmeyip, ateizmin bilimsel bir disiplinle dinin yerine oturtulması şeklinde ortaya konulmuştur. Marx'a göre, burjuvaziye karşı gerçekleştirilecek bir devrimle, kutsal olan her şey ayaklar altına alınacak ve insanlık gerçeklerle yüz yüze gelecektir.²

Marksizm'in dine karşı duruşu bilimi esas almasıyla "bilimsel ateizm"³, işçi sınıfının devrimini şart gördüğü için de "proletaryan ateizm"⁴ olarak nitelendirilmiştir.

Korlaelçi, çağdaş materyalist ateistleri sıralarken, bu isimler içinde en etkili materyalist sistemi kuran kişinin Karl Marx olduğunu söyler. "Materyalist ateizm" ya da "Marksist ateizm" olarak tanımlanan bu ateizm, dine yönelik eleştirilerin en etkilisini getirdiği için bütün ateizmlerin de en tehlikelisi dir.⁵ Robert Coffy ise Marksist ateizmin dini bir hastalık olarak gördüğünü ifade ediyor. Ona göre, Marx dinin kendisiyle değil, sebepleriyle savaşıarak, sebeplerini yok etmenin vasıtalarına işaret ederek dinin kendi başına çökmesini arzuluyordu.⁶ Bunun için gökten yere erişen klasik Alman felsefesini tersine çevirip, yerden göğe hareket etti. Yani insanların hayallerinden değil, canlı etkinliklerinden hareket edildi.⁷ O yüzden Marksizm reel referans aldı ve ekonominin aslî bir öneme sahip olmasının nedenini

¹ Ömer Çağrı Tecer, *Sovyet Ateizmi ve Orta Asya'daki Etkileri* (Yüksek Lisans, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2013), 20.

² Karl Marx - Friedrich Engels, *Komünist Manifesto*, trc. Celâl Üster - Nur Deriş, 41. Bs (İstanbul: Can Yayınları, 2021), 53.

³ Topaloğlu, *Ateizm Çıkmazı*, 173.

⁴ Gilson, *Ateizmin Çıkmazı*, 43.

⁵ Murteza Korlaelçi, "Ateizm ve Çeşitleri", *Felsefe Dünyası*, 46 (2007): 28.

⁶ Robert Coffy, *Ateistlerin Tanrısı*, trc. Murteza Korlaelçi, 1. Bs (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2003), 30.

⁷ Coffy, *Ateistlerin Tanrısı*, 31.

ideoloji ya da din gibi üstyapı kurumu olarak nitelediği sınıflara yükledi. Böylece dinin ekonomiyi elinde tutmak isteyen galip guruplar tarafından tesis edildiği düşüncesi ortaya çıktı.¹

Marx'ın ateizmini kuramsallaştıran iki kavram vardır: yanılsama ve yabancılaşma. Bu kavramlarla Marx, din olgusunu insanın kendi kendine yarattığını söyleyecektir.

2.1.2.1. Tanrı'ya Başkaldırı

Gilson'a göre, Karl Marx'ın hipotezi açıktır: Bir işçi devrimi olmadıkça, bir Tanrı olacaktır. Ve de bir Tanrı kaldığı sürece işçi devrimi olmayacaktır.² Gilson bu tespiti yaparak, Marksist felsefe diye isimlendirilen şeylerin sadece Marksizmin uygulayıcılarının eylem etkinliğini sağlamak adına, kendi teorilerine fayda sağladığını düşündükleri şeyler olduğunu iddia etmektedir.³ Ateizm özünde felsefi bir problem olsa da, Marx ve Engels bunu ideolojik bir ilke olarak savunmuş ve zamanla pratikte karşılık bulmuştur.⁴ Yani felsefi açıdan Tanrının varlığını tartışmak önemsizdir; önemli olan, Tanrı fikrinin devrimi engelleyip engellemeyeceğidir.

Marx, toplumdaki sınıf ayrımı, sefalet ve adaletsizlik gibi sosyal yapıların insanları ağır yükler altında bıraktığını söyler. Bu yükler insanların öz saygılarını azaltmakta, kendilerini insan olarak algılama şekillerini bozmaktadır. Bozulan bu algı, insanın kendisine dair sahte bir bilinç oluşturmaya sebep olmaktadır. Oluşan bu sahte bilinç, sahte algıyı koruyup güçlendirecek idealler, kavramlar ve varlıklar üretmektedir. Din de henüz kendine erişmemiş ya da kendini çoktan yitirmiş bulunan insanın özbilinci ve özduygusudur.⁵ İnsan bu yaşam koşulları sebebiyle bir sığınmacı olarak Tanrı inancına sığınması, Marksizm'in "bireysel din" kavramına karşılık gelmektedir. Bir de "kurumsal din" vardır ki, burada da toplumda yahut siyasette etkin rolde olanların egemen konumlarını muhafaza etme ve sürdürme çabasında dini bir araç kullanması söz konusudur.⁶

¹ Coffy, Ateistlerin Tanrısı, 32.

² Gilson, Ateizmin Çıkmazı, 44.

³ Gilson, Ateizmin Çıkmazı, 45.

⁴ Mehmet Latif Bakış, Felsefi Bir Problem Olarak Ateizm (Yüksek Lisans, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2008), 37.

⁵ Karl Marx, Yabancılaşma, 5. Bs (Ankara: Sol Yayınları, t.y.), 16.

⁶ Kılıç, Marksizm'in Din Anlayışı, 68.

Yukarıda anlatılan sahte bilinç ve sahte ideal terkipleriyle bir zemine oturtulan din anlayışının yanında, Karl Marx'ın meşhur “Din, halkların afyonudur.” sözü¹ de çeşitli tartışmalara yol açmıştır. İfadeyi müstakil bir başlık olarak ele alan Özbek’e göre, bu sözle egemen sınıfların din üzerinden halkı uyuşturması anlamının ötesinde bir vurgu vardır. İnsanın içinde yaşadığı somut ilişkiler, acımasızlığıyla, katlanılmaz oluşuyla, sertliğiyle insanın sıkıştırıp parçalıyor ve bu parçalanmanın neticesinde insan, değersiz bir metaya dönüştüğü için, dine sığınarak kendisini manevî varlık olarak hissediyor. Din, kapitalizmin acımasızlığı karşısında halkın sığındığı bir liman oluyor. Din, bu acı karşısında bir afyon görevi görüyor ve insanın bu acıya dayanabilmesini sağlıyor.²

Peki bu durumda ne yapmak gerekir? Marx’a göre, bu konumdaki din, insanlara takılmış zincirin üzerindeki sahte mutluluk veren sahte çiçeklerdir. O zincirlerin kırılıp gerçek mutluluğa ulaşılması için de önce zincirleri göstermeyen sahte çiçeklerin, yani dinin yok edilmesi gerekir.³

Marx’a göre, salt bir din eleştirisinin içinde bulunmak yanlıştır. Zira din sosyoekonomik sebeplere bağlıdır ve ikincil bir olgu konumundadır. Dini ortaya çıkaran bu koşullar dönüştürüldüğünde de din ortadan kalkacaktır.⁴ Ölümünden beş yıl önce Marx’la gerçekleştirilen bir röportajda, dinin tepeden tırnağa kökünün kazınmış olduğunu görmeyi isteyip istemediği sorulunca şu cevabı veriyor:

“Biz dine karşı şiddete dayanan önlemlerin anlamsız olduğunu biliyoruz. Bizim görüşümüze göre, sosyalizmin güçlenmesi oranında din sessizce kaybolur. Toplumsal gelişim bu dinin yok oluşunu hızlandırmaya hizmet etmelidir ki bunda eğitim önemli bir role sahiptir.”⁵

Hilmi Ziya Ülken, felsefecilerin din nazariyesini tenkit ederken, Marx'ın din anlayışının bu nazariyeler arasında en hatalı olduğunu söylemektedir:

“Marksizm ötekilerden daha cüretle dini sınıf mücadelesinin eseri olan bir

¹ Marx, Yabancılaşma, 17.

² Hür Sinan Özbek, Marx'ın Din Felsefesi, 1. Bs (Ankara: Fol Kitap, 2020), 99, 100.

³ Özbek, Marx'ın Din Felsefesi, 100.

⁴ Özbek, Marx'ın Din Felsefesi, 111.

⁵ Özbek, Marx'ın Din Felsefesi, 120.

üstü yapı hadisesi diye tarif etmektedir. Marx’a göre din, ezenle ezilenlerden ibaret olan cemiyette ezenlerin ezilenleri uyuşturmak için kullandıkları bir nevi afyondur. Bu tarif dinamik nazariyeler arasında en hatalısıdır. Din yalnız sınıf mücadelesinin olduğu yerde meydana çıkan geçici bir hadise değildir, insanlık kadar eskidir, her yerde vardır. İptidaîlerde henüz içtimaî sınıflar mevcut olmadığı halde din vardır; hatta bütün içtimaî hayatı kuşatmaktadır. Marx’ın temel hadisesi saydığı iktisadî-teknik faaliyet de onun içindedir ve onunla ifade edilmektedir. Sınıfları ortadan kaldırdıklarını iddia eden Sovyetler arasında da din kuvvetini muhafaza etmektedir.”¹

2.1.2.2. Dini Yaratan İnsandır

Marksizm’in temel görüşüne göre, din olgusunu insan kendi kendine üretmiştir. Bunun sebepleri olarak pek çok farklı etmen zikredilir. Temel olarak Marksizm’de dine bakış iki ana yaklaşımla değerlendirilir. Bunlardan birincisi “bireysel din” olarak isimlendirilir. Birey, yaşam koşulları karşısında zayıf oluşundan dolayı, bir sığınma aracı olarak Tanrı inancına sığınır. İşte addedilen bu çare bireysel din olarak değerlendirilir. “Kurumsal din” olarak tanımlanan yaklaşım ise, insanların toplumsal yaşam ve siyasî sistem ile ilişkilerinde karşılıklı bir etki gücüne sahip olan ve bu anlamda egemen olarak nitelendirilen kimselerin konumlarını muhafaza etme ve sürdürme çabasında dini bir araç olarak görmesi ve kullanması şeklinde izah edilen yaklaşımdır.² Karl Marx ve Friedrich Engels, insanları bu din anlayışlarına sürükleyen “yanılsama” ve “yabancılaşma” kavramları üzerinden hareket eder.

2.1.2.2.1. Marksist Öğretide Yanılsama

Engels’e göre din, egemen sınıfların, insanların kafasında oluşturduğu düşlemsel yansımalar, dünya içinde dünya üstü güçlerin olduğunu insanlara yansıtma araçlarından ibarettir.³ Yanılsama süreci şöyle gerçekleşir: Başlangıçta yalnızca içlerinde doğanın gizemli güçlerinin yansıdığı düşlemsel kişilikler, böylece toplumsal öznitelikler kazanır. Evrimin daha da gelişmiş bir aşamasında çok sayıda Tanrıların bütün doğal ve toplumsal öznitelikleri, bu kez soyut insanın yansımasından başka bir şey olmayan, her şeye yetenekli tek bir Tanrıya geçirilir. Tarih içerisinde, Yunan felsefesinin son ürünü olan ve dört başı bayındır

¹ Hilmi Ziya Ülken, Felsefeye Giriş, 1. Bs (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1958), 2: 253.

² Kılıç, Marksizm’in Din Anlayışı, 68.

³ Karl Marx - Friedrich Engels, Din Üzerine, 2. Bs (Ankara: Fol Kitap, 2021), 71.

cisimleşmesini kendine özgü ulusal Tanrısı Yehova'da bulan tektanrıcılık böyle doğmuştur. Elverişli, kullanılabilir ve her şeye uyarlanmaya yetenekli biçim altında din, insanlar o güçlerin egemenliği altında kaldıkları sürece onları yöneten, yabancı, doğal ve toplumsal güçlere göre dolaysız, yani duygusal biçim olarak varlığını sürdürebilir.¹

Marx ise dinin, “henüz kendi düzeyine erişememiş” ya da “daha önce kendini yitirmiş” insanın öz bilinci olduğunu söyler.² Yine Marx’a göre din dünyası gerçek dünyanın yansımasından başka bir şey değildir.³ İnsan, dünya dışında herhangi bir yere çekilmiş soyut bir öz değildir. İnsan, insanın dünyası, devlet ve toplum anlamlarına gelir. Devlet ve toplum, dünyanın tersine çevrilmiş bilinci olan dini üretir. Zira kendileri altüst olmuş bir dünya oluşturur. Din, bu dünyanın genel teorisini, ansiklopedik özetleme kitabını, toplumsal biçimdeki mantığını, tinselci onur sorununu, kendinden geçmesini, ahlaksal onaylanmasını, görkemli tamamlayıcısını, teselli ve aklanmasının evrensel temelini oluşturur. Böylece dine karşı verilen savaş, dolayı olarak dinin tinsel aromasını oluşturduğu dünyaya karşı savaş vermek anlamına gelir. Din halkın aldaticı mutluluğu olduğu için, bu aldaticı mutluluğu ortadan kaldırmak halkın gerçek mutluluğunu istemek olur. Halkın kendi durumu üzerindeki yanılsamalardan vazgeçmesini istemek, halkın yanılsamalara gereksinim duyan bir durumdan vazgeçmesini istemek anlamına gelir. Öyleyse Marx’a göre dinin eleştirisi, dinin yaylasını oluşturduğu bu gözyaşları vadisinin tohum hâlindeki eleştirisi anlamına gelir.⁴ Din eleştirisi, insanın yanılsamalarını, kendi gerçekliğinin akıl çağına erişen ve yanılsamadan kurtulmuş bir insan olarak düşünmesi, etkilemesi ve biçimlendirmesi için, kendi kendinin, yani kendi gerçek güneşinin çevresinde dönmesi için ortadan kaldırılır.⁵

Marx’a göre din, ister ideoloji olsun ister yanılsama olsun, herhangi bir insancıl işleve sahip değildir. İnsanın cehaletinden kaynaklanan yanılsama olarak din, bilim vasıtasıyla aşılabacaktır. Sınıfsal çıkarları örten bir ideolojik araç olarak din de özel mülkiyetin kaldırıldığı sosyalizmin gelişiyile ortadan kalkacaktır.⁶

¹ Marx - Engels, Din Üzerine, 138.

² Kılıç, Marksizm’in Din Anlayışı, 69.

³ Marx - Engels, Din Üzerine, 61.

⁴ Karl Marx, Hegel’in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi, 2. Bs (Adana: Sol Yayınları, 2009), 191-192.

⁵ Marx, Hegel’in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi, 192.

⁶ Cevat Özyurt, “Marx’ta Yanılsama ve İdeoloji Olarak Din”, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 7/2 (2014): 238.

2.1.2.2.2. Marksist Öğretide Yabancılaşma

Yabancılaşma kavramının, laik felsefeye Hegel’le, iktisat ve siyasete ise Marx’la girdiği söylenir.¹

Yabancılaşma kavramı, bir kimsenin kaybettiği birtakım özelliklerin kendi dışındaki bir varlıkta bulunduğunu fark etmesi hâli ya da dış şartların etkisiyle şahsiyet özelliklerini kaybetmiş bir kimsenin ya da bir grubun bu duruma karşı kazandığı bilinç hâli anlamına gelir.² Marx yabancılaşma kavramını, genelde kontrol kaybı, özelde ise insanın emeği üzerinde kontrolü kaybetmesi olarak yorumlar.³ Marx’a göre insanın kendisi ve doğa karşısındaki kendinin her yabancılaşması, öteki insanlarla kurduğu, kendini ve doğayı içine koyduğu ilişkide görünür. Pratik gerçek dünyada yabancılaşma, ancak öteki insanlar karşısındaki gerçek pratik ilişki aracı ile görünebilir. Yabancılaşmayı oluşturan aracın kendisi pratik bir araçtır.⁴

Marksist öğretide Tanrı inancı, insanın kendi gücünü ve ululuğunu unutmaya başladığı anda, yani kendine yabancılaşmaya, kendi gücünü kendi dışında doğada görmeye başlamasıyla doğmuştur. İnsanın kendi dışında gördüğü ve kendi kendisinin idealize edilmiş şekli olan hayali Tanrı oluşmuş ve insan kendi kendine yarattığı bu Tanrıya tapmaya başlamıştır.⁵

Coffy, Marksizm’de insanı dine götüren yabancılaşmayı şu şekilde anlatmaktadır:

“Köle veya toprağa bağlı köle ve günümüzde emekçi, iş ile ekonomik ve sosyal olarak yabancılaştığı için, o bunu gerçekleştirmeye mecbur oluyor ve insan mutsuz oluyor. Bu mutsuzluktan nasıl çıkılır? Başka bir yabancılaşma ile: Dinî yabancılaşma. Mutsuz, ezilmiş kimse, kendi köleliği nedeniyle bütünüyle yaşayamadığı için, insan olarak kendinin sahip olduğu bütün niteliklerle donatılmış ideal bir varlığı hayal edecektir. Kendinde olan ve hissettiği sonsuz zenginlikler: Adalet, iyilik, aşk, bilim, bilgelik, hürriyet, icat, bütün bunlar ezilmiş olduğu, hür olmadığı, başkasına bağlı olduğu için insanın, Tanrı diye isimlendirdiği bir varlık

¹ Kılıç, Marksizm’in Din Anlayışı, 64.

² Akyasan, Marx’ın Din Eleştirisinin Temelleri, 73.

³ Marx, Yabancılaşma, 24-29.

⁴ Marx, Yabancılaşma, 31.

⁵ Kılıç, Marksizm’in Din Anlayışı, 71.

üzerinde yansıttığı şeylerdir.”¹

Mülk ve servetin küçük bir azınlığın elinde toplanmasıyla oluşturulan mülksüzler toplumu artık kendi insan türüne, doğrudan kendine yabancılaştığı için insan teklerinden oluşan bir yapıya giden yol ortaya çıkar. Bundan böyle ortaya çıkan durum, insan toplumu değil, ne insan türünün yeteneklerini ne de kişisel yetenekleri yaşama geçirebilen yabancılaşmış yığınlardır. İşte bu umutsuz tabloda Marksizm için, insanın kendinden yabancılaştığı anda, kendi özelliklerini yansıttığı bir ihtiyacın, yani Tanrının ya da dinin yaratıldığı ana şahit olunur.²

Karl Marx, dini, insanın kendi çevresinde dönmediği sürece, onun çevresinde dönen aldatıcı bir güneş olarak tarif eder. Ona göre bu durumda tarihin ödevi, doğrunun ötesindeki dünya yok olup gittikten sonra, bu dünyanın doğrusunu ortaya koymaktır. Tarihe yardımcı olan felsefenin ilk önce başarması gereken ödev ise, insan yabancılaşmasının kutsal görünüş maskesi indirildikten sonra, yabancılaşmanın kutsal olmayan görünüşünün maskelerini de indirmektir. Böylece, cennetin eleştirilmesi demek, yeryüzünün eleştirilmesi; dinin eleştirilmesi demek, hukukun eleştirilmesi; teolojinin eleştirilmesi demek, politikanın eleştirilmesi anlamına dönüşecektir.³

Özbek’e göre Marx, yabancılaşmayı açıklarken yaptığı gibi, din vb. tersine çevirmelerin de burjuva ekonomisinin derinlerinden kaynaklandığını tespit ediyor. Bu durum Marx’ın din eleştirisinin ve analizinin zirvesi kabul ediliyor. Aynı zamanda bu durum, burjuvacı din eleştirisinin burjuva iktidarının eleştirisine dönüştürülmesi anlamına geliyor. Burada şuna dikkat çekmek gerekiyor ki, Marksist ele alınıştta din analizinin belirleyicisi olan esasen “halkın afyonu” gibi ifadeler değildir. Marksist din anlayışında esas belirleyici olan, din gibi ters çevirmelerin, hukuktan, politikadan ve burjuva toplumunun ekonomik yabancılaşmasının işleyişinden kaynaklandığının tespit edilmesidir. Nitekim Karl Marx, din eleştirisinin kapitalist meta üretimiyle derinden bağlı olduğunu iddia eder.⁴

Böylece Marksizm, dinin egemen sınıflar tarafından yaratıldığını iddia etmektedir. Bu ise, insanların yanılsamasından ve kendine yabancılaşmasından

¹ Coffy, Ateistlerin Tanrısı, 35.

² Kılıç, Marksizm’in Din Anlayışı, 73.

³ Marx - Engels, Din Üzerine, 21.

⁴ Özbek, Marx’ın Din Felsefesi, 106.

kaynaklanmaktadır. Dine karşı inşa edilen bu setlerden dolayı, Marksist ideolojinin Türkiye'ye yansımaları oldukça sancılı ve uzun bir döneme yayılmıştır. İdeolojik altyapı sosyalist hareket mensupları tarafından çabuk benimsense de, ülkenin içinde bulunduğu siyasi durumun da tesiriyle, Marksizmin kitlelere yayılması için 1960'lı yıllara kadar beklenenecektir.

2.2. TÜRKİYE'DE MARKSİZM

2.2.1. Marksizm'in Türkiye'ye Girişi

Çarlık Rusya'nın 1917'de yıkılıp yerine SSCB'nin kurulmasına sebep olan Ekim Devrimi ile ilk defa bir ülkede sosyalist rejim uygulanmaya çalışılmış ve önce Lenin daha sonra da Stalin'in çabalarıyla Marx'ın düşünceleri pratiğe dökülmüştür. Bu gelişmenin ardından da dünyanın çeşitli yerlerinde sosyalist sistem denemeleri yaygınlaşmıştır.¹

Osmanlı'da birtakım sosyalist çalışmalar gerçekleştirilmiştir. II. Abdülhamid'in II. Meşrutiyet'i ilan etmesinden sonra, sürgünde olan bazı muhalif isimler yurda geri dönmüştür. Kimi İslâmcı olarak tasnif edilen bu isimler, o dönemde İslâm'ın gündelik siyasetin bir aracı olarak kullanıldığını iddia edip, İslâm'a hak ettiği değeri verme amacıyla hareket etmişlerdir. Sosyalist çıkışlar da aynı şekilde, tercüme aracılığıyla ithal edilen sosyalizmi, İslâm'la birleştirerek anlatmaya çalışmışlardır. Mesela, Hüseyin Hilmi, çıkardığı İştirak isimli gazeteyle bu fikirleri yayma girişiminde bulunmuş, Eylül 1910'da ise Osmanlı Sosyalist Fırkası'nı kurmuştur. Sosyalist fikirleri savunduğu bir konuşmada, ayetlerden ve hadislerden deliller getirmiş, şeriatın emirlerini işçi davasına bir yardımcı olarak görmüştür. Ayrıca zekât müessesesini sosyalizmin bir pratiği olarak değerlendirmiştir.² İttihat ve Terakki'nin yönetimi ele aldığı dönemde muhalif sesler susturulmuş, takip eden süreçte Hüseyin Hilmi, 1919 yılında kurduğu Türkiye Sosyalist Fırkası aracılığıyla sosyalizm ve İslâm'ı mezcetme girişimlerine devam etmiştir. Bu çabalarda, sosyalizmi Müslüman bir topluluğa kabul ettirebilmek için, zekât, komşu hakkı, adalet gibi İslâm'ın temel öğretileri ele alınarak sosyalizm ve İslâm arasında bir uzlaşa sağlanmak istenmiştir.³

¹ Bayram Koca, Türkiye'de İslam ve Sosyalizm İlişkisi Bağlamında Emek ve Adalet Platformu ve Antikapitalist Müslümanlar (Yüksek Lisans, Hacettepe Üniversitesi, 2013), 36.

² Koca, Türkiye'de İslam ve Sosyalizm İlişkisi Bağlamında Emek ve Adalet Platformu ve Antikapitalist Müslümanlar, 33-34.

³ Koca, Türkiye'de İslam ve Sosyalizm İlişkisi Bağlamında Emek ve Adalet Platformu ve Antikapitalist Müslümanlar, 34.

Cumhuriyet Türkiye’inde ilk sosyalist girişim, Şefik Hüsnü liderliğinde 1925 yılında Türkiye Komünist Partisi (TKP) etrafında toplanmıştır.¹ TKP, sol hareketlerin dağınık olduğu bu dönemde hem tek parti rejimine bir alternatif sunmuş hem de dönemin solcularını tek bir çatı altında toparlayabilmiştir. Bu dönemde, Kerim Sadi ve Haydar Fırat, solu hareketlendirecek Marksist eserleri Türkçeye çevirmişlerdir.² Ayrıca İsmail Hakkı Baltacıoğlu “Yeni Adam” dergisi ile; Şevket Süreyya Aydemir, Nedim Tör ve Burhan Asaf Belge ise “Kadro” dergisi ile bu harekete destek vermişlerdir. Kadro dergisi çevresi, farklı bir taktik izleyerek, Halk Fırkasının içine girmeye çalışmış ve onları sola çekmeye çalışmıştır. Bu da zamanla sosyalist sol içerisinde, ulusalcı sol/enternasyonal sol ayrımına sebep olmuştur.³

1936 sonrası sosyalist solun Türkiye’deki en büyük gündemi, ortamı faşizme kaptırmamak olmuştur. Türkiye’deki komünistler, Kemalist yönetimi faşizme teslim etmemek adına Halkevleri ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) içinde örgütlenmeye karar vermişlerdir. Buradaki amaç Sovyet Rusya’ya karşı yeni bir cephe açılmasını engellemektir ki, zaten girişimin emri Komintern’den gelmiştir.⁴ Fakat bu çabalarda TKP başarılı olamaz ve CHP içerisinde Nazizm destek bulur. Yükselen faşizme karşı 1942’de, Behice Boran, Sabahattin Ali, Niyazi Berkes, Adnan Cemgil ve Ruhi Su gibi isimler “Yurt ve Dünya” isimli dergiyi çıkarmaya başlarlar ve kendilerini anti-faşist olarak nitelendirirler. Buna rağmen bu çıkışlarıyla bazı kesimler tarafından Marksist militan olarak değerlendirilirler. Zamanla hem TKP bu stratejisinden vazgeçer hem de CHP yönetiminin baskılarıyla dergiler kapatılır.⁵

Bu çabalardan da anlaşılacağı üzere, Marksizm, bir “hareket” olarak değil, bir “öğreti” olarak değerlendirilmiştir. Yani Marksizm, örneğin bir sosyalist harekete nüfuz edebilir, onun ilkelerini belirleyebilir ve hareketin lider kadroları çözümleme ve değerlendirmede Marksizme başvurabilirler. Fakat buradan Marksizmin başlı başına bir hareket olduğu anlaşılmamalıdır.⁶ Çulhaoğlu, Türkiye’de Marksist

¹ Cizreli, Anlam Sistemi Olarak Sosyalizm: Türkiye Sosyalist Solu Örneği, 113.

² Cizreli, Anlam Sistemi Olarak Sosyalizm: Türkiye Sosyalist Solu Örneği, 114.

³ Cizreli, Anlam Sistemi Olarak Sosyalizm: Türkiye Sosyalist Solu Örneği, 114.

⁴ Komintern, 1919 yılında Lenin tarafından kurulan, silahlı kuvvetler de dâhil olmak üzere, tüm mümkün araçlarla uluslararası burjuvaziyi yıkmak ve devletin tamamen yok oluşu için bir geçiş aşaması demek olan Uluslararası Sovyet Cumhuriyeti’ni yaratmak için mücadele etme amacı güden komünist bir örgüttür.

⁵ Cizreli, Anlam Sistemi Olarak Sosyalizm: Türkiye Sosyalist Solu Örneği, 115.

⁶ Metin Çulhaoğlu, “Türkiye’de Marksizm: Yapılabilecek Olup da Yapılmayan Nedir?”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, 2. Bs (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008), 8: 70.

söylemin gelişimine dışarıdan bakan bir kimsenin, birikimin zayıf kaldığını rahatlıkla söyleyebileceğini, bunun yanında Marx'a yapılan göndermelerin sıklığına baktığında ise, Türkiye'deki bütün solcuların aynı zamanda Marksist olduklarını ifade edeceğini vurgular.¹

Tüm bu verilerden sonra, Marksizmin Türkiye'ye ilk girdiği yıllarda öğretilerin oldukça sahiplenildiğini, fakat pratikte sosyalist varyantlar içerisinde bir harç gibi kullanılmaktan öteye gidemediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

2.2.2. Marksizm'in Türkiye'de Yansımaları

Marksizm'in Türkiye'de toplumun geneline yayılarak kitleselleşmesi için 1960'lı yıllara kadar beklemek gerekecektir.

1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlükçü ortam, sendikaların serbestlik kazanması, Ordu'daki sol eğilimler gibi gelişmelerle sosyalist sol örgütlenmek için uygun bir zemin bulabilmiştir. Her ne kadar TKP çevresi darbecilere temkinli yaklaşmışsa da bağımsız sol cenah askerî müdahaleyi sosyalist devrimin bir ön adımı olarak değerlendirmiştir.² Yön Dergisi çevresinde toplanan sosyalist aydınlar, derginin ulaştığı yüksek tirajlarla birlikte, sosyalizmin bir tabu olmaktan çıkmasına katkı sağlamışlardır.³ Türkiye İşçi Partisi (TİP) de ilk seçimlerde 15 milletvekilini meclise sokarak sosyalist solu kitlesel bir harekete dönüştürmüştür.⁴

1960 sonrasında aktif politika dışında Marksizm'den beslenen iki ana hareket var olmuştur: İşçi hareketleri ve öğrenci hareketleri. İşçi hareketleri Marksizmin proletarya vurgusu özelinde anlam kazanırken, öğrenci hareketleri daha çok fikirlerin ve ideolojilerin tartışıldığı, eylem planlarının yapıldığı ortamlar olmuştur.

2.2.2.1. İşçi Hareketleri

İşçi hareketleri, tarihî süreçte Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar

¹ Çulhaoğlu, "Türkiye'de Marksizm: Yapılabilecek Olup da Yapılmayan Nedir?", 8: 72.

² Cizreli, Anlam Sistemi Olarak Sosyalizm: Türkiye Sosyalist Solu Örneği, 117.

³ Cizreli, Anlam Sistemi Olarak Sosyalizm: Türkiye Sosyalist Solu Örneği, 118.

⁴ Cizreli, Anlam Sistemi Olarak Sosyalizm: Türkiye Sosyalist Solu Örneği, 118.

gitmektedir. İlk işçi eylemlerinin 1850’li yıllarda yapıldığı, ilk yasal hakların da 1909 yılında Tatil-i Eşgal Kanunu ile düzenlendiği bilinmektedir. 1936 tarihli 3008 sayılı yasa ile çalışma ilişkileri bütünsel bir düzey kazanmış olsa da örgütlenme ve grev hakkına ilişkin katı yasaklar konulmuştur.¹ Pek çok işçi hareketi ve eylemi ise 1961 Anayasası’nın tanımış olduğu grevli toplu sözleşmeli sendikal haklardan sonra gerçekleşmiştir.²

Türkiye’deki işçi hareketlerinin gelişiminde Bolşevik Devrimi’nin etkili olduğu bilinmektedir. Bolşevik Devrimi, üç farklı kanal yoluyla bu hareketlere sirayet etmiştir. Bunlardan ilki, Mustafa Suphi’nin öncülük ettiği Moskova kanalıdır. Mustafa Suphi, Lenin’le iş birliği yapıp, Rusya’da esir durumda olan Osmanlı askerleri ve subayları arasında propaganda yaparak siyasî bir akım başlatmıştır.³ 1919 yılında, Mustafa Suphi önderliğindeki Türk komünistler Yeni Dünya isimli bir gazete çıkartmaya başlamışlardı. Önceleri Moskova’da basılan gazete, daha sonra Bakü’de de basılmaya başlanmış, buradan her gün gizlice Osmanlı topraklarına geçirilmiş ve işçiler, askerler, aydınlar arasında gizlice dağıtılmıştı. Türk sosyalistler, 1918 yılında Mustafa Suphi’nin girişimiyle Moskova’da bir kongre düzenlediler. Bu kongre neticesinde Türkiye Komünist Partisi’nin yurtdışı kolu kurulmuş ve Mustafa Suphi de başkanlığa getirilmiştir. Böylece Türk komünist hareketinin örgütlenmesi de başlamış oldu.⁴

Marksist öğretilerin Türk topraklarına girdiği ve yayıldığı bir diğer kanal, Avrupa kökenlidir. Özellikle Fransa ve Almanya’da yapılan Marksist-sosyalist yayınlar, burada bulunan Türk öğrenci, işçi ve diğer vatandaşları arasında rağbet buldu. Fransa’da okuyan Şefik Hüsnü ve Almanya’da Bolşevik tarzı ayaklanma yapmaya çalışan Vedat Nedim Tör ve Ethem Nejat gibi aydınlar, Türkiye’ye döndüklerinde bu mücadelelerini sürdürmüşler ve İstanbul’da Kurtuluş ve Aydınlik isimli Marksist dergiler çıkartarak insanları etkilemeye devam etmişlerdir.⁵

¹ Doğan Duman - Berrin Bayburt, “Türkiye İşçi Tarihine Kısa Bir Bakış ve İşçilerin İlk Kitlese Yürüyüşü: Çorum Belediye İşçilerinin Yürüyüşü”, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2018, 2: 945.

² Duman - Bayburt, “Türkiye İşçi Tarihine Kısa Bir Bakış ve İşçilerin İlk Kitlese Yürüyüşü: Çorum Belediye İşçilerinin Yürüyüşü”, 2: 945.

³ Sena Gürsoy, 1917 Ekim Devrimi’nin Türkiye’deki İşçi Örgütlenmeleri ve İşçi Hareketlerine Etkisi (1917-1945) (Yüksek Lisans, Yalova Üniversitesi, 2015), 84.

⁴ Gürsoy, 1917 Ekim Devrimi’nin Türkiye’deki İşçi Örgütlenmeleri ve İşçi Hareketlerine Etkisi (1917-1945), 85.

⁵ Gürsoy, 1917 Ekim Devrimi’nin Türkiye’deki İşçi Örgütlenmeleri ve İşçi Hareketlerine Etkisi (1917-1945), 85.

Bu kanallar arasından üçüncüsü, Anadolu’da ve Ankara’da yerli halk arasında başlayan oluşumdur. Düşmanlara karşı Bolşeviklerin verdiği mücadele Türk kamuoyunda Bolşeviklere karşı bir sempati oluşturmuştur. Ayrıca Anadolu aydınları ve Kuvay-ı Milliye çeteleri arasındaki asker ve subaylar arasında da bir yankı uyanmıştı. Rusya ve Kafkasya’da Bolşeviklerle iş birliği yapan bazı Türk ve Müslüman liderler de komünizmin İslâm’la bağdaşabileceğine inanmıştı. Bu isimlerin Kızıl Ordu yerine Yeşil Ordu denmesini talep eden düşünceleri Anadolu’da yankı uyandırmıştı.¹

Aydınlık Dergisi, 1923 Kasım sayısından sonra çıkmamıştır. Bu çevrenin başlattığı işçilerin birleşmesi düşüncesi ise meyvelerini vermeye başlamıştır. İstanbul’da 250 delegenin katıldığı bir kongre tertip edilmiş ve bu kongre sayıları on binlerle ifade edilen işçileri temsil ettiğini söyleyerek, Türkiye Amele Birliği’ni kurmaya karar vermiştir. Hükümet tarafından tanınmayan bu girişime daha sonraları Nazım Hikmet ve Şevket Süreyya gibi isimler de dâhil olmuştur. Nazım Hikmet, bu tarihten itibaren, işçilerin birleşmesi gerektiğine dair yayınlar yapmaya başlamıştır.²

1960-1980 arasındaki dönem, işçi sınıfının kendi örgütlenmelerini tamamladığı ve politik bir güç hâline geldiği dönemdir.³ Bu dönemde etkisi dünya genelinde devam eden SSCB’nin işçi sınıfı iktidarı, Türkiye’de de işçi sınıfı hareketinin ilerlemesinde ve işçi örgütlenmeleri ile işçi partileri arasında etkili bir konumda durmaktadır.⁴ İşçi örgütlenmelerinde ve işçi sınıfının oluşturduğu partilerde Marksist-Leninist tipi örgütlenmeler ve pratikler etkilidir. Bu ivmeyle, SSCB, hem Türkiye özelinde hem de dünya genelinde sosyalizm fikrinin güçlenmesine destek sağlamıştır. Başka bir ifadeyle, Türkiye’de işçi sınıfının etkili olmasında, SSCB’nin oluşturduğu etkinin de payı vardır.⁵

İşçi hareketleriyle birlikte ses getiren diğer hareketler ise üniversite öğrencileri arasından çıkmıştır.

¹ Gürsoy, 1917 Ekim Devrimi’nin Türkiye’deki İşçi Örgütlenmeleri ve İşçi Hareketlerine Etkisi (1917-1945), 85.

² Gürsoy, 1917 Ekim Devrimi’nin Türkiye’deki İşçi Örgütlenmeleri ve İşçi Hareketlerine Etkisi (1917-1945), 90.

³ Uğurcan Gücüyener, 1960-1980 Yılları Arasında Türkiye İşçi Sınıfının Örgütlenmesi, Gelişimi ve Siyasete Etkisi (Yüksek Lisans, Nişantaşı Üniversitesi, 2022), 18.

⁴ Gücüyener, 1960-1980 Yılları Arasında Türkiye İşçi Sınıfının Örgütlenmesi, Gelişimi ve Siyasete Etkisi, 20.

⁵ Gücüyener, 1960-1980 Yılları Arasında Türkiye İşçi Sınıfının Örgütlenmesi, Gelişimi ve Siyasete Etkisi, 21.

2.2.2.2. Öğrenci Hareketleri

Öğrenci hareketleri sol cemaatte sosyalizm savunusuyla kendine bir alan bulabilmiştir. TİP'in kuruluşu, özellikle üniversite öğrencileri arasında sosyalizm tartışmalarını güçlendirmiş ve bu etkiyle 1965 yılında Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) kurulmuştur.¹ Sol görüşler arasında farklılıkların tam olarak belirginleşmediği öğrenci hareketlerinin ilk yıllarında ise solun tek temsilcisi Marksizmdi.²

“Yön-Devrim Hareketi” ve “Millî Demokratik Devrim Hareketi” de bu dönemde sosyalist solun öğrenci grupları içerisinde çıkardığı güçlü hareketlerden olmuşlardır. TİP'in ve Yön Dergisi'ni kuruluşu, Türkiye'deki sol hareketlerin tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir.³

1970'lerle birlikte öğrenci hareketlerinden bazıları gerilla mücadelesini benimsemiştir. Bu hareketlerden ilki, Deniz Gezmiş, Sinan Cemgil, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan'ın başlattığı Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO)'dur.⁴ Bir diğer önemli silahlı öğrenci hareketi de Mahir Çayan ve arkadaşlarının oluşturduğu Türkiye Halk Kurtuluş Parti-Cephesi (THKP-C)'dir.⁵ Her iki oluşum da kır gerillacılığını benimsemiş olsalar da bir süre şehirlerde faaliyet göstererek adlarını duyurmayı başarmışlardır.

2.2.2.2.1. Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO)

THKO, Türkiye'deki yasadışı silahlı grupların ilkidir. Silahlı eğitim, dağa çıkma, cephe savaşları gibi düşünceler etrafında kurulan THKO'nun teorisyeni Hüseyin İnan'dır. Küba Devrimi'nde olduğu gibi devrimci ordunun bir partiden değil partinin bir devrimci ordudan ortaya çıkabileceğini savunan İnan, bu görüşüyle Mahir Çayan'dan ayrılmaktadır. Örgüt militanları, pek çok radikal örgütün yaptığı gibi stratejilerini hayata geçirmeden önce El-Fetih kamplarında gerilla eğitimi almışlardır.⁶

¹ İbrahim Şahin, 12 Mart'tan 12 Eylül'e 68 Kuşağı Öğrenci Hareketleri (Yüksek Lisans, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2014), 30.

² Şahin, 12 Mart'tan 12 Eylül'e 68 Kuşağı Öğrenci Hareketleri, 32.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Emine Öztürk, 1960 ve 1971 Yılları Arasında Türkiye'de Öğrenci Hareketleri (Doktora, Gazi Üniversitesi, 2016), 102-133.

⁴ Öztürk, 1960 ve 1971 Yılları Arasında Türkiye'de Öğrenci Hareketleri, 449.

⁵ Öztürk, 1960 ve 1971 Yılları Arasında Türkiye'de Öğrenci Hareketleri, 459.

⁶ Öztürk, 1960 ve 1971 Yılları Arasında Türkiye'de Öğrenci Hareketleri, 449.

THKO'nun stratejisini ve mücadelesini anlatan Hüseyin İnan, Türkiye'nin emperyalistler tarafından bir sömürü ve zulüm politikasına maruz kaldığını söyleyip Türk halkının emperyalizmle bir çelişki yaşadığını ve bu çelişkiyi işçi sınıfının iktidarıyla çözebileceklerini vurgular.¹

İnan, içinde bulundukları hareketin pratiğini “Halk Savaşı” olarak tanımlayıp halkın öncüsü konumunda olan silahlı bir güç olmaksızın halk savaşından bahsetmenin mümkün olmayacağını söyler. Halkın silahlı gücünü, örgütün niteliği ve niceliğini belirleyen tek kıstas sayar. Yine ona göre silahlı mücadele, şiddet politikasının temel yöntem olduğu politik mücadeledir.²

THKO, kırsal bölgelerde başlayacak olan halk savaşının yöntemini gerilla savaşı olarak belirlemiştir. Örgütün düşüncesine göre gerilla savaşı, halk savaşının başlangıcında stratejik bir sorun ve kitleleri örgütlemek için en doğru araçtır.³ Örgüt her ne kadar kır gerillacılığını benimsemiş olsa da ilk faaliyetlerine şehirlerde başlamıştır. Hüseyin İnan, Deniz Gezmiş, Sinan Cemgil ve Yusuf Aslan adam öldürme, hırsızlık ve alıkoyma gibi çeşitli eylemlerde bulunmuşlardır.

2.2.2.2.2. Türkiye Halk Kurtuluş Parti-Cephe (THKP-C)

Mahir Çayan ve arkadaşlarının girişimiyle kurulan Türkiye Halk Kurtuluş Parti-Cephe (THKP-C), henüz hazırlık aşamasındayken yayımladıkları gazete sebebiyle “Kurtuluş Grubu” olarak anılır. Kent ile kır, proletarya ile köylülüğü birlikte örgütlemeyi amaçlayan bu gruba göre Küba deneyimi uygulanabilir bir harekettir.⁴

THKP-C önceleri THKO'nun eylemlerini eleştirse de kendi gidişatları da zamanla silahlı eylemlere doğru kayacaktır. THKO'nun eylemlerini devletin hızla bastıracağını ve bunun uzun bir zaman dilimine yaymayı planladıkları kendi hareketlerini engelleyeceğini düşünen Çayan, THKO'lu yöneticilerle görüşmüş fakat bir sonuç alınamamıştır.⁵

¹ Öztürk, 1960 ve 1971 Yılları Arasında Türkiye’de Öğrenci Hareketleri, 450.

² Öztürk, 1960 ve 1971 Yılları Arasında Türkiye’de Öğrenci Hareketleri, 451-452.

³ Öztürk, 1960 ve 1971 Yılları Arasında Türkiye’de Öğrenci Hareketleri, 452.

⁴ Öztürk, 1960 ve 1971 Yılları Arasında Türkiye’de Öğrenci Hareketleri, 459-460.

⁵ Öztürk, 1960 ve 1971 Yılları Arasında Türkiye’de Öğrenci Hareketleri, 461.

1971 yılında örgüt birçok soygun ve bombalama eylemlerinde bulunmuştur. Bu eylemlerden sonra “THK Parti” adıyla yayımlanan “İhtilalin Yolu” isimli bir bildiride emperyalizmin tahakkümüne, karşı-devrimin şiddetine karşı silaha başvurmaktan başka çare olmadığı ve yürüttükleri kurtuluş savaşının ilk aşamasının gerilla savaşı olduğu deklare edilmiştir.¹ İsrail Büyükelçisi Efraim Elom’un kaçırılıp öldürülmesi sonrası Mahir Çayan’ın saklandığı evden kaçarken yakalanmasıyla şehir gerillası eylemlerinin sonu gelmiştir.²

Mahir Çayan, tutuklandıktan bir süre sonra hapisshaneden kaçmış ve bu süreçle birlikte kaleme aldığı yazılarda ortaya koyduğu pek çok kavram sosyalist sol açısından kabul görmüştür. Bu yazılarından birinde örgütün, “Diyalektik ve tarihî materyalizmin ilkeleri üzerine kurulmuş Leninist bir parti” olarak ifade etmiştir.³

2.2.2.2.3. Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TİİKP)

21 Mayıs 1969’da dönemin önemli sol gençlik liderlerinin bir araya geldiği bir toplantı gerçekleşir. Bu toplantıya Deniz Gezmiş, Mahir Çayan, Yusuf Küpeli, Doğu Perinçek, Cengiz Çandar ve Oral Çalışlar gibi isimler katılır. Toplantının en önemli maddesi devrimci bir partinin kurulmak istenmesidir.⁴ Toplantıda bir sonuca varılamamış, daha sonra gerçekleştirilen benzer toplantılarda da siyasî parti kurmakla silahlı mücadeleye girişmek arasında gidip gelen tartışmalar sürmüştür. Doğu Perinçek ve ona yakın kimseler parti fikri etrafında toplantılar sürdürmeye devam eder. Nihayet 1971 yılında, “Şafak Grubu” olarak da anılan grup TİİKP’yi kurar. Parti kuruluş amacını, komünizmi kurmak için silahlı mücadeleyi yöntem olarak seçen, Marksist-Leninist ideolojinin yanı sıra Maoizmi de kendine rehber edinen bir örgüt olarak açıklar.⁵

Örgüt pek çok diğer sol gruplar gibi iktidarın silahlı mücadele yoluyla köylerden başlanarak parça parça kazanılacağını iddia eder. Pek çok yayımlarında ve açıklamalarında benzer şekilde, “emperyalizm”, “işçi iktidarı”, “yarı-sömürge Türkiye”, “burjuvazi”, “halk iktidarı” “halk ihtilâli” gibi kavramlar görülür.⁶

¹ Öztürk, 1960 ve 1971 Yılları Arasında Türkiye’de Öğrenci Hareketleri, 464.

² Öztürk, 1960 ve 1971 Yılları Arasında Türkiye’de Öğrenci Hareketleri, 465.

³ Öztürk, 1960 ve 1971 Yılları Arasında Türkiye’de Öğrenci Hareketleri, 466.

⁴ Öztürk, 1960 ve 1971 Yılları Arasında Türkiye’de Öğrenci Hareketleri, 474.

⁵ Öztürk, 1960 ve 1971 Yılları Arasında Türkiye’de Öğrenci Hareketleri, 476.

⁶ Öztürk, 1960 ve 1971 Yılları Arasında Türkiye’de Öğrenci Hareketleri, 477-478.

Bu harekette ayrıca harekete destek verenlerin gecekondlu mahallelerine taşınması teşvik edilmiş, bu eyleme “proleterleşme” denmiştir. Bu girişime ek olarak “mülksüzleşme” hareketi başlamıştır. Mülksüzleşmeye göre hareketin takipçileri ellerinde bulunan lüks sayılabilecek eşyaları örgüte bağışlarlar ya da örgüt bunlara el koyar.¹

TİİKP’in, THKO ve THKP-C gibi bir etkinliğinin bulunmadığı kaydedilmektedir. Kısa süre içerisinde eleştirilere ve kopuşlara maruz kalan örgüt, söylemde en sert şekilde gerçekleşeceği iddia edilen halk savaşı ve silahlı mücadele bir türlü başlamayınca dağılmaya mahkûm olmuştur.²

2.2.2.2.4. Türkiye Komünist Partisi-Marksist Leninist (TKP-ML)

Bu örgütün temelleri TİİKP içinden çıkmıştır. TİİKP’in eleştirilere maruz kaldığı son dönemlerinde İbrahim Kaypakkaya bir çıkış gerçekleştirerek Marx, Engels, Lenin, Stalin ve Mao gibi örgütlerine bir komünist eklentisi yapılması gerektiğini söylemiştir. Ona göre yeni bir parti kurulmalı ve Marksist, Leninist, komünist gibi isimler içermelidir.³

TİİKP yönetimini revizyonist olmamakla suçlayan ve Leninist stratejiyle hareket eden Kaypakkaya, Doğu Perinçek’le yaptığı bir görüşmenin de etkisiyle kendisine tabi olan bir grupla Tunceli’de gerçekleştirilen bir toplantıda kabul edilen on maddeyle adını duyurur.⁴ 7-8 Şubat 1972’de TİİKP’ten bazı arkadaşlarıyla bir araya gelen Kaypakkaya, kendi hareketinin Doğu Anadolu Bölge Komitesini oluşturmuş ve TİİKP’ten kopuş resmen ilan edilmiştir.⁵

Örgütün açıkladığı bazı kararlarda, “gerici şiddete karşı devrimci şiddet”, “doğru bir çizgi izleyen güçlü bir parti”, “oldukça güçlü bir kızıl ordu” gibi ifadeler kullanılmış ve esas görevin, partinin ve ordunun silahlı mücadele içinde inşa edilmesi olduğu belirtilmiştir.⁶ Örgütlenmesini birkaç ayda tamamlayan Kaypakkaya, TKP-ML’yi resmen ilan etmiş, askerî örgütlenme olarak da Türkiye İşçi Köylü

¹ Öztürk, 1960 ve 1971 Yılları Arasında Türkiye’de Öğrenci Hareketleri, 480.

² Öztürk, 1960 ve 1971 Yılları Arasında Türkiye’de Öğrenci Hareketleri, 483.

³ Öztürk, 1960 ve 1971 Yılları Arasında Türkiye’de Öğrenci Hareketleri, 485-486.

⁴ Ahmet Serdar Çelebi, Bir Terör Örgütü Olarak Türkiye Komünist Partisi/Marksist Leninist’in Devrim Stratejisi (1972-2012) (Yüksek Lisans, Gazi Üniversitesi, 2016), 83.

⁵ Öztürk, 1960 ve 1971 Yılları Arasında Türkiye’de Öğrenci Hareketleri, 490.

⁶ Öztürk, 1960 ve 1971 Yılları Arasında Türkiye’de Öğrenci Hareketleri, 490-491.

Kurtuluş Ordusu'nu (TİKKO) kurmuştur.¹

2.2.2.3. PKK Terör Örgütü'ne Giden Süreç

1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlükçü ortamla Marksist fikirlerin özellikle üniversiteli gençler arasında popülerleşmesi uzun sürmedi. Zira Marksizm öğrenciler arasında tartışılan pek çok probleme sistematik cevaplar verebiliyordu. Oluşturulan bu ortak zemin ve ideolojik birliktelik içinde, Kürt öğrenciler farklı bir yoldan giderek Kürt kimliğini öne çıkaran müstakil bir sosyalist oluşum gerçekleştirme çabalarında bulunmamışlardı. Türk ve Kürt öğrenciler arasındaki bu birliktelik, Yön gibi dergiler, TİP ve FKF içerisinde 1960'lı yılların sonuna kadar sürdürüldü.²

1968 yılında Sovyetler Birliği'nin Çekoslovakya'yı işgaliyle Sovyetler ve Çin arasında ortaya çıkan ayrışma, Türkiye'deki sosyalistler arasında da etkisini gösterdi. TİP ve FKF içerisinde gerçekleşen ideolojik kırılmalar yeni örgütlerine ortaya çıkmasına sebep oldu. Bu ideolojik ayrılıkların tartıştığı meselelerden biri de Kürtlerin Türkiye'deki statüsüydü. Düşlenen devrimin Türkler ve Kürtler eliyle hep birlikte gerçekleşeceğine inananlar, enternasyonalist düşünce ile hareket etme gayretinde olsalar da "Kürt Marksistler" artık bağımsız bir örgütlenme yolunu seçti.³

1970'li yılların başına kadar ve takip edilen birkaç yılda sosyalist gelişim çok fazla fraksiyona bölünmüştür. Demokratik sosyalist hareketi savunanlar, Leninist tezleri eleştirenler, Maoizme geçiş yapan, tek aşamalı devrimi destekleyen ve şiddet yanlısı olan sosyalist gençlik örgütlenmeleri hızla türemiş ve bu ayrılık Marksist eserleri ana kaynak edinen sol eğilimleri üçüncü akım konumuna geriletmiştir.⁴ Burada Türkiye'de Marksizmin çeşitli sebeplerle özgün bir teoriye sahip olamamasının vurgulanması gerekli olacaktır. Belge'ye göre 1960'lardan sonra hızla gelişen sol hareketin en büyük eksikliği kültürel/teorik eksikliklerdir.⁵

1970'li yıllara gelindiğinde, sosyalist gençlik hareketleri, Mahir Çayan, Hüseyin İnan, Deniz Gezmiş, İbrahim Kaypakkaya gibi isimlerin önderliğinde

¹ Öztürk, 1960 ve 1971 Yılları Arasında Türkiye'de Öğrenci Hareketleri, 492.

² Nihat Ali Özcan, PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi, 1. Bs (Ankara: ASAM Yayınları, 1999), 21.

³ Özcan, PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi, 22.

⁴ Cizreli, Anlam Sistemi Olarak Sosyalizm: Türkiye Sosyalist Solu Örneği, 119-120.

⁵ Murat Belge, "Marksizm'in 'Millileşmesi' mi, 'Yerleşmesi' mi?", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, 2. Bs (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008), 8: 109.

kentlerde silahlı eylemlerde bulunma ve kır gerillası taktiklerini benimsediler.¹ 1965 seçimleriyle TİP içinden meclise giren bazı Kürt isimler arasında, kendi ulusal taleplerini değerlendirecek bir kurumsallaşma fikri öne çıktı. 1969 yılında kurulan Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO), Kürt milliyetçiliğini temsil etmeye başladı.² 12 Mart Muhtırası'ndan sonra pek çok üyenin tutuklanması ve derneklerin kapatılması ile devam eden sürecin sonunda Kürt milliyetçiliği soldan tamamen koparak yeni örgütler vasıtasıyla kendi kaderlerini çizmeye başladı. Bu süreci yakından izleyen Öcalan, bu örgütlenmelerin yetersiz kalacağını düşündü ve kısa bir süre sonra yeni bir örgütlenmeye gitmenin daha uygun olacağı kanaatine vardı.³ DDKO dışından gelişen ve kurulacak Kürdistan İşçi Partisi'nin (PKK) çekirdek kadrosu olarak kendilerine Kürdistan Devrimcileri diyen bir grup, 1975 yılından itibaren, erken silahlanma, militan kadro ve aşiretler arası gerilimler üzerinden büyüyerek DDKO menşeli Kürt hareketlerinin etkisini silah yoluyla kırdı ve bu yapıların üzerinde hâkimiyet kurdu.⁴

Marksist ideolojiyi benimseyecek PKK'nın ideolojik alt yapısı 1973-1975 yılları arasında oluşturulmaya başlanmıştı. 1974 yılında Öcalan'ın da katıldığı bir toplantıda, Kürtçülük hareketleri masaya yatırılarak bazı teorik kavramlar geliştirildi.⁵ Bu dönemde örgütün Kürdistan Devrimi'nin Yolu isimli ideolojik özet metni yazılıyor ve örgüt üyeleri kendilerine Kürdistan Devrimcileri diyordu. 1976 yılında Dikmen'de gerçekleştirilen bir toplantıda merkezileştirme çalışma yapılmıştır. Buna göre Öcalan Ankara'da kalmaya devam edecektir. Diğer öğrenciler kendi bölgelerinde faaliyet göstermeye devam edecek ve amatör çalışmaların yerini profesyonel çalışmalar alacaktır. Bu dönem örgüt mensupları tarafından "ideolojik dönem" olarak adlandırılmıştır.⁶

Öcalan kısa bir süre sonra gelişmeleri yerinde görebilmek için faaliyet bölgelerini gezmeye başladı. Ağrı, Kars, Elazığ, Tunceli, Gaziantep ve Şanlıurfa'yı kapsayan bu gezide, bölgedeki insanlar arasında güvenin tesis edildiği ve örgüte bir umut olarak bakıldığı tespit edildi.⁷ Ayrıca benzer örgütlerden kopan ekipler Öcalan'ın gruplarına katılmaya başlamıştı. Bu gelişmeleri iki aylık bir sürede

¹ Cizreli, Anlam Sistemi Olarak Sosyalizm: Türkiye Sosyalist Solu Örneği, 120-121.

² Cizreli, Anlam Sistemi Olarak Sosyalizm: Türkiye Sosyalist Solu Örneği, 121.

³ Abdullah Öcalan, Bir Halkı Savunmak, 1. Bs (İstanbul: Amara Yayıncılık, 2015), 355.

⁴ Cizreli, Anlam Sistemi Olarak Sosyalizm: Türkiye Sosyalist Solu Örneği, 122.

⁵ Sökmen, İdeolojik Boyutu ile PKK Terör Örgütü, 55.

⁶ Özcan, PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi, 36.

⁷ Özcan, PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi, 37.

yerinde gören Öcalan, program taslağı üzerinde daha yoğun çalışmaya başladı ve bir gençlik örgütlenmesinden partileşme sürecine geçildi.¹ Örgütün kısa sürede toparlanmasındaki en önemli sebeplerden biri, ortak amaçlarla kurulan benzer yapılanmadaki örgütleri kısa sürede tasfiye edebilmesiydi. Gaziantep'te THKO Kurtuluş, Batman'da Rızgari (Kürdistan Kurtuluş Partisi) ve Kawa Örgütü, Mardin'de KUK (Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları) ve Diyarbakır'da Özgürlük Yolu gibi örgütlerin etkinlikleri silahlı mücadeleyle son buldu ve bu örgütlerin tabanları Kürdistan Devrimcilerine katıldı.²

Kısa sürede Apocular olarak anılan grup, 1978'de 25 kişinin katılımıyla gerçekleştirdiği sözde kongrede PKK ismini kabul etti ve örgütün resmî kuruluş tarihi olarak 25 Kasım 1978 ilan edildi.³ Fakat bu ilan sınırlı bir çevrede kaldı. Öcalan bildiri yayımlamanın stratejik bir hata olabileceği ve erken dağılmaya sebep olabileceği görüşündeydi. Aylık olarak merkez komite toplantıları yapılmaktaydı. Haziran 1979'da gerçekleştirilen toplantıda Öcalan'ın yurtdışına çıkması kararlaştırıldı ve kısa süre sonra Suriye'ye kaçtı. Öcalan orada kendisini emniyete aldıktan sonra, kuruluş bildirilerinin dağıtılma zamanının geldiğini Türkiye'deki merkez komite üyelerine bildirdi. Üyeler bildiriye ses getirecek bir eylemle dağıtma kararı aldı. Örgüte cephe alan Adalet Partisi milletvekili Mehmet Celal Bucak'ın öldürülmesi kararlaştırıldı. 29 Temmuz 1979 günü yeri tespit edilen Bucak saldırıya uğradı ve bu saldırıdan yaralı olarak kurtuldu. Olay yerine bırakılan bildirilerle PKK'nın kurulduğu duyurulmuş oldu.⁴

PKK terör örgütünün kuruluşunda egemen ideolojik zemini doğru okuyabilmek için Abdullah Öcalan'ın şahsî serüvenine de ışık tutmak yararlı olacaktır. Öcalan, lise ve üniversite öğrencisiyken süregelen bu hadiseler, çeşitli savrulmalar yaşamasına sebep olmuştur. O tarihlerde sık sık Maltepe Camii'ne gittiğini söyleyen Öcalan, aynı zamanda Komünizmle Mücadele Derneğine gidip gelen isimlerdendir. Tesadüfen okumaya başladığı Sosyalizmin Alfabesi isimli kitap ise tüm düşüncelerini netleştirecektir. Barzani'nin röportajlarını takip edip TİP'in düzenlendiği "doğu mitingleri"nden oldukça etkilenecektir.⁵ Yine bu arayış sürecinde ulus kavramıyla tanıştığı kitap ise Lenin'in Ulusların Kendi Kaderini

¹ Özcan, PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi, 38.

² Sökmen, İdeolojik Boyutu ile PKK Terör Örgütü, 56.

³ Sökmen, İdeolojik Boyutu ile PKK Terör Örgütü, 56, 57.

⁴ Özcan, PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi, 44, 45.

⁵ Özcan, PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi, 28.

Tayin Hakkı'dır. Bu dönemde DDKO ve Dev-Genç popüler hareketlerdendir. Öcalan her iki grubun faaliyetlerine de katılmış olup tercihini DDKO'dan yana kullanmıştır.¹ DDKO'ya üye olduktan sonra yaptığı konuşmalarda Öcalan, Kürt devleti neden olmasın fikrini toplantılara tek başına taşımayı başarmıştı. Öcalan'ın siyasal Kürtçülüğe yönelmesindeki etkenlerden biri de Ankara Demokratik Yüksek Öğrenim Derneğine (ADYÖD) üye olmasıdır. 1976 yılında Şanlıurfa sorumlusu olarak bölgeye giden Öcalan, konuşmalarının temasını sözde Kürdistan olarak belirlemiştir. Bölgeyi Türkiye sömürgesi olarak ele alan Öcalan, amacını da devrimci şiddet metodunu kullanarak bölgede bağımsız bir Kürt devleti kurmak olarak belirlemiştir.² Bu gelişimi sırasında Öcalan, Marksist öğretiden ulus meselesini, Hikmet Kıvılcımlı'dan halk savaşının planlarını, Mahir Çayan'dan da şiddetin gerekliliğini özümseyip kendi kişiliğinde birleştiriyordu.³

Örgütün tarihsel gelişimi, eylemleri, dönüşümü ve nihaî hedefleri çalışmanın sınırlarını aşan müstakil konulardır. Örgütün kuruluşuna giden bu süreçte temel özellik, diğer işçi ve öğrenci hareketlerinde olduğu gibi, Marksist/Leninist ideoloji olarak belirleniyordu.

2.3. PKK TERÖR ÖRGÜTÜ VE MARKSİZM İLİŞKİSİ

2.3.1. PKK Terör Örgütü'nün Kuruluş İdeolojisinde Marksizm

PKK terör örgütü, önceki bölümde de izah etmeye çalışıldığı gibi sosyalist akımlar içerisinde çıktığı için tabii olarak Marksist/Leninist ideoloji ekseninde kurulmuştur. Bununla birlikte PKK'nın diğer sol örgütlerden farklı olarak Maoçu izler taşıdığı da açıktır. Zira Maoculuk, işçi/köylü devrimini benimseyen Marksist/Leninist ideolojiye ek olarak, "gerilla savaşı" pratiğini de içinde barındıran bir ideolojidir.⁴ Öcalan'ın kaleme aldığı Manifesto'da da sınıflı toplum ve sömürü düzeninin "zor" kullanılarak sürdürüldüğü ve bu düzenin de yine "zor" kullanılarak ortadan kaldırılabilceği ifade edilmektedir.⁵ Yine terör örgütünün Almanya'da yayın yapan Serxwebun isimli dergisinin 1983 yılındaki bir nüshasında, Marksist/Leninist

¹ Özcan, PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi, 29.

² Sökmen, İdeolojik Boyutu ile PKK Terör Örgütü, 79.

³ Özcan, PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi, 30.

⁴ Muhittin İmıl, Ulus İnşa Sürecinde PKK ve Din İlişkisi (Doktora, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2016), 198.

⁵ Abdullah Öcalan, Manifesto (Kürdistan Devriminin Yolu), 6. Bs (Köln: Serxwebun Yayınları, 1994), 122-124.

teorinin mücadele yönteminin “devrimci şiddet, silahlı mücadele, halk savaşı ve ulusal kurtuluş savaşı” şeklindeki aşamalardan oluştuğu ve “uzun süreli halk savaşı” yönteminin kabul edildiği açıklanmıştır.¹

PKK, örgüt modeli olarak da Marksist/Leninist örgütlerin kullandığı “parti-cephe-ordu” üçlemesini benimsemiştir. Bu kurguda parti, bilimsel sosyalizmi esas alan siyasî örgütlenmeyi; cephe, örgüt yapısına bağlı ulusal kurtuluş cephesini; ordu ise cephede yer alan halk ordusunu ifade etmek için kullanılmıştır. Öcalan ayrıca feodal sınıf tarafından uygulanan bir baskı olduğunu iddia etmekte ve bundan kurtulmanın yolunun ancak bilimsel sosyalizmin rehberliğinde politik bir örgüt, bu örgütün önderliğinde bir ulusal kurtuluş cephesi ve bu cepheye bağlı savaşılan güçlü bir halk ordusundan geçtiğini savunmaktadır.²

PKK’nın bir Kürt siyasal hareketi içerisinde değil üniversite öğrenci kulüplerinden doğduğu yukarıda izah edilmeye çalışılmıştır. O dönem öğrenci hareketleri içerisinde yaygın ideoloji olan Marksizmin gençlere, işçilere ve köylülere getirdiği yeni bakış ile Lenin’in kitaplaştırdığı “Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı” fikri, PKK terör örgütünün ideolojik alt yapısını teşkil ediyordu.³ Öcalan sık sık bu birlikteliği kaleme dökmüştür. “Özgür Yaşamla Diyaloglar” kitabında, “Lenin 1900’lerde ne ise ben de 21. Yüzyıl sosyalizmini temsil ediyorum. Reel sosyalizmle savaşılar, emperyalizmle savaşılar yeni sosyalizmi inşa ediyorum.” demiştir.⁴

Öcalan oluşturduğu hareketi bir “Kürt proleter devrimi” olarak nitelendirmektedir. Ona göre Leninizm, kendi çağının Marksizmidir. Bu devrimci pratiğin doğruluğu da yüz milyonların kanı ile ispatlanmıştır. Çünkü Leninizm; burjuva ile iktidarı paylaşmayı, barışçı geçişi, uluslararası yeni ekonomik düzeni reddederek devrimciliğini ortaya koymuştur.⁵ Böylece Marksist/Leninist ideoloji önceki dönemlerde olduğu gibi içindeki sağ ve sola sapmalara bakmadan emperyalizme karşı çok şey kazandırmaya devam edecektir.⁶

Sözde devrimin gerçekleşmesi, emperyalist sisteme karşı sosyalist sistemin

¹ Anonim, “Kürdistan Halkının Devrimci Şiddeti”, Serxwebun Dergisi, 1983, 14.

² Öcalan, Manifesto (Kürdistan Devriminin Yolu), 122.

³ Sökmen, İdeolojik Boyutu ile PKK Terör Örgütü, 111.

⁴ Sökmen, İdeolojik Boyutu ile PKK Terör Örgütü, 113.

⁵ Öcalan, Manifesto (Kürdistan Devriminin Yolu), 60-61.

⁶ Öcalan, Manifesto (Kürdistan Devriminin Yolu), 62.

varlığı ve sistemden görülen etkin destek ve yardımla mümkündür.¹ Öcalan’a göre dünya halklarının emperyalizme karşı yürüttüğü bağımsızlık, demokrasi, sosyalizm mücadeleleri olmadan ve bu mücadelelerin desteği sağlanmadan başarıya ulaşamayacaktır.²

Her ne kadar “bilimsel sosyalizm” vurgusunun terörist başı Öcalan ve örgütün diğer kanalları vasıtasıyla temel olarak kullanıldığı tespit ediliyor olsa da Öcalan’ın “Marksizmin alfabesi” olarak tanımladığı “askerî işgal” sorununu tek çıkar yol olarak benimsediği görülmektedir. Yani askerî güce sahip olanlar; bu güçleri oranında ekonomiye, sosyal ve siyasal yapıya da hâkim olurlar.³ Ona göre, “Türk burjuvazisi” kurduğu cumhuriyet ordusuyla 1925-1940 yılları arasında güçlü bir askerî işgale girişmiştir. Zira Türk burjuvazisi, sözde Kürdistan üzerinde sıkı bir askerî işgal gerçekleştirmeden siyasî, kültürel, ekonomik alanda bir sömürgecilik gerçekleştiremeyeceğinin bilincindedir.⁴ Silahlı terör örgütü kurarak hareket etme fikri, işte bu bilimsel sosyalizm ile askerî gücü elde etme tercihleri arasında gidip gelinerek verilmiş bir karar görüntüsü vermektedir.

Marksizm, Leninizm, Maoizm, bilimsel sosyalizm, antiemperyalizm ve askerî işgal gibi, terör örgütünün kuruluşunda çeşitli saiklerle ön plana çıkan ideolojiler ve yöntemler olduğu izah edilmeye çalışılmıştır. Elbette tüm bu eklektik düşünce altyapısının merkezinde Marksizm durmaktadır. Zira terörist başı, tıpkı Karl Marx gibi, dini bir problem olarak görmekteydi. Bununla birlikte zamanla marjinal bir örgüt görüntüsünden uzaklaşmak ve en azından Müslüman Kürtlerin desteğini talep edebilmek adına Marksist/Leninist çizgiden uzaklaşıldığı, demokrasi veya İslâm’ın temel alınması gerektiği deklare edilmiştir.

PKK terör örgütünün ideolojik dönüşümü üç aşamaya ayrılır: 1978’e kadar olan hazırlanma süreci; 1978-1989 arasındaki ikinci dönem; 1989’dan sonra gelişen üçüncü ideolojik dönüşüm dönemi.⁵ Bu aşamalarda örgüt ismini ve teşkilat yapısını da ideolojik dönüşümüne uygun olarak değiştirmiştir. Bunlar sırasıyla PKK, KADEK, KONGRA-GEL ve YENİ PKK dönemleri olarak isimlendirilir.⁶

¹ Öcalan, Manifesto (Kürdistan Devriminin Yolu), 54.

² Öcalan, Manifesto (Kürdistan Devriminin Yolu), 128.

³ Öcalan, Manifesto (Kürdistan Devriminin Yolu), 112.

⁴ Öcalan, Manifesto (Kürdistan Devriminin Yolu), 82.

⁵ Güngör Gökdağ, Terörizm, Türkiye’de Terör Olgusu ve PKK/PYD (Doktora, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2023), 161.

⁶ Gürkan Doğan, İki Kutuplu Sistem Sonrasında Oluşan Uluslararası Sistem ve Terörizm-PKK Örneği (Doktora, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2007), 93.

Örgütün varlığını devam ettirebilmek için giriştiği bu dönüşüm hareketinin başlıca sebebi temelde kabul edilen, doğu bloğunun da benimsediği ideoloji olan Marksist/Leninist ideolojinin soğuk savaş süreciyle batı bloğunun liberal ideolojisi karşısında yenilmesidir.¹ Bununla birlikte, Öcalan'ın tutuklanması, devamında Avrupa Birliği (AB) uyum süreci kapsamında idam cezasının kaldırılmasıyla terörist başının cezaevinden liderliğini sürdürme şansı ve 11 Eylül olayı sonrası ABD ve pek çok ülke tarafından terör örgütlerine karşı ciddi mücadeleler yürütülmesi gerektiğinin kararlaştırılması, örgütün barışçıl söylemlere yönelmesinde etkili olmuştur.²

Öcalan için artık benimsenmesi gereken yeni ideoloji, Murray Bookchin'in "Ekolojik Toplum" felsefesidir. Bu felsefeye göre temel problem insanların birbiri üzerinde üstünlük kurmaya çalışmasıdır.³ Çözüm ise tüm paydaşların ortak sorumluluk üstleneceği konfederal sistemdir. Yerel ekolojik toplumların gerçekleştireceği iş birlikleri üretimi kolaylaştıracak ve merkeziyetçi iktidar yapılarına karşı ancak böyle başarılı olunabilecektir.⁴ Öcalan da artık benzer bir yaklaşımla devlet aygıtının tekel güç olmasını ve gücün belirli bir zümreye verilmesini eleştirmektedir.⁵

Bu ideolojik dönüşüm örgütün silah bırakma kararı, Kürt halkının silahlı mücadele yerine siyasal mücadeleye başvurması gerektiği fikri, çözümün demokratik Türkiye'den geçtiği gibi barışçıl söylem ve tavsiyelerin birkaç yıl da olsa uygulanmasına sebep olmuştur. Elbette söylem değişikliğinin sac ayaklarından biri de din vurgusu olacaktır. Zira kuruluş ideolojisinde Marksizmi referans alan örgüt, bölgedeki Müslüman Kürt halkı nazarında "dinsiz" olarak etiketlenmiş ve itibar görmemiştir. Hayatta kalmak için demokratikleşmenin yanında "İslâmlaşmak" da gerekecektir.

2.3.2. PKK ve Din

PKK terör örgütünün ve terörist başı Abdullah Öcalan'ın din mefhumuna yaklaşımı Marx-Engels çizgisi ile paraleldir. Bu iki isim dine bakışlarını şöyle özetlerler:

¹ Sökmen, İdeolojik Boyutu ile PKK Terör Örgütü, 108.

² Mert Gündüz, Soğuk Savaş Sonrası PKK'nın İdeolojik Dönüşümü (Yüksek Lisans, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2022), 49-52.

³ Gündüz, Soğuk Savaş Sonrası PKK'nın İdeolojik Dönüşümü, 54.

⁴ Gündüz, Soğuk Savaş Sonrası PKK'nın İdeolojik Dönüşümü, 59.

⁵ Gündüz, Soğuk Savaş Sonrası PKK'nın İdeolojik Dönüşümü, 61.

“Dindışı eleştirinin temeli şudur: Dini insan yapar, din insanı yapmaz. Başka bir söyleyişle din, henüz kendini bulamayan ya da kendini kaybetmiş olan insanın kendini bilincinde olması ve kendini duymasıdır. Din, insan özünün fantastik bir şekilde gerçekleşmesidir, çünkü insan özünün tam bir gerçekliği yoktur. Böylelikle dine karşı çıkış, dolaylı olarak, dinin manevî bir koku kattığı öbür dünyaya karşı yapılan bir çıkış olur.”¹

Öcalan için de geçerli olacak bu yaklaşım, kaleme aldığı metinlerde ateist vurguların en azından belirli bir döneme kadar belirgin kalmasını açıklamaktadır.

2.3.2.1. Marksist İdeoloji Ekseninde PKK'nın Dine Bakışı ve Ateizm

Karl Marx'ın anlatımına göre kendi bilincini arayan insan, aslında sığınacak bir liman aramaktadır. Bu yüzden dinsiz bir toplum dünyanın hiçbir yerinde görülemez. Nasıl ki toplumlar sosyal normları yaratmaktaysa; din de bu normlar içinden çıkmış bir olgudur.²

Marx'ın zihin dünyasında, insan ruhî sıkıntılarını dile getirmek istediği için din olgusuna sarılır ki sloganlaşan “Din halkın afyonudur.” sözü de bu durum için söylenmiştir. Ona göre insan, mutluluğu bir sahtelikte aramaktadır. Hâlbuki, insanın gerçek mutluluğa ulaşmasının önündeki tek engel, “aldatmaca mutluluk” yani dindir.³

Marksizmin tarih tezinde din olgusu, sınıf kavramının temel alınması ve buradan hareketle temel problem olarak sunulan sınıf çatışmasının bir sonucudur. Sınıfların arasında oluşturulan altyapı-üstyapı ilişkisi vardır. Altyapıyı oluşturan üretim gücü, üstyapıyı da belirlemektedir ki din de Marx'a göre bir üstyapı kurumudur. Egemen sınıf düşünce gücünü de elinde tutmuş ve bu yolla dini kullanarak ekonomik olarak güçsüzleri ezmiştir.⁴ Materyalist tarih nazariyesini benimseyen Öcalan, din konusunu biraz daha dramatize etmiş ve dinin Kürt halkını kontrol edebilmek için bir “Truva atı” olarak planlı bir şekilde sömürgeciliğin ajan kurumu olarak Kürtlerin içine yerleştirildiğini söylemiştir.⁵ Bu perspektif, Marx'ın

¹ Marx - Engels, Din Üzerine, 20.

² Marx - Engels, Din Üzerine, 20.

³ Marx - Engels, Din Üzerine, 21.

⁴ Karl Marx - Friedrich Engels, Devlet ve Hukuk Üzerine, trc. Rona Serozan, 3. Bs (İstanbul: Çağdaş Hukukçular Derneği Yayınları, 2013), 2.

⁵ Öcalan, Manifesto (Kürdistan Devriminin Yolu), 25.

Bu perspektif, Marx'ın dinin üstyapı kurumu olarak sunulduğu iddiasının Öcalan tarafından da kabul edildiğini göstermektedir.

Öcalan dinin insan türünün çıktığı koşullarla birlikte ortaya çıktığını söyler. Çünkü insan hâkim olma içgüdüündedir. Fakat diğer taraftan doğa olayları karşısında korkmaktadır. Bu yüzden kendi kendine, “karanlıklar Tanrısı”, “aydınlıklar Tanrısı”, “güneş Tanrısı”, “fırtına Tanrısı” vb. Tanrılar kurgulamıştır.¹ Aciz olan ilk insan türü, zayıflıklarından kurtulmak, doğayı anlamlı kılmak ve en önemlisi kendi hâkimiyetini kurmak için bir ön aşama olarak kendisine Tanrılar yaratmıştır.² İnsanlık kendini geliştirdikçe kabile dinleri oluşmuş, çok Tanrılı dinlerin yerini de zamanla bütün insanlığa hitap etmek maksadıyla tek Tanrılı dinler almıştır.³

Öcalan'ın Tanrı inancı karşısındaki bu varsayımları Lenin'in düşüncesiyle birebir örtüşmektedir. “Din Üzerine” isimli kitabında Lenin şöyle diyor:

“Doğaya yenik düşen ilk insanların Tanrılara, şeytanlara, mucizelere ve benzeri şeylere inanmasına yol açışı gibi, sömürülen sınıfların sömürenlere karşı mücadeledeki yetersizliği de kaçınılmaz olarak ölümden sonra daha iyi bir yaşamın varlığına inanmalarına yol açar. Din, bütün yaşamı boyunca çalışan ve yokluk çekenlere, bu dünyada azla yetinmeyi, kismete boyun eğmeyi, sabırlı olmayı ve öteki dünyada bir cennet umudunu sürdürmeyi öğretir.”⁴

Öcalan da, doğa karşısında çıplıklık ve aç olarak duran insanın mecburen kendisine Tanrılar icat ettiğini söylemektedir:

“...İnsanı ele alalım ve dini anlamaya çalışırken insanların bu durumunu göz önüne getirelim. O, bu zayıflığını, bu çıplaklığını ne ile giderecek? Elbette ki bazı Tanrılar icat ederek veya kendini Tanrı katına yücelterek! Şu konuda yanılmadığımıza inanıyorum: İnsanlar kendilerini hükmedenler durumuna getirmek için, zavallılıklarından, korkularından ve zayıflıklarından kurtulmak için, doğaya sempatik gözükmek ve doğayı anlayışlı kılmak için ve elbette ki hepsinin de ötesinde kendilerini egemen kılmak için, din ve Tanrı düşüncesine başvuruyorlar. Aslında

¹ Abdullah Öcalan, Din Sorununa Devrimci Yaklaşım, 3. Bs (Köln: Serxwebun Yayınları, 2008), 15.

² Öcalan, Din Sorununa Devrimci Yaklaşım, 16.

³ Öcalan, Din Sorununa Devrimci Yaklaşım, 17, 18.

⁴ Lenin, Din Üzerine, 10.

kişinin kendisinin hâkim olmada gözü vardır. İşte bunun ön aşaması da, kendisine Tanrılar yaratmaktır.”¹

Bu ifadelerden de açıkça anlaşıldığı gibi Abdullah Öcalan’ın inanç konusuna temel yaklaşımı, tıpkı Marksist ideolojide olduğu gibi, insanın kendine Tanrılar ya da dinler icat ettiği üzerinedir. İnanç konusundaki bu temellendirmelere Öcalan’a göre şaşırmamak gerekir. Çünkü insanın bilimsel gerçeklere ulaşması mümkün değildir. Böylece din, insanoğlunun zayıflıklarını kapatmada, korkularını gidermede bir ilaç gibi değerlendirilmelidir. İlk insan gerçeğine böyle yaklaşıncı, din gerçeğini kavramak da kolaylaşacaktır.²

2.3.2.1.1. Öcalan'a Göre Yahudilik

İlk inanışlardan sonra insanların kabile ya da halk birliklerine dönüşmesiyle dinî inanış da değişime uğrar ve Yahudilik gibi milli dinler ortaya çıkar.³ Yahudiliğin ortaya çıkması Öcalan’a göre yine sınıf ayrılığının bir sonucudur. Yaşadıkları toplumda Mısır Firavunları tarafından dışlanmaları, o toplumun dinlerini kendilerine has kılmalarına ve kendilerini Tanrı tarafından üstün kılınmış bir topluluk olarak görmelerine sebep olmuştur. Yahudi kavminin yaptığı bu şovenist⁴ yaklaşım herkesi kendilerine düşman eden azınlık bir topluluk olarak kalmalarına sebep olmuş ve Yahudilik geçmişte ve günümüzde insanlığın önemli bir sorunu olmaya devam etmiştir.⁵

Öcalan Yahudileri, henüz milliyetleşme aşamasına gelmemiş bir topluluk olarak tanımlar. Bu topluluğu Mısır Firavunları ve çöl kabileleri oradan oraya sürüklemektedir. Mısır, Suriye, Filistin, Ürdün arasında peygamberleri Musa’nın öncülüğünde dolaşmaktadırlar. Aynı zamanda kendilerini milli bir çerçeveye oturtmaya çalışmakta ve bütün insanlara hâkim kılacak bir zemin kurmaya gayret

¹ Öcalan, Din Sorununa Devrimci Yaklaşım, 16.

² Öcalan, Din Sorununa Devrimci Yaklaşım, 18.

³ Öcalan, Din Sorununa Devrimci Yaklaşım, 19.

⁴ Öcalan’ın Yahudiliği tanımladığı/yorumladığı bu bölüm okunduğunda, izaha muhtaç çelişkili iki kelime dikkat çekmektedir. Kendisi Yahudileri henüz milliyetleşme aşamasına gelmemiş bir topluluk olarak sunmaktadır. Bununla birlikte Yahudi topluluğunun kendilerini Tanrı tarafından üstün kılınmış bir topluluk olarak görmelerini şovenist, yani aşırı milliyetçi bir yaklaşım olarak değerlendirmektedir. Muhtemelen Yahudilerin bu yaklaşımı açıklanırken yanlış bir kelime seçilmiştir.

⁵ Öcalan, Din Sorununa Devrimci Yaklaşım, 20.

etmektedirler. Çünkü Yahudi Allah'ın en sevdiği kuludur. Diğer insanlardan üstündür. Bu yüzden Öcalan, Yahudi dininin Yahudi'ye özgü olduğunu söyler.¹ Öcalan'ın başka bir iddiasına göre, Yahudilerin tarih boyunca dünyanın dört bir tarafına savrulmalarının temel sebebi de başka kimseye üstünlük hakkı tanınamaları ve sonuna kadar egemen olmak istemeleridir. Öcalan Yahudiliği tehlikeli bir konumda görür ve günümüzdeki katı burjuva-ulusal şovenizmi olarak tanımladığı yapıya benzetir.²

Öcalan on emiri, yazılı kaynaklarda geçen ilk manifesto olarak bildiğini ve Hz. Musa'nın bu emirleri Mısır ilkçağ köleci sisteminden çıkış için formüle ettiğini söyler.³ Ona göre Hz. Musa, tek Tanrılı dine yeni bir soluk getirmiştir. Amacı tüm İbrani kabilelerini eski kabile anlayışlarından koparmak ve böylece bir tek kavmin ulusal dini biçimine büründürmektir. Burada on emir, İbrani kabilelerini kendi sıkı sıkıya bağlı tutan vahiyler bütünü; Mısır firavunlarına başkaldırı ise Yahudiliğin özgürlükçü yanını temsil eder.⁴

2.3.2.1.2. Öcalan'a Göre Hristiyanlık

Hristiyanlık, Yahudiliğin düştüğü sürekli göç etme durumundan ders çıkararak kendini, ezilmişlerin ve tüm insanlığın dini olarak görmüştür. Toplum geliştiği için eski kabile dininin özelliklerini yansıtmayacak bir inanç sistemi gerekmektedir. Yeryüzü artık insan tarafından tanınmıştır ve insan artık kendini Tanrı konumuna yükseltmek istemektedir:

“Unutulmasın ki keşfedilmenin olduğu yerde din kalkar. Kuvvetler keşfedilmiş, özellikleri keşfedilmiş, keşfedilmeyen ise evrendir, gökyüzüdür. O zaman, orada Tanrıya yer vardır. Tanrı giderek orayı kendisine mekân edecektir. Başlangıçta belirtildiği gibi, insan dünyaya hükmetmek istiyor. Hükmetmek istediğine göre, kendisine bir kuvvet atfedecektir. En kuvvetli giz nedir? Kendisini Tanrı katına yükseltmektir.”⁵

¹ Öcalan, Din Sorununa Devrimci Yaklaşım, 19-20.

² Öcalan, Din Sorununa Devrimci Yaklaşım, 21.

³ Öcalan, Din Sorununa Devrimci Yaklaşım, 21.

⁴ Abdullah Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 1. Bs (Köln: Mezopotamya Yayınları, 2001), 1: 231.

⁵ Öcalan, Din Sorununa Devrimci Yaklaşım, 21, 22.

“Tüm insanlığın dini” tabirini Öcalan soyut bir kavram olarak değerlendirir. Böyle söyleyerek soyut bir kavramla, “Tanrı şudur, budur.” gibi maddi varlığa yönelme gerçekleşmez. İnsanlık aslında görünmemekte ama kavram çok etkili olmaktadır. Çünkü İsa, insan olmakla birlikte aynı zamanda Tanrı’dır. Günümüzde bu soru sorulduğu zaman ise, “Tanrı’nın oğludur.” cevabı verilmektedir. Bu ifadeden de amaçlanan, insanın kendini Tanrı’nın katına çıkarmak istemesi gerçeğidir.¹

Aslında Öcalan, Hz. İsa’nın zaten en başından Tanrı’nın oğlu gibi davrandığını söylemektedir. Onun serüveni, Tanrı-krallar ile insan-krallar arasındaki geçiş dönemine denk gelmektedir. O güne kadar krallar Tanrı gibi davranmış, Hz. İsa da bu duruma öykünerek Tanrı değil de oğlu olarak hareket etmiştir.²

Öcalan İncil’i ikinci büyük manifesto olarak değerlendirir. Böylece İncil, Hz. İsa’ya dayanarak köleci Roma yönetimine karşı baskı altında tutulan bütün yoksul ve işsizler adına geliştirilmiş bir bildirgedir. Bu da ezilen sınıflar adına bir ilktir.³

Öcalan’a göre Hristiyanlık zamanla ezilenlerin dininden egemenlerin dinine dönüşmüştür. Bizans İmparatorluğu; yarı-feodal, yarı-kölelik özellikleri ile Hristiyanlığı kendine uydurarak çok sağlam bir güce ulaşmıştır. Daha sonra Arap Yarımadası’nda Yahudiliğe de Hristiyanlığa da tam benzemeyen ilkel kabilelerin arasından İslâm doğacaktır.⁴

2.3.2.2. PKK'nın İslâm'a Bakışı ve İslâm'ın Araçsallaştırılması

Abdullah Öcalan, tıpkı Hz. İsa ve Hz. Musa örneklerinde olduğu gibi, Hz. Muhammed’in (sas) de çıkışını bir devrim yahut başkaldırı olarak değerlendirmektedir. İslâm için dikkat çekilmek istenen nokta ise, önceki iki büyük dinin bir karışımı olması ve kendini “son” ilan etmesi olacaktır.

2.3.2.2.1. Öcalan'a Göre İslâm

Öcalan, İslâm’ın ortaya çıkışına Arap Yarımadası’ndaki ticarî faaliyetlerin temel teşkil ettiğini söyler:

¹ Öcalan, Din Sorununa Devrimci Yaklaşım, 21.

² Öcalan, Bir Halkı Savunmak, 54-55.

³ Öcalan, Bir Halkı Savunmak, 129.

⁴ Öcalan, Din Sorununa Devrimci Yaklaşım, 24.

“...Muhammed ilk çıktığında, ticaret yaptığında bunlarla temas kurar. Yahudi tüccarlarını tanır ve Yahudi tüccarların ne kadar insafsız olduğunu gözlemler. Arap Yarımadası’nda gelişmiş olan ticaretin Yahudilik tarafından nasıl engellendiğini, Yahudi tüccarların duruma nasıl hâkim olduklarını görür. Aynı şekilde, Hristiyan papazlar daha güçlü bir konumdadırlar. Maddi yönden güçlüler; devletin de desteğini almaktadırlar. Yani hâkim konumdadırlar. Demek ki, Muhammed, iki dini de kabul edemez. Çünkü ticari çıkarlarına karşıdır.¹

Öcalan İslâmiyet fikrinin Peygamber Efendimiz’in (sas) zihin dünyasında ticari faaliyetlerle birlikte doğduğunu iddia etmektedir. Ona göre, Hz. Muhammed (sas) ticari gücü ele geçirmek maksadıyla var olan dinlere karşı çıkmıştır. Öyle ki iki büyük dinin yanında kabile dinlerine ve kabile Tanrılarına da karşı çıkmak zorunda kalmıştır. Bunu yaparken de Hristiyanların İsa’nın yalnızca kendi peygamberleri olduğunu, Yahudilerin de Musa’nın yalnızca kendi peygamberleri olduğunu söylediklerini görmektedir. Böylece en uygun inanın kendisini Tanrının elçisi, bütün insanlığın son peygamberi olduğunu ilan etmekte bulur. Zira önemli bir tarihsel boşluk vardır ve bu boşluk bulunan bu sistemle en iyi şekilde kapatılır.² Kur’an-ı Kerim’in konumuna Öcalan eklektik bir anlam atfetmektedir. Bu kurgu içerisinde Kur’an-ı Kerim ise o zamanki dinlerin tecrübelerini edinin dinlerin iyi tarafını alıp kötü taraflarını atarak ortaya çıkmış bir kitap hüviyetinde anlatılmaktadır.³ Kur’an-ı Kerim için başka bir yazısında Öcalan’ın, Hz. Muhammed’in, döneminde yaşayan kabileler ve aşiret toplumu hakkındaki gözlemleriyle, Tevrat ve İncil’in yorumlanıp birleştirilmesi ve Ortaçağ feodal toplumu için bir şartlar bildirgesi oluşturulması ithamı da gözden kaçmamalıdır. Yine bu tanımlamada Kur’an, tarihin üçüncü büyük manifestosu olarak sunulmaktadır.⁴

Öcalan, İslâm’ın bir sentez olduğunu da iddia etmektedir:

“Hz. Muhammed, Hristiyanlık, Yahudilik, Haniflik ve Mecusilik’ten oldukça yararlanmış ve İslâmiyet’i bu inanç ve düşüncelerin bir sentezi olarak oluşturma gücünü göstermiştir. İslâmiyet özünde bu inanç ve düşüncelerin bir evrimi sonucu, yeni koşullar altında dönemin ekonomik, sosyal, siyasi ve hukuki ihtiyacını

¹ Öcalan, Din Sorununa Devrimci Yaklaşım, 24, 25.

² Öcalan, Din Sorununa Devrimci Yaklaşım, 26.

³ Öcalan, Din Sorununa Devrimci Yaklaşım, 26.

⁴ Öcalan, Bir Halkı Savunmak, 129.

gerçekçi olarak karşıladığından ötürü büyük gelişme göstermiştir.”¹

Bu düşünceler de öyle görünüyor ki Marx-Engels çizgisinden temel alınarak kurgulanmıştır. Zira Marx da İslâm’ın doğuşunu “Muhammed’in tepkisi” olarak anlatmaktadır.² Engels ise Marx’a yazdığı mektupta ticari faaliyetlerin dinin doğuşuna etkisinden bahseder.³

Abdullah Öcalan’ın kitaplarından yapılan alıntılarda, dinî inanç konusunda insanın animist bir yaklaşımla dinleri ya da Tanrıları oluşturduğu iddiasındaki Marksist doktrinlere sıklıkla atıf yaptığı görülmektedir. Tanrı gerçeği hiçbir surette kabul edilmemekte ve dinler ya insanın çıkar mekanizması yahut birer mitolojik unsur olarak kabul edilmektedir. Neolitik çağda yaşayan insanların özde mitoloji ve dinin maddi zeminini oluşturduğu savı, aynı zamanda Öcalan’ın zihin dünyasında bilimsel sosyalizmin yerli yerine oturduğu temeldir.⁴

Dinlerle ilgili değerlendirmelerden sonra sıradaki adım Kürt halkının İslâm’la nasıl kandırıldığını ispat gayretidir. Öcalan, İslâm’ın Arap kavmiyetçiliğini yayma yahut Ortadoğu topluluklarına egemen olma çabasındaki feodal bir ideoloji olduğunu söyler. Kürdistan bölgesini Bizans ve Sasani hegemonyasından Arap istilası kurtarmış gibi görünmekle birlikte esasında İslâm, feodalizme dayanan kendi sömürgeciliğini yayma girişiminden ibarettir. Arapların elinde sömürgeleştirme aracı olarak kullanılan İslâm, burjuva ideolojilerinin uyuşturucu etkisinden bin kat daha güçlü bir uyuşturucu rolündedir. İslâm’a iman etmek de Arap hâkimiyetine uyduluk ve milli geçmişi inkâr anlamı taşımaktadır.⁵ Öcalan İslâm’ı, Kürdün beyninde ve yüreğinde milli inkârı hazırlayan, kaleyi içten fethetme rolü oynayan Truva atı; feodallerin elinde sömürüyü gizleme, ümmetçiliği geliştirme, milli değerleri unutturma aracı; Kürtlerde milli direnme ruhunu öldüren ideolojik araç gibi tanımlamalarla tarif etmektedir.⁶ İslâm’ın etkisiyle Arap feodalizminin yerleştirildiği Kürt toplumunda, bazı işbirlikçiler Kürt dilini ve kültürünü bırakarak Arap dili ve kültürünün ajanlığı rolünü oynamışlardır. Bu durum da Öcalan’a göre milli birer ihanettir ve İslâm dininin gereği olarak yansıtılır.⁷

¹ Abdullah Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 1. Bs (Köln: Mezopotamya Yayınları, 2001), 2: 77, 78.

² Marx - Engels, Din Üzerine, 56.

³ Marx - Engels, Din Üzerine, 57.

⁴ Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 2: 45.

⁵ Öcalan, Manifesto (Kürdistan Devriminin Yolu), 24.

⁶ Öcalan, Manifesto (Kürdistan Devriminin Yolu), 25.

⁷ Öcalan, Manifesto (Kürdistan Devriminin Yolu), 67, 68.

Arap sömürgecilikinden sonra sıra Türk sömürgecilikindedir. Türkler de tıpkı Araplar gibi İslâm'ı kullanarak Kürtleri baskı ve sömürü altında tutmuşlardır. Barbarlığın ileri aşamasında bulunan, istilacı bir kavim olan Türkler, Öcalan'ın ifadesiyle, ilk önceleri Araplarla çatışarak onların ideolojilerine (İslâm'a) direnmişlerdir.¹ Fakat daha sonra fetih yapmaya en uygun ideolojik aracın Müslümanlık olduğunu fark eden Türkler, kitle hâlinde Müslüman olmuşlardır.² Öcalan'ın başka bir deyişiyle Türkler İran içlerine doğru yayıldıkça İslâmlaşırlar; İslâmlaştıkça yayılmaya devam ederler. Türklerdeki akıncı ruh, İslâmcılığı bir ideolojik işlev olarak değerlendirir.³ Öcalan'ın ifadesiyle Türkler, İslâm'ın devrimcileştirici, uygarlaştırıcı yönüne karşı gaddar, katliamcı özelliklerini esas almışlardır. Ganimet ve siyasal güç için İslâm'ı kabul etmişler ve İslâm'ın sahte temsilcisi konumuna yerleşmişlerdir.⁴ Sırasıyla beylikler, Selçuklular ve Osmanlılar Kürt nüfusu ve topraklarını sömürgeleştirmeye devam etmişlerdir.⁵ Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra ortaya çıkan Kemalist ideoloji, Öcalan'a göre Kürdistan'ı sosyal ve kültürel olarak sömürü hâlinde tutmaya devam ederken temel sorunlardan biri hâlâ Ortaçağ'dan kalan din mefhumudur. Müslümanlık milli bilinç yerine ümmet bilincini salık vermekte, içerisindeki mezhepler Kürt halkını derinden parçalamaktadır. Osmanlı'dan itibaren İranlılara karşı siyasi istismar hâline getirilen mezhepçilik, Kürt halkını bölme ve birbirine karşı kullanma işlevi görür. Bu da Kürtleri çağdaş düşüncelere karşı kapalı tutan, sömürgeci ve feodal düzeni savunmaya hizmet eden, ulusal kurtuluş mücadelesi önünde engel olarak duran dinin Ortaçağ'dan intikal eden kalıntısıdır.⁶

2.3.2.2.2. İslâm'ın Araçsallaştırılması

PKK terör örgütünün dine bakışını iki farklı dönemde değerlendirmek gerekmektedir. Birinci dönem 1990 yılına kadar süren Marksist ideoloji temelinde reddediş dönemidir ki Abdullah Öcalan'ın bu döneme kadar ortaya koyduğu görüşler dinin insanlar tarafından kurgulandığı, İslâm'ın ise Kürtlerin arasına sokulan Truva atı niteliğinde olduğudur. Fakat 90'lı yıllarla birlikte örgüt din konusunda strateji değişikliğine gidecektir. Komünist yönetimlerin sonu olarak da tarif edilen SSCB'nin dağıldığı bu dönemde Öcalan dini reddetmenin bir fayda sağlamadığını, dahası

¹ Öcalan, Manifesto (Kürdistan Devriminin Yolu), 68.

² Öcalan, Manifesto (Kürdistan Devriminin Yolu), 69.

³ Öcalan, Din Sorununa Devrimci Yaklaşım, 61.

⁴ Öcalan, Din Sorununa Devrimci Yaklaşım, 34.

⁵ Öcalan, Manifesto (Kürdistan Devriminin Yolu), 71, 72.

⁶ Öcalan, Manifesto (Kürdistan Devriminin Yolu), 107.

Müslüman Kürtlere ulaşmanın yolunun İslâm'ı bir araç olarak kullanmaktan geçtiğini fark edecektir. Bu stratejik dönüşümden sonra eleştiri okları İslâm'dan uzaklaştırılıp Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde etkin konumda olan İslâmî hareketlere doğrultulacaktır.

Bu bağlamda Öcalan işe Marksist diyalektiği tenkitle girer. Ona göre din gerçeğine Komünizm adı altında inkârcı yaklaşım Ortadoğu halklarında tehlikeli bir etki yaratmıştır ve bu yaklaşım diyalektik materyalizmin kaba uygulanması anlamında olup Ortadoğu devrimlerinin gelişmemesinin nedenlerinden biridir.¹ Komünist partilerin Ortadoğu'da Tanrıtanımazlıkla nam salmaları, sosyalistlerin Türkiye'de dini reddederek işe başlamaları daha baştan yenilgiye götürmüştür.² Sosyalizm adına dinin kaba yorumu olarak tarif edilen ve kesinlikle terkedilmesi gereken bu tutum, Öcalan'a göre emperyalizmin ekmeğine yağ sürmüştür. ABD emperyalizmi ve onun Türk işbirlikçileri tarafından Müslüman halkların uyanışını engellemek için kullanılan İslâm, bu yapıların elinde çarpık ve dogmatik bir biçime büründürülmektedir. Bu yapılar İslâm'ı savunuyor gibi görünmelerine ve İslâm kardeşliğinden yana olduklarını iddia etmelerine rağmen İslâm'la hiçbir ilişkileri yoktur.³

Öcalan, devlet yetkililerinin dağıttıkları bildirilerle PKK'yı din düşmanı ilan etmeye çalıştığını, kendilerinin ise dine değil İslâm'ın dogmatik yorumuna ve istihbarat destekli tarikat örgütlenmelerine karşı olduklarını söyler.⁴

İslâm'ı sahiplenmenin devrime hizmet edebileceğini düşünen Öcalan şöyle söylemektedir:

“...İslâmî değerlere saygılı olmak, onun dini düşünüş ve tavırlarına kesinlikle ve hem de İslâm'ın devrimci yorumunu bu biçimde yaparak sahip çıkmak devrime oldukça hizmet edebilecektir. İslâm adı altındaki o sahte kurumları, tarikatları, gerici imamları, benzeri kuruluşları tasfiye edip, bunun yerine halkımızın, İran Devrimi'nde görüldüğü gibi, anti-emperyalist, anti-kapitalist İslâmî duygularını, moral değerlerini, eşitlik anlayışını, adalet anlayışını İslâm'ın doğru yorumu, doğru değerlendirilmesi ve doğru sahiplenilmesi biçiminde halka götürmek, bu temelde

¹ Öcalan, Din Sorununa Devrimci Yaklaşım, 11.

² Öcalan, Din Sorununa Devrimci Yaklaşım, 12.

³ Öcalan, Din Sorununa Devrimci Yaklaşım, 44.

⁴ Öcalan, Din Sorununa Devrimci Yaklaşım, 47.

halkı bilinçlendirmek, kaba materyalist yaklaşımı bu biçimde aşarak bilimsel sosyalizmin Ortadoğu halk gerçeğine ve kendi halk gerçekliğimize başarıyla uygulamasını bilmek gerekir.”¹

Türkiye solunda bulunan dine karşı inkârcı yaklaşımları kendilerine yakıştırmamak gerektiğini ifade eden Öcalan, yapılması gerekenin halklarının yüzyıllardan beri kazanmış oldukları tarihe gerçekçi yaklaşmak olduğunu söyler.² Bu yaklaşımın İslâm’ın olumlu özelliklerini iyi yakalayarak örgütlenmek ve İslâm diniyle kendi ulusal kurtuluşları arasındaki doğru ilişkiyi Kur’an ayetlerine dayanarak açıklamak şeklinde olması gerektiğini belirten Öcalan, dürüst din adamlarını ulusal kurtuluş çatısı altında örgütlemeyi de yerine getirilmesi gereken bir görev olarak tanımlar.³ Dine karşı bu gerçekçi yaklaşım, PKK’nın kitleselleşmesinin temellerinden bir tanesi olacaktır.⁴

Terör örgütünün 1990 yılında gerçekleştirdiği sözde konferansta aldığı kararların bir bölümü de dine karşı değişen yaklaşımın karşılığını alabilmek için kurumsallaşma yönünde olmuştur. “Bütün dinsel, mezhepsel gerçekliğe doğru yaklaşmak” şeklindeki bir üst başlıkla açıklanan kararlarda, birinci madde olarak imamlar birliği kurmak, dini kurumlarda çalışmak ve bunları ulusal kurtuluşun kurumları hâline getirmek öngörülür. Bu bağlamda her camiye ulusal kurtuluşun bir propaganda ve isyan merkezi hâline getirmek, Cuma hutbelerini düşmanın zulmünün ve halkın bağımsızlık ve özgürlük istemlerinin propagandası hâline dönüştürmek hedef olarak belirlenir. Bu konuda dinin ayet ve hadislerini toplamak, derlemek, halka sunmak suretiyle camileri işbirlikçilerin elinden kurtarıp özgür ibadet merkezleri ve Kürdistan’ın ocakları hâline getirmenin ve bu amaçla kurulan “Yurtsever İmamlar Birliği”ni yetkinleştirerek ona kurumsal bir kimlik kazandırmanın esas olduğu söylenir.⁵ Örgütün bir diğer girişi, Aleviliği bir ulusal direniş motifi olarak ele alıp özgün bir yaklaşımla değerlendirmektir. Aleviliğin özelliklerini korumak ve halklaşmada, uluslaşmada bir değer hâline getirmek, ulusal kurtuluş savaşında bir direniş gücü durumuna sokmak ertelenemez bir görev olarak tayin edilir.⁶

¹ Öcalan, Din Sorununa Devrimci Yaklaşım, 48.

² Öcalan, Din Sorununa Devrimci Yaklaşım, 49.

³ Öcalan, Din Sorununa Devrimci Yaklaşım, 50.

⁴ Öcalan, Din Sorununa Devrimci Yaklaşım, 77.

⁵ Anonim, “PKK 2. Ulusal Konferansı Kararları”, Serxwebun Dergisi, 1990, 21.

⁶ Anonim, “PKK 2. Ulusal Konferansı Kararları”, 21.

Bu süreçte, 13 yıl Diyanet İşleri Başkanlığı'nda çalıştıktan sonra, Kürtçü fikirleri sebebiyle görevden uzaklaştırılan Abdurrahman Dürre'ye "Kürdistan Dindarlar Birliği" kurdurulur. Bu yan örgütlenme, daha sonra "Kürdistan İslâmî Hareketi" adıyla faaliyetlerine devam eder.¹

Dine yaklaşımı değiştirme sürecinden birkaç ay sonra yapılan bir söyleşide Öcalan, din yoluyla halkın anti-emperyalizmini ve anti-faşizmini geliştirdiklerini, camilerde serhildanların (başkaldırı, isyan) başladığını, dinin kısa süre önce karşı devrimin elindeyken şu anda devrimin elinde bir silaha dönüştüğünü, tüm bunların da başarı olduğunu ve doğru yolda olduklarını söylemiştir.²

Sonraki aşamada artık Öcalan kendilerini İslâm'ın tek temsilcisi ilan edecektir. PKK'nın ele aldığı Müslümanlığın Hz. Muhammed dönemindeki Müslümanlık olduğunu iddia etmeye kadar ilerleyen Öcalan'a göre sahabiler neyse o zamanki PKK'lılar da odur; Hz. Hamza'nın, İmam Hüseyin'in şehadetleri neyse PKK'lıların şehadetleri de öyledir.³

2.3.2.3. Öcalan'a Göre Peygamberlik

Abdullah Öcalan peygamberi, yeni gelişmelere yol açan ve yeni fikirler ortaya koyan kabile veya topluluk önderine yakıştırılan bir isim olarak değerlendirmektedir. Ona göre peygamberlik; Mısır, Sümer ve benzeri merkezlerden esinlendiği fikirlere, bulunduğu kabilenin ataerkil köle ve din anlayışını birleştirerek yepyeni bir mitolojik yahut dinsel yapıya yol açan kişi veya kurum olarak tanımlanmalıdır.⁴

Öcalan'ın bir başka izahında peygamber ve peygamberlik, Sümer Tanrı-kral kültürüne, eski kabile totemci din anlayışına karşı sonuçları tarihte çok büyük etkide bulunacak yeni kültürü ve dini oluşturan kişi ve kurumlar anlamı taşımaktadır. Üstelik peygamberlik kültürü olarak tanımladığı bu gerçeklik, Arabistan'dan değil, Urfa ve yöresinin inanç kurumlarının reform edilmesiyle yayılmıştır.⁵

¹ Imıl, Ulus İnşa Sürecinde PKK ve Din İlişkisi, 263.

² Abdullah Öcalan, Seçme Röportajlar Cilt III "Onbinlerce İnsan Ölmesin", 1. Bs (Köln: Serxwebun Yayınları, 1996), 107.

³ Abdullah Öcalan, "Şimdiye Kadar Yaptıklarımıza Bakarsak Bundan Sonra Ne Yapacağımız Bellidir", Serxwebun Dergisi, 1993, 27.

⁴ Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 1: 192.

⁵ Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 2: 437.

Öcalan peygamberlik kurumunun kendisini ilgilendiren kısmının ilk çıkış anı olduğunu söylüyor. Ona göre ilk çıkış anında zulme karşı gösterilen tavır oldukça önem arz etmektedir ki, 19. yüzyıla gelindiğinde, ütopyacıların beklentilerini boşa çıkaran, onlara karşı ayağı yere sağlam basan teorik bir çıkış ve politik mücadele gösteren Karl Marx ve Friedrich Engels de birer peygamberdir.¹

2.3.2.3.1. Öcalan'ın Hz. Âdem Yorumu

Öcalan Hz. Âdem'in çamurdan yaratılma sürecinin bütün kutsal metinlerde bulunduğunu ancak aslında bunun kaynağının Sümer mitolojisi olduğunu söylemektedir.²

Hz. Âdem ve Havva'nın cennetten çıkarılma sürecine ilişkin bilgi yine Sümer kültüründe bulunmaktadır. Hz. Âdem ve Havva'nın kölelik sistemine ayak uyduramaması, cennetten yani devlet üst toplumunun yaşam tarzından kovulma nedeni olarak görülmektedir. Kovulmakla birlikte bir direniş sülalesi şeklinde gelişmeye de yol açmışlardır.³

Öcalan'a göre onların cennetten kovulması, aslında ebedi hizmetçiliğe mahkûm edilen insan sınıfını temsil etmektedir. Sümer rahipleri, efendi-köle şeklinde ayrılan bu sınıflı toplum yapısını hem mitolojiye hem de bazı dini kurallara bağlayarak Ortadoğu'nun ve dünyanın dinsel gelişiminin temelini çok güçlü bir şekilde atmıştır. Dinler tarihi disiplini de bu gerçekliği kabul etmek zorundadır. Zira Öcalan'a göre bu anlatım kabul edilmedikçe hiçbir dini yorumlama doğru bir tarihi temele yahut gerçekliğe dayalı olarak izah edilemeyecektir.⁴

2.3.2.3.2. Öcalan'ın Hz. Nuh Yorumu

Abdullah Öcalan Hz. Nuh'ın kıssasını, "Nuh peygamber efsanesi" olarak anlatır. Ona göre Tufan hadisesi, kutsal kitaplarda geçtiği gibi Gılgamış Destanı ve Sümer mitolojisinde de işlenmiş bir meseledir.⁵

¹ Öcalan, Bir Halkı Savunmak, 128.

² Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 1: 96.

³ Öcalan, Bir Halkı Savunmak, 102.

⁴ Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 1: 250.

⁵ Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 1: 97.

Hız. Nuh'un Tufan için gemi yapılması emrini Tanrı Enki'den aldığını ve diğer Tanrılardan gizli yapıldığını iddia eden Öcalan, yine sınıf ilişkilerinden, yönetici kesimden bahseder ve gemi yapımının, yöneticilerin baskısı gibi çeşitli sebeplerle kuzeye göç amacı taşıdığını söyler.¹

2.3.2.3.3. Öcalan'ın Hz. İbrahim Yorumu

Öcalan, Sümerlerden sonra hüküm süren Amorit kökenli Babil hanedanlığı döneminde, özellikle Urfa çevresinde kolonileşme gerçekleştiğini söylemektedir. Peygamberlik de buna tepki olarak gelişmiş bir kurumdur. Öcalan peygamberliği, günümüzde emperyalizme karşı aydınların yaptığı mücadele gibi yorumlamaktadır. Urfa'nın rolü ve Hz. İbrahim'in sembolleşen durumu da kolonyalizme karşı bir merkez olarak görülmektedir.²

Babil'deki yönetimde şiddet ve kralın yadsınamaz rolü, dinsel kurumsallaşmayı da düzenlemekteydi. Köleciliğin artan güveni, Öcalan'ın ifadesiyle, ufukta "tek Tanrının silueti" olarak gözüktü. Hz. İbrahim de geleneksel rahip tarzının güçten düştüğünü ve eskidiğini fark edip bu zayıflığı peygamberlik kurumsallaşması biçiminde bir sistem eleştirisine dönüştürdü. Böylece sistemin reformasyonuna dönük ilk adım da atılmış oldu.³

Abdullah Öcalan, Urfa'nın diğer medeniyetlere eşit uzaklıkta bulunmasının, özgürlük mücadelesi için elverişli bir ortam sağladığını söylemektedir. Ona göre peygamberlik, bu elverişli konumun direniş temelindeki ideolojik yansımasıdır. Putların kırılması da kölelik dinine vurulan ilk darbeyi temsil etmektedir. İbrahim geleneğinin ünlenmesine neden olan olay da budur. Tarih bu noktadan hareketle Hz. Muhammed'e kadar peygamberlik geleneğini taşıyacaktı.⁴ Hz. İbrahim'in peygamberlik kavramıyla ürettiği bu misyon, Tanrı-insan farkını kesin bir biçimde ortaya koymuş ve din anlayışında büyük bir reform gerçekleştirmiştir.⁵

2.3.2.3.4. Öcalan'ın Hz. Eyüp Yorumu

¹ Öcalan, Bir Halkı Savunmak, 102-103.

² Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 2: 53.

³ Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 1: 180.

⁴ Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 2: 54.

⁵ Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 1: 193-194.

Hız. Eyüp'ü direniş kültürünün bir figürü olarak tanıtan Öcalan, Tanrı-krallara karşı gösterdiği direniş neticesinde zindana atıldığını ve burada vücudunun kurtlandığını söyler. Bu duruma sabreder ve bu sabrının pratiğı peygamberliğine yol açar.¹

Bu hikâye de Abdullah Öcalan'a göre bir efsanedir ve Sümer toplumundaki acı ve umutsuzluk dönemlerinin bir ürünüdür.² Tanrı-kral insanların acı çekebileceklerini düşünemez. Onların tek amacı Tanrı-krala sessiz sedasız hizmet etmektir. Hız. Eyüp'ün yaptığı da Tanrı-krala yani otoriteye acı duyduğunu kabul ettirebilmektir. Tanrı-kral ilk kez bir kulun acı çektiğini fark eder. Hız. Eyüp'ün devrimi, insanların acılarını dile getirerek zayıf bir başkaldırıya giriştikleri dönemi ifade etmektedir.³

2.3.2.3.5. Öcalan'ın Hız. Musa Yorumu

Öcalan Hız. Musa'yı, Mısır'da isyana önderlik eden bir figür olarak tasvir eder. İbrani kabilesi Firavun'a kölece bağılıdır. Fakat kabilenin dini Mısır dininden farklıdır. Hız. Musa, Firavun Akhenaton'un ilan ettiği Tanrı-kral sisteminden etkilense de esas olarak İbrahimî din geleneğini temel almaktadır. Hız. Musa'nın temel felsefesi, İbrani kabilesi temelinde yeni bir din inşa etmek ve bunun savaşını vermektir. Öcalan'a göre bahsedilen ideolojik mücadele de İbrani kabilesini dağılmaktan kurtaracak ve vaat edilmiş topraklara kavuşturacaktır.⁴

Öcalan'ın tarih kurgusundan Hız. Musa, tek Tanrılı bir dini ilk kez millileştiren peygamber olarak rol almaktadır. Hız. Musa kabilelerin dağılık olan ve bir araya gelmeyen yapılarını, bu dini gelenek temelinde birleştirmeyi başarmıştır. Onları Yehuda Tanrısıyla korkutup hizaya getirmiştir.⁵

Kenan illerinin genel Tanrılarından olan "El", Hız. İbrahim'le "Elohim'e dönüştürülmüş, Hız. Musa ile de "Yehova" adı verilerek millileştirilmiştir. Öcalan, dağda Tanrıyla konuşma sahnesinin bir şaman kalıntısı olduğunu söylemekte ve on emiri yeni sistemin ideolojik düzenlemesi olarak görmektedir.⁶

¹ Öcalan, Bir Halkı Savunmak, 103-104.

² Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 1: 97.

³ Öcalan, Bir Halkı Savunmak, 186.

⁴ Öcalan, Bir Halkı Savunmak, 104.

⁵ Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 2: 438.

⁶ Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 1: 195.

2.3.2.3.6. Öcalan'ın Hz. İsa Yorumu

Hız. İsa'nın peygamberliğini Öcalan, dinler tarihinde ilk kez kabile-kavim-sınıf ayrımı yapmadan üçlü Tanrı anlayışıyla sunulan yeni dönem olarak tanımlamaktadır.¹

Öcalan, Hz. İsa'nın dininde Sümer kalıntılarının etkisinden bahsetmektedir. Ona göre üçlü Tanrı anlayışı, Sümer geleneğindeki baba Tanrı-Tanrıça ana-oğul Tanrı inanışından gelmektedir. Buradan hareketle Hz. İsa, planlı ve örgütü değil daha çok inançlı ve ahlâklı bir karakter olarak öne çıkmaktadır. Siyaset ve taktik düşünmemektedir. O yüzden Hz. İsa kendini yetiştirmiş bir peygamberden ziyade oluşturulmuş ve yakıştırılmış bir peygamberdir. Öcalan “beklenen kurtarıcı” fikrini de bu iddiasından hareketle açıklamaktadır.²

Abdullah Öcalan, Hz. İsa'nın kavim Tanrısı olan Yehuda'yı aşmak istediğini söyler. Çünkü Yahudi kâhinler dünyaya açılma şansını sıkı sıkı kapatmışlardır. Bu yönüyle Hz. İsa'nın dini bir kurtarıcılık dini olarak anlatılır. Yani Öcalan'a göre Hz. İsa, Yehuda geleneği içinde ortaya çıkmasına rağmen karşı kutbu temsil etmektedir.³

2.3.2.3.7. Öcalan'ın Hz. Muhammed Yorumu

Öcalan'ın tarih kurgusunda Hz. Muhammed'in (sas) peygamberliği, Yahudi ve Hristiyan inancıyla Bizans ve Pers imparatorluklarının mirası üzerine temellendirilmiş bir sistemdir.⁴ Sümer ideolojisinin artık son aşamasına gelmiş, mitolojik varlıklar olarak başlayan Tanrılar serüveni, buyrukları kesin bir yasa olan Allah'ın varlığıyla son bulmuştur. Öcalan'a göre Hz. Muhammed'in “son peygamber” kavramı da buradan hareketle gelişmiştir.⁵

Öcalan, Hz. Muhammed'in çıkışını, Tanrı-kralların olamayacağı, insanların ancak Allah'ın kulu olabilecekleri gerçeğini kabul ettikleri bir son çıkış olarak değerlendiriyor.⁶

¹ Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 2: 439.

² Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 1: 197-198.

³ Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 1: 231.

⁴ Öcalan, Bir Halkı Savunmak, 52.

⁵ Öcalan, Bir Halkı Savunmak, 56.

⁶ Öcalan, Bir Halkı Savunmak, 109-110.

Hız. Muhammed'in inanç açısından Mekke'deki Hanif kimselerden etkilendiğini söyleyen Öcalan, o dönem Hristiyanlık, Musevilik ve Zerdüştlüğün, egemenliklerini tamamlamış resmi ideolojik inançlar olduğunu belirtiyor. Hız. Muhammed'in yanı başındaki Kâbe Tanrıları da kabilelerin egemen manevi kimlikleridir. Dört yandan onu saran bu kuşatma içinde, kendisi mistik Haniflik eğilimine daha çok ilgi duymuştur.¹

Öcalan Hız. Muhammed'in (sas) peygamberliğinde Hız. Hatice'nin rolünden de bahsetmektedir. Onların ticaret hayatı ve evliliklerinin etkisiyle Hız. Hatice olmadan Hız. Muhammed'in peygamberliği mümkün görünmemektedir. Öcalan bu yönüyle Hız. Hatice'nin rolünü Hız. Meryem'den daha üstün ve etkin görmektedir. İslâm tarihinde Hız. Hatice'nin oynadığı rolün hakkının verilmemesi sebebinin ise erkek egemen toplumsal yapının hâkimiyetiyle izah etmektedir.²

Öcalan, Hız. Muhammed'in kendini Allah'ın son elçisi olarak takdim etmesi hususu üzerinde önemle duruyor. Ona göre bu, dinsel açıdan reform niteliğinde bir yaklaşımdır. Hız. Muhammed peygamberlik çağına kendi eliyle son vermektedir. Yani insanlığın peygamberlere ihtiyacı olmadığını deklare etmektedir. Böylelikle İslâmiyet de kendi eliyle din çağına son vermektedir. Bu da dinden felsefe çağına geçişin son evrensel dini biçimidir.³ Bu değerlendirmeye katılmak mümkün değildir. Çünkü İslâm'ın metafizik/dinsel iddiaları çok güçlüdür. Bu nedenle İslâm'ın son din olması asla din çağının sona ermesi olarak yorumlanamaz. Fakat bu durumu İslâm'ın özgüveninin bir işareti olarak görmek mümkündür.

Abdullah Öcalan İslâm'ı ve peygamberlik kurumunu böyle bir kurguyla değerlendirmektedir. Bu ifadelerin tamamının ateist metinler olduğu aşikârdır. Fakat örgüt varlığını sürdürebilmek için bir yandan İslâm'ın savunucusu gibi davranmakta, diğer yandan militanlarına Zerdüştlük propagandası yapmaktadır.

2.3.2.4. Zerdüştlük Propagandası

Abdullah Öcalan'a göre İslâm'ın Kürt halkını sömürgeleştirmeye gelmesinden önce var olan Zerdüş dininin ortadan kaldırılması sebebiyle Kürtler

¹ Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 1: 237-238.

² Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 1: 257.

³ Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 1: 264-265.

manevî alanda yabancı işgale uğramıştır.¹ Yukarıda da izah etmeye çalışıldığı gibi Öcalan, İslâm'ı mütemadiyen bir sömürü aracı olarak göstermiştir. Her ne kadar ilk ideolojik tamamlama sürecinden sonra İslâm benimsenmiş gibi gösterilse de, bu stratejik yaklaşım örgütün varlığını devam ettirebilmesinin yollarından biri olarak ele alınmıştır. Uzun vadede örgüt mensuplarına ve topluma aşılacak istenen inanç ise Zerdüştlük inancı olacaktır.

Öcalan, Sümer Rahip Devleti'nden Demokratik Uygarlığa isimli kitabının büyük bir bölümünü Zerdüştlüğe ayırmıştır. Bu kitapta Zerdüştlüğün Kürtlerin asıl dini olduğu, İslâm'ın bazı kurallarını bu dinden aldığı fakat Sünni İslâm'ın yoğun ideolojik taarruzu sebebiyle tıpkı Alevilik gibi Zerdüştlüğün de baskılandığını söyler.²

Bu stratejinin bir yandan Aleviliği araçsallaştırarak İslâm'dan izole etmek, bir yandan da örgüt üyelerine çatı din olarak Zerdüştlüğü işaret etmek amacı taşıdığı anlaşılmaktadır.³ Zerdüştlüğün Kürtlerin gerçek dini olduğu fikrini toplumsal bilince yerleştirmek için Öcalan'ın sık sık Zerdüştlüğün tarihine yönelik ifadeler kullandığı görülmektedir. Mesela bir yazısında tarihten ders almak gerektiğini ifade ederken Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'le birlikte aynı cümlede Zerdüş'tü de kullanarak adı geçen diğer peygamberlerle aynı konumda olduğunu ima etmiştir.⁴ Zerdüş inancının çatı din olarak sunulmak istenmesinin bir diğer sebebi de örgütün ideolojisine uygun olarak hedeflenen bir ulus inşa etme çabasıdır. Pek çok ulus devlet modelinde ulus din algısının önemli yer teşkil ettiği bilinmektedir. Örgüt de buna dayanarak kimi zaman Zerdüştlük ve İslâm'ın benzer noktalarına işaret etmekte, kimi zaman Zerdüştlüğü Kürt ulusunun gerçek dini olarak takdim etmekte ve sosyal hayat içerisinde konuşulan, yer alan bir inanç sistemi hâline getirilmesini istemektedir.⁵

Öcalan'a göre Zerdüş bir peygamberdir ve Budha'nın Brahmanizm'de, Konfüçyüs'ün Taoculuk'ta, Sokrates'in felsefede yaptığı ahlâkî reformu Zerdüş çok uzun zaman önce Ahura Mazda inancında gerçekleştirmiştir.⁶ Zerdüş bu

¹ Öcalan, Manifesto (Kürdistan Devriminin Yolu), 25.

² Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001.

³ Burhan Semiz, PKK Terör Örgütünün Din Algısı (Yüksek Lisans, Polis Akademisi, 2011), 137.

⁴ Abdullah Öcalan, Demokratik Uygarlık Manifestosu, Abdullah Öcalan Sosyal Bilimler Akademisi Yayınları (Azadi Matbaası, 2013), 4: 67.

⁵ Semiz, PKK Terör Örgütünün Din Algısı, 138.

⁶ Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 2: 60.

yolculuğunda ilkel Aryen sistemini reformdan geçirmiştir ve üç Tanrılı sistemden tek Tanrılı sisteme doğru bir geçişi başlatmıştır. Öcalan, bu arayışı Hz. İbrahim'in tek Tanrı arayışına benzetmektedir. Yine ona göre cennet, cehennem, melek, sırat, mahşer, iyilik-kötülük terazisi gibi pek çok kavram Zerdüş'tün sayesinde oluşmuştur.¹

Öcalan, Zerdüş'tün felsefî yönünden de bahseder. Zerdüş'tün filozof yanının temelinde, karanlık ve aydınlık, iyi ve kötü sürekli bir mücadele içindedir. Bu da zıtların birliği ve karşıtlığı şeklindeki diyalektik ilkeyi temsil etmektedir. Ayrıca Batı düşüncesinin özü sayılabilecek bireysel yaratıcılık da Zerdüş'tün en önemli felsefesi olarak anlatılır. Zerdüş'tün özgür iradeyi esas alması, felsefesinin başlangıcı ve kul anlayışının reddidir. Öcalan buradan hareketle Zerdüş'tün öğretisini dinle felsefe arasında bir geçiş olarak tanımlamaktadır. Öcalan'a göre yapılan araştırmalar da hem Doğu hem de Batı felsefesinde Zerdüş'tün düalist yaklaşımın başlatıcısı olduğunu ortaya koymuştur.²

Neolitik dönemin sürüngenlere özgü doğa yasalarıyla, köleci uygarlığın kendi insanına dayattığı Tanrı yasalarına dayalı geçen üç bin yıllık bir süreçten sonra Öcalan'a göre Zerdüş, insanlara “ayağa kalk, iradene ve zihnine sahip çık” diyerek, oldukça zor bir ahlâk ve zihniyet devrimi gerçekleştirmiştir. O döneme kadar krallar da dahil olmak üzere hiçbir insan Tanrıyı sorgulayamamıştır. Zerdüş'tün egemen ideolojiyi delerek insan iradesine yol açması da gerçekleştirdiği en büyük ideolojik devrimlerden biridir.³

Zerdüştlük anlatılırken tarıma dayanan, hayvan sevgisiyle dolu, kadın-erkek eşitliğine dayalı, özgür ahlâklı bir öğreti tarif edilir ve bir Kürt zihniyet devrimi olarak gelişim gösterdiği iddia edilir.⁴ Zerdüştlük, özgür ahlâkı en yüksek olan dindir. İdeal bir eşitlik düzenini salık verdiği için kadın-erkek ilişkilerinde de eşitlik ve özgürlüğe yakın bir sistem kurmuştur. Zerdüş dini iyi bir eş olmayı seçkin bir erdem saydığı gibi çocukların yetiştirilmesine de özen göstermektedir. İlk eğitim ilkesi doğruluktur ve yalan konuşmamak büyük önem taşır. Kürtlerin güçlü olmasında da bu öğretiler etkisini sürdürmüştür. Hâlen Ezidi ve Alevi Kürtlerde bu

¹ Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 1: 114.

² Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 1: 114.

³ Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 1: 164.

⁴ Abdullah Öcalan, İdeolojik Kimlik, 1. Bs (Abdullah Öcalan Sosyal Bilimler Akademisi Yayınları, 2007), 151.

inançlara benzer gelenekler canlılığını devam ettirmektedir.¹ Öcalan'a göre Kürtler Hristiyanlık ve İslâm'ın sömürgeci karakterine belirli bir aşamadan sonra dayanamamış fakat Zerdeştilik (Yezidilik)² Kürt kültüründeki yabancılaşmaya karşı soylu bir kültür direnişi göstermiştir.³

Bununla birlikte Öcalan, Zerdüş'tün ortaya koyduğu inanç sisteminin, esasında büyük emek ve özgürlük mücadelesinin dini örtü altında ifadesinden ibaret olduğunu söylemektedir. Zerdüş burada karanlığa karşı aydınlığın zaferiyle yüce üstünlüğe geçen Tanrısını tarif etmektedir. Bahsedilen dönemlerin bütün mücadeleleri, mitolojik ve dini bir düşünce tarzıyla dile getirilir. Öcalan'a göre eğer emek ve özgürlük mücadelesinin anlaşılması isteniyorsa mitolojinin ve dinin dili çözümlenmelidir.⁴

Dinlerle ilgili yaptığı bu eklektik girişimin, üç büyük dinin yanına dördüncü bir din eklemek olduğu iddialarına Öcalan, yaptığı şeyin yeni bir yaratım olmadığı, Avrupa Rönesansı'nda olduğu gibi bir Ortadoğu Rönesansı oluşturarak çağın gericiliğine tutsak düşmeden özgürlük hareketine bir katkı sunduğu cevabını vermiştir.⁵ Bunun yanında ona göre Zerdüşlük İbrahimî dinler içerisinde büyük oranda özümsemiştir. Tevrat, İncil ve Kur'an'ın düzenlenişinde Zerdüşlüğün etkisi kesindir. Zerdüşlük aslında yok olmamıştır; üç din içerisinde özümsemişi için yaşamaktadır. Böylece Zerdüş de bir İbrahimî peygamber olarak varlığını sürdürmektedir.⁶

Abdullah Öcalan'ın dinlere bakışı ve ateizme yaklaşımı bu şekilde özetlenebilir. Fakat Öcalan'ın yazdıklarında derli toplu bir inanç sistemi okunamamaktadır. Mütemadiyen belirsiz dönemlerden ve varsayımlardan bahsedilmektedir. Bu durumun, kendi iç dünyasında yaşadığı buhranların sürüklediği bir tarih yazımı ve inanç dönüşümünden kaynaklandığı düşünülebilir.

2.3.2.5. Öcalan'a Göre Kadının Dindeki Yeri

¹ Öcalan, Bir Halkı Savunmak, 282.

² Öcalan, İdeolojik Kimlik isimli kitabında, Kürtler arasında Zerdüşlüğün kalıntısı olarak bir inancın devam ettiğini söylemektedir. Bu inanç kitapta Zerdeştilik (Yezidilik) olarak isimlendirilmektedir.

³ Öcalan, İdeolojik Kimlik, 153.

⁴ Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 2: 64.

⁵ Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 2: 268.

⁶ Öcalan, Demokratik Uygarlık Manifestosu, 4: 120.

Abdullah Öcalan, kadının durumunu, köleliğin inanılmaz boyutlarda derinleştirilip gizlenmesi olarak tarif etmektedir. Ortaçağ kadınının kültürel bir kırılmaya maruz kaldığını belirtip Tanrıça kültünün artık kaybolduğunu, kadının konumunun bilakis şeytana yakın bir yer olarak düşünüldüğünü söylemektedir. Öcalan kadının dilinin kopartıldığını, özne olmaktan çıkıp nesne hâline geldiğini de vurgulamaktadır.¹

Öcalan kadın konusunda mitoloji ve dinin ortak doneler kullandığını söyler. Hz. İbrahim döneminde kadının henüz alçaltılmadığını, İbrahim ile Sare'nin hemen hemen eşit güçte olduğunu belirtir. Hz. Davut ve Hz. Süleyman döneminde kadının tek taraflı bir arzu nesnesi olduğunu söyler. Hz. İsa ve Meryem ikilisinde Meryem'in ağzından tek bir kelime duyulmamakta, adeta dili kesilmektedir. Hz. Muhammed ve Hz. Aişe'nin birlikteliğini Öcalan bir trajediye benzetir. Hz. Aişe'yi, yükselen feodal İslâm otoritesine şikâyetçi biri olarak anlatır. Hatta herhangi bir kaynağa dayanmayarak tarihçilerin Hz. Aişe'nin, bir kadın olmak yerine bir taş parçası olmayı yeğlediğini söyler. Hz. Muhammed'in peygamberliğini iktidar oyunu olarak nitelendiren Öcalan, Hz. Aişe'nin bu oyunda peygamberin eşi olarak bile değer göremeyeceğini bildiği için böyle bir söz söylediğini de iddia eder.²

Öcalan, tek Tanrılı dinlerin mitolojiden sonra kadının etrafında ikinci büyük cinsel kırılma kültürü geliştirdiğini kaydetmektedir. Mitolojideki kültür, bu kez bir Tanrı emri olarak kanunlaştırılmış, kadına yönelik uygulamalar Tanrının kutsal emrine bağlanmıştır. Hz. İbrahim, Sare ve Hacer arasındaki ilişki figürü, yeni tek Tanrılı dinin, erkeğin üstünlüğünü onaylamasını yansıtır. Öcalan'a göre böylece cariyelik kültürü ve çok evlilik onay görmektedir.³

Öcalan bakış açısıyla din, Hz. Havva'yı, Hz. Âdem'i baştan çıkararak cennetten kovulmasına sebep olan ilk günahkâr kadın olarak niteler. Yine mitolojik inançların dinsel karalamalara dönüştürüldüğüne işaret eder. Sümerlerdeki kadının insanın kaburgasından yaratıldığı şeklindeki iddianın kutsal kitaba da alındığını ve sayıları binlere varan peygamberlerden bir tane bile kadın olmadığını söyler.⁴

Sümer ve Mısır toplumlarında kadının görkemli bir yeri olduğunu söyleyen

¹ Öcalan, Bir Halkı Savunmak, 59.

² Öcalan, Bir Halkı Savunmak, 87-88.

³ Öcalan, Bir Halkı Savunmak, 195.

⁴ Öcalan, Bir Halkı Savunmak, 195.

Öcalan, dinlerde ise ayıbın ve günahın nesnesi olarak görüldüğünü ifade eder. Hz. İsa dönemine gelindiğinde her ne kadar Meryem oğul Tanrının anası ise de kendisinin Tanrısallıkla alâkası kalmamış, gözü yaşlı bir anaya dönüşmüştür. Tanrı'yı, kadına egemen erkek olarak tanımlayan Öcalan, Hz. Meryem'in de Tanrı olması gerekirken, ilginç bir biçimde kutsal ruhun bir aracı olarak görüldüğünü ve Tanrısallığın adamakıllı erkekleştiğini söyler.¹

Hız. Muhammed'le ve İslâm'la birlikte kadının kazandığı yeni bir statüden bahseden Öcalan, çöl kabile kültüründeki ataerkillik unsuruna göre belli bir olumluluğun gerçekleştiğini belirtir. Ona göre yine de İbrani kültürü esas alınmıştır. Kadın statüsü Hız. Davut ve Hız. Süleyman döneminde şekillendiği gibidir. Siyasi amaçlarla pek çok evlilik gerçekleştirilmiş, bol cariyeli yaşam meşru sayılmıştır. Hız. Muhammed'in evlilik sürecini ele alan Öcalan, Hız. Peygamber'in ellili yaşlarındayken Hız. Aişe'nin dokuz yaşında olduğunu ve aralarındaki aşkın Hız. Peygamber'in kadın ilgisinin yüksekliğinden gerçekleştiği savını ortaya atmaktadır. Hız. Peygamber kadına karşı duyarlıdır. İlk eşi Hız. Hatice'yi sürekli övmesi de kadına verdiği önemin bir göstergesidir. Fakat Hız. Peygamber'in haremligi, cariyeliği bir kurum gibi bırakması, sonraki devlet erkânı içinde olumsuz kullanılmıştır.²

Öcalan'ın kadının dindeki yerine dair görüşleri kitaplarında pek çok tekrarı ihtiva etmektedir ve bu şekilde özetlenebilir.

2.3.3. Dine Karşı Kutsallar

Yazdıklarından rahatça anlaşıldığı üzere, Abdullah Öcalan hiçbir kutsal kabul etmemektedir. Rahip mitolojisindeki Tanrılar iğrenç kölecî düzen sahibidir. İbrahimî peygamberler ise Tanrılar göğün ötesine atmakla yalnızca vicdan rahatlatmaktadırlar. Öcalan bu denklemde İlah, Ellah, Allah denilenin, aynı Sümer-Babil imalatı, kölecî düzenin Tanrılar olduklarına dair inancını sevinçle daha da kesinleştirdiğini ifade eder.³ Zira toplumun sınıflaşması denilen olgu Tanrı inancının şekillenmesiyle ortaya çıkmıştır. Bunu yapanlar, tüm tarihi kontrol altında tutmaktadırlar. Öcalan ise bu Tanrılar kimler olduğunu anlamış ve ciddiyetle

¹ Öcalan, Bir Halkı Savunmak, 196.

² Öcalan, Bir Halkı Savunmak, 196-197.

³ Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygurlığa, 2001, 2: 194.

inanıp ibadet etmediği için kendine hak verip saygı duymuştur.¹

Her ne kadar Tanrı inancına bir türlü sıcak bakamasa da Öcalan peygamberlerin yaşamıyla yakından ilgilenmektedir. Pek çok konuda onların kıssalarından bahsetmekte, mitoloji ve dini iç içe geçmiş gösterse de bazen kendisini bir peygamber hüviyetinde anlatmaktadır. Böylece Abdullah Öcalan ve PKK terör örgütünün bir kutsal olarak takdimi gerçekleşecektir.

2.3.3.1. Öcalan'ın Kendini Kutsallaştırması

Abdullah Öcalan gençlik yıllarındaki düşünsel gelişimini anlatırken en büyük hatasının dogmatizmle gerçekliği karıştırmak olduğunu söyler. 1970'li yıllar, Öcalan'ın beynindeki Tanrı kuşkuculuğunun yerini ulusal sorun, örgütlenme ve politika konularına yönlendirdiğini söylediği yıllardır. Ona göre zihnini tatmin etmek için bu maddi olgular daha bir uygunluk arz etmektedir.²

Öcalan, yaşamındaki ikinci dönemini Ortadoğu'da varlığını sürdürmüş Babek, Hariciler, Karmatiler, Hasan Sabbah gruplarına benzettiğini söyler. Birinci dönemde İsevilik ağır basarken ikinci dönemde Musevilik ve Muhammedilik karışımı bir ağırlıktan söz eder. Bu süreçteki eylemlerini ve kaçışlarını Hz. Musa'nın kavmini Firavun'dan kurtarmasına ve Hz. Muhammed'in Medine'deki savaşlarına benzetir. Yaptığı işlerde ruhsal bir iman atmosferinin hâkim olduğunu söyler. İnandığı şeye bir mümin gibi adanmış olduğunu belirtiyor ve gerçekleştirdiği sözde savaşın kutsal olduğunu belirtir. Öcalan ayrıca bu süreci, bilimsel sosyalizmin iman gücünü kazanmış olarak yürütüldüğü bir süreç olarak tanımlar.³

Öcalan başka bir yazısında doğuş tarzını, oluşum tarzını, sistemin içine dâhil oluşunu, muhalefetini ve yakalanış tarzını Hz. İsa'nın öyküsüne öz ve biçim olarak yakın durduğunu da eklemektedir.⁴

Abdullah Öcalan kendisini peygamberlerle pek çok noktada kıyas etmektedir. Hz. Muhammed'in peygamberliğini, içinde bulunduğu koşullara en uygun sistemi bulmak olarak değerlendirmektedir. Bütün dinsel düşüncesini imbikten geçirerek

¹ Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 2: 194.

² Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 2: 358.

³ Öcalan, Bir Halkı Savunmak, 455-456.

⁴ Öcalan, Bir Halkı Savunmak, 412-413.

Kur'an'ı ortaya çıkardığını iddia etmektedir. Öcalan, biz nasıl bütün halkların devrim tecrübelerini, sosyalizm tecrübelerini özümseyorsak Muhammed de o zamanda bulunan dinlerin tecrübelerini özümsemiştir demektir. Bu ifadeyle kendini bir peygamber konumunda yüksek, yahut peygamberi kendi konumunda sıradan görme/gösterme çabasında olmuştur.¹ Şam'dan Avrupa'ya doğru çıkışının tarihsel örneklerle anlatılmasının yanlış yorumlandığını söyleyen Öcalan, tarih ve güncelliğin kutsallığın özünde yürüdüğünden ve kutsalların zincirleme bir hareket olduğundan bahsetmekten de geri durmamaktadır.²

Öcalan, ne örgüte ne de Kürt halkına kendisinin peşinden gitmelerini emir buyurduğunu söylüyor. Onların gidecek başka kimseleri olmadığı için Öcalan iki bin yıl sonra Hz. İsa'nın misyonundan daha zor olanı üstlenmek durumunda kaldığını, Hz. İbrahim'in kutsallığını da çağdaşlaştırdığını iddia ediyor.³

Abdullah Öcalan'ın dünya genelinde muteber olmayan durumunu düzeltmek için "Tanrısal bir yüceliş" gerçekleştirmesi gerekmektedir. "Tanrıyı çözümledim, kim olduğunu açıkladım." demekte, halkların, çocukların, ihtiyarların ve kadınların Tanrısalılıklarına saygılı olduğunu ifade etmektedir. Öcalan, onların Tanrısal özelliklerinin Tanrısal yüceliği içinde olduğu iddiasındadır.⁴

Tarihin kendisine ağır bir yük yüklediğini söylüyor Öcalan. Bu ağır yükün ve sorumluluğun içinde kendisini abartmayı sevmediğini, bununla birlikte kıyaslama için İsa, Pavlus, Muhammed, Lenin, Stalin ve benzeri örneklerle bakılması gerektiğini dile getiriyor.⁵ Yaptığı işin onurlu olduğunu, tarihte hiçbir filozof, peygamber, asker yahut siyasetçinin yapamadığı kadar nitelikli, özverili bir militan çalışması yaptığını vurguluyor.⁶ Ortadoğu'ya yol aldığında, Hz. İbrahim'in putları kırması gibi Öcalan da beş bin yıllık geleneklerin önemli bir kısmını kırdığını, yaptığı işin iki bin yıllık bir gecikmeyle bile olsa İbrahimî bir iş olduğunun sonradan anlaşılacağını söylüyor ve kendini kıssaları iyi bilinen pek çok peygamberin yerine oturtmaya gayret ediyor.⁷

Kendini kutsallaştırma girişiminden sonra, Öcalan'ın bir diğer çabası da terör

¹ Öcalan, Din Sorununa Devrimci Yaklaşım, 26.

² Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 2: 268-269.

³ Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 2: 242.

⁴ Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 2: 245.

⁵ Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 2: 377.

⁶ Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 2: 365-366.

⁷ Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 2: 380.

örgütünü kutsallaştırma çabası olacaktır.

2.3.3.2. Öcalan'ın PKK'yı Kutsallaştırması

Abdullah Öcalan İslâm'ı politik bir noktada konumlandırıyor. Bu bağlamda Emevi-Abbasi-Osmanlı geleneğinin gerçek İslâm'ı temsil etmediğini, gerçek İslâm'ın Hz. Ali'den başlayarak günümüze kadar gelen anti-emperyalist tutumlara denk geldiğini öne sürüyor. Geçmiş yüzyılların gericiliğine ve günümüzün emperyalizmine direnen kimselerin hareketine İslâm diyeceklerini belirtiyor.¹

Öcalan terör örgütünün ortaya çıkışını Hz. İsa'nın havarilerini toplamasına benzetiyor. Ona göre örgütün gelişiminde bir ustalık yahut gelişkin bir örgütsel yapı bulunmamaktadır. Hz. İsa'nın havarilerinde olduğu gibi örgüt militanlarında bulunan inanç ve irade hareketi bunu sağlamıştır. PKK'nın bu havariler hareketine benzemesi, biraz da Ortadoğu'nun içinde bulunduğu genel mistik yapı sebebiyledir.²

PKK'yı, hem devrimci sosyalizmin hem de devrimci İslâm'ın sözde Kürdistan'da iç içe uygulanması olarak tanımlıyor Öcalan. Sosyalizm ve İslâm'ın birbirine zıt olmayacağını söylüyor. Hatta daha ileri gidip, asr-ı saadet Müslümanlığı ile günümüz PKK'sını eş değer tutuyor. Öcalan'ın bir diğer iddiası da gerçek Müslümanlığın PKK ile hayat bulduğu şeklindedir. Öcalan, insanın kurtuluşuna en büyük değer PKK ile verildiğini ve İslâm'ın da temel amacının bu olduğunu ekliyor. Ona göre bu açıdan bazı melleler kendileri gelip PKK'yı bulmuşlardır.³

Öcalan'ın PKK'yı kutsallaştırmasının bir diğer adımının PKK'nın İslâm diniyle kıyaslanması yahut bütünleştirilmesi olduğu böylece görülmektedir. Öcalan, PKK ve devrimci İslâm'ın anlamlı bir şekilde bütünleştiğinden bahsediyor. Gerçek bir Müslümanın, Kürdistan gerçeğini görmemesini ve bu gerçek uğruna mücadele etmemesini münafıklık olarak niteliyor. Yaptıkları şeyi cihad olarak gördüğünü söyleyen Öcalan, Müslümanlığın sakal, cübbe, namaz veya oruçla ortaya konamayacağını, esas olanın cihad olduğunu iddia ediyor. Öcalan İslâm devriminden bahsederek, bunun gerçekleşmesinden sonra namaza niyaza sıra geleceğini, kendisinin de savaşa girdikten sonra namazı bıraktığını, uygulamalarının İslâmî

¹ Öcalan, Din Sorununa Devrimci Yaklaşım, 78.

² Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, 2001, 2: 131.

³ Abdullah Öcalan, Demokratik Devrimde Halk Serhildanları, 1. Bs (Bilinmiyor: Bilim Aydınlanma Yayınları, Bilinmiyor), 1: 117.

ilkelere ve ayetlere dayandığını ispat edebileceğini ve hadisler ve İslâm tarihinden örneklerle çok açık bir biçimde izah edebileceğini de ekliyor.¹

Abdullah Öcalan'ın metnindeki savruluk ve dağınıklık hemen göze çarpmaktadır. İdeolojik altyapısında dinî inanca yer olmadığı açıktır. Oluşturduğu tarih yazımı; dinlerle mitolojiyi, ideolojilerle felsefeyi birbirine katmaktadır. Çoğu zaman ateist vurgular ön plana çıkmakta, kimi zamansa örgütün varlığını ve meşruiyetini desteklemek adına İslâm araçsallaştırılmaktadır.

¹ Öcalan, Demokratik Devrimde Halk Serhildanları, 1: 118.

3. SONUÇLAR

Materyalist dünya görüşünü benimseyen isimlerden biri Karl Marx'tır. Marx'ın temel sezgisinde insan şuurunu şartlandıran sebep ekonomidir. Ekonomik olarak yabancılaşan insan, kendi mutsuzluğunu gidermek için kendinde görmeyi arzuladığı bazı hasletleri Tanrı diye isimlendirdiği bir varlığa yansıtır. Marksizm böylece ekonomik sıkıntıların ortadan kalkmasıyla, dinin de kendiliğinden ortadan kalkacağını savunan bilimsel bazı tespitlerle desteklenen bir ateizm sunmaktadır.

Esasen Marx'ın net olarak söylediği tek şeyin, insanın hangi durumlarda Tanrıya yöneleceğini belirlemekten ibaret olduğu tespiti önemlidir. Maruz kaldığı bir sıkıntı karşısında insan çeşitli yönelimlerde bulunabilir. Bu durumda insan ya içinde bulunduğu duruma razı olur, ya isyan eder, yahut kurtulma ümidinde olur. Ama insan yeryüzünde çözümü aramak yerine dördüncü bir şıkkı, semaya yönelmeyi tercih ediyor. Burada Marksizm tarafından olayın niçini yerine nasıl konuşuluyor. Peki insan niçin semaya yöneliyor? Semayı ya da başka herhangi bir şeyi ilahlaştırma girişimi niçin var? Karl Marx bunları açıklamıyor.

Marksizm'in dini ortadan kaldırma gayretinde, dinin yerine koymaya çalışılan şeyin neredeyse bir din hâline geldiği görülmektedir. Bu durum Marx'ın öğretilerinin bir felsefe olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği tartışmalarının da temeli gibi görünmektedir.

PKK'nın ideolojik dönüşümü de kurucusunun düşünceleriyle paralel ilerlemiştir. Fakat Sovyetler'in dağılmasından sonra Öcalan örgüt adına yeni bir dönemi başlatır. Dini reddetmenin Müslüman Anadolu toplumunda bir karşılığı olmadığı anlaşılmıştır. Ateizm propagandası yapan Sovyet Rusya'nın kısmen başarısız görülen serüveni de bu dönüşümü destekler nitelikte bir gelişmedir. Bundan sonra uygulanan yeni strateji, İslâm'ı kabul edilmiş din olarak göstererek, örgütün hedefleri doğrultusunda işe yarar bir araç olarak kullanmak olacaktır. Bu bağlamda Öcalan, Hz. Muhammed'i (sas) takdir eden açıklamalar yapar. Din odaklı teşkilatlar kurdurur. Örgütün dindarlığını gösteren broşürler dağıtılır. Fakat bu çabalara rağmen halkın gözündeki imaj düzelmez ve örgüt Marksist/Leninist ideolojinin bir yansıması olarak görülmeye devam edilir.

KAYNAKLAR

- Akdemir, Ferhat. “Ateizmin Tarihi Üzerine Kısa Bir Deneme”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 18-19 (2005): 347-363.
- Akyasan, Yasemin. *Marx’ın Din Eleştirisinin Temelleri*. Yüksek Lisans, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2019.
- Anonim. “Kürdistan Halkının Devrimci Şiddeti”. *Serxwebun Dergisi*. 1983.
- Anonim. “PKK 2. Ulusal Konferansı Kararları”. *Serxwebun Dergisi*. 1990.
- Avcı, Yasin. *Diyalektik Materyalizm ve Küresel İlişkilerin Öznesi Olarak Sınıf*. Doktora, Selçuk Üniversitesi, 2022.
- Aydın, Mehmet. *Din Felekesi*. 13. Bs. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2014.
- Bakış, Mehmet Latif. *Felsefi Bir Problem Olarak Ateizm*. Yüksek Lisans, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2008.
- Belge, Murat. “Marksizm’in ‘Millileşmesi’ mi, ‘Yerlileşmesi’ mi?” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*. 2. Bs. 8: 105-113. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.
- Berlin, Isaiah. *Karl Marx*. 5. Bs. USA: Princeton University Press, 2013.
- Cizreli, Bahattin. *Anlam Sistemi Olarak Sosyalizm: Türkiye Sosyalist Solu Örneği*. Doktora, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2021.
- Coffy, Robert. *Ateistlerin Tanrısı*. Trc. Murteza Korlaelçi. 1. Bs. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2003.
- Çelebi, Ahmet Serdar. *Bir Terör Örgütü Olarak Türkiye Komünist Partisi/Marksist Leninist’in Devrim Stratejisi (1972-2012)*. Yüksek Lisans, Gazi Üniversitesi, 2016.
- Çulhaoğlu, Metin. “Türkiye’de Marksizm: Yapılabilecek Olup da Yapılmayan Nedir?” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*. 2. Bs. 8: 68-72. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.
- Doğan, Gürkan. *İki Kutuplu Sistem Sonrasında Oluşan Uluslararası Sistem ve Terörizm-PKK Örneği*. Doktora, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2007.
- Duman, Doğan - Bayburt, Berrin. “Türkiye İşçi Tarihine Kısa Bir Bakış ve İşçilerin İlk Kitleseel Yürüyüşü: Çorum Belediye İşçilerinin Yürüyüşü”. *Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları*. 2018.
- Engels, Friedrich. *Anti-Dühring*. 2. Bs. Ankara: Sol Yayınları, 1977.
- Engels, Friedrich. *Doğanın Diyalektiği*. Trc. Arif Gelen. 4. Bs. Ankara, 1979.
- Gilson, Etienne. *Ateizmin Çıkmazı*. Trc. Veysel Uysal. 1. Bs. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1991.
- Gökdağ, Güngör. *Terörizm, Türkiye’de Terör Olgusu ve PKK/PYD*. Doktora, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2023.

- Gücüyener, Uğurcan. *1960-1980 Yılları Arasında Türkiye İşçi Sınıfının Örgütlenmesi, Gelişimi ve Siyasete Etkisi*. Yüksek Lisans, Nişantaşı Üniversitesi, 2022.
- Gündüz, Mert. *Soğuk Savaş Sonrası PKK'nın İdeolojik Dönüşümü*. Yüksek Lisans, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2022.
- Gürsoy, Kenan. "İlhadi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22: 97. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Gürsoy, Sena. *1917 Ekim Devrimi'nin Türkiye'deki İşçi Örgütlenmeleri ve İşçi Hareketlerine Etkisi (1917-1945)*. Yüksek Lisans, Yalova Üniversitesi, 2015.
- Hyman, Gavin. *Ateizmin Kısa Tarihi*. Trc. Dilek Şendil. 1. Bs. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları, 2011.
- İmıl, Muhittin. *Ulus İnşa Sürecinde PKK ve Din İlişkisi*. Doktora, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2016.
- Kılıç, Arif. *Diyalektik Materyalizm ve Ekonomik Bağlılık Teoremi*. Yüksek Lisans, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 2020.
- Kılıç, Enes. *Marksizm'in Din Anlayışı*. Yüksek Lisans, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, 2015.
- Koca, Bayram. *Türkiye'de İslam ve Sosyalizm İlişkisi Bağlamında Emek ve Adalet Platformu ve Antikapitalist Müslümanlar*. Yüksek Lisans, Hacettepe Üniversitesi, 2013.
- Korlaelçi, Murteza. "Ateizm ve Çeşitleri". *Felsefe Dünyası*. 46 (2007): 12-44.
- Kutluer, İlhan. "İlhadi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22: 95. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Lenin, Vladimir İlyiç. *Din Üzerine*. 1. Bs. Ankara: Ser Yayınevi, 1975.
- Lenin, Vladimir İlyiç. *Marksizmin Kaynağı*. 1. Bs. Ankara: Dorlion Yayınları, 2022.
- Marx, Karl. *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*. 2. Bs. Adana: Sol Yayınları, 2009.
- Marx, Karl. *Kapital*. 3. Bs, 3 Cilt. İstanbul: Eriş Yayınları, 2003.
- Marx, Karl. *Yabancılaşma*. 5. Bs. Ankara: Sol Yayınları, t.y.
- Marx, Karl - Engels, Friedrich. *Devlet ve Hukuk Üzerine*. Trc. Rona Serozan. 3. Bs. İstanbul: Çağdaş Hukukçular Derneği Yayınları, 2013.
- Marx, Karl - Engels, Friedrich. *Din Üzerine*. 2. Bs. Ankara: Fol Kitap, 2021.
- Marx, Karl - Engels, Friedrich. *Komünist Manifesto*. Trc. Celâl Üster - Nur Deriş. 41. Bs. İstanbul: Can Yayınları, 2021.
- Mete, Abdulvehap. *Karl R. Popper'in Marx Eleştirisi*. Yüksek Lisans, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2009.
- Nietzsche, Friedrich. *İyi ve Kötünün Ötesinde*. Trc. Ahmet İnam. 2. Bs. İstanbul: Yorum Yayınevi, 2001.

- Oto, Serap. *Batıda Öne Çıkan Ateist Fikirler ve Eleştirisi*. Yüksek Lisans, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 2022.
- Öcalan, Abdullah. *Bir Halkı Savunmak*. 1. Bs. İstanbul: Amara Yayıncılık, 2015.
- Öcalan, Abdullah. *Demokratik Devrimde Halk Serhildanları*. 1. Bs. Bilinmiyor: Bilim Aydınlanma Yayınları, Bilinmiyor.
- Öcalan, Abdullah. *Demokratik Uygarlık Manifestosu*. Abdullah Öcalan Sosyal Bilimler Akademisi Yayınları. Azadi Matbaası, 2013.
- Öcalan, Abdullah. *Din Sorununa Devrimci Yaklaşım*. 3. Bs. Köln: Serxwebun Yayınları, 2008.
- Öcalan, Abdullah. *İdeolojik Kimlik*. 1. Bs. Abdullah Öcalan Sosyal Bilimler Akademisi Yayınları, 2007.
- Öcalan, Abdullah. *Manifesto (Kürdistan Devriminin Yolu)*. 6. Bs. Köln: Serxwebun Yayınları, 1994.
- Öcalan, Abdullah. *Seçme Röportajlar Cilt III "Onbinlerce İnsan Ölmesin"*. 1. Bs. Köln: Serxwebun Yayınları, 1996.
- Öcalan, Abdullah. *Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa*. 1. Bs. Köln: Mezopotamya Yayınları, 2001.
- Öcalan, Abdullah. *Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa*. 1. Bs. Köln: Mezopotamya Yayınları, 2001.
- Öcalan, Abdullah. "Şimdiye Kadar Yaptıklarımıza Bakarsak Bundan Sonra Ne Yapacağımız Bellidir". *Serxwebun Dergisi*. 1993.
- Özbek, Hür Sinan. *Marx'ın Din Felsefesi*. 1. Bs. Ankara: Fol Kitap, 2020.
- Özcan, Nihat Ali. *PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*. 1. Bs. Ankara: ASAM Yayınları, 1999.
- Öztürk, Emine. *1960 ve 1971 Yılları Arasında Türkiye'de Öğrenci Hareketleri*. Doktora, Gazi Üniversitesi, 2016.
- Özyurt, Cevat. "Marx'ta Yanılsama ve İdeoloji Olarak Din". *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/2 (2014): 207-240.
- Semiz, Burhan. *PKK Terör Örgütünün Din Algısı*. Yüksek Lisans, Polis Akademisi, 2011.
- Sinanoğlu, Mustafa. "İlhadi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22: 90-92. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Sökmen, Aşkın İnci. *İdeolojik Boyutu ile PKK Terör Örgütü*. Doktora, Kara Harp Okulu, 2012.
- Şahin, İbrahim. *12 Mart'tan 12 Eylül'e 68 Kuşağı Öğrenci Hareketleri*. Yüksek Lisans, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2014.
- Tecer, Ömer Çağrı. *Sovyet Ateizmi ve Orta Asyada'ki Etkileri*. Yüksek Lisans, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2013.

- Topaloğlu, Aydın. *Ateizm Çıkmazı*. 6. Bs. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019.
- Topaloğlu, Aydın. “Materyalizm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28: 137-140. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- Ülken, Hilmi Ziya. *Felsefeye Giriş*. 1. Bs, 2 Cilt. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1958.
- Yağcı, Nazmiye. *Çağdaş Din Felsefesi Problemi Olarak Yeni Ateizm: Sam Harris Örneği*. Yüksek Lisans, İstanbul Üniversitesi, 2021.

EKLER

EK 1

Karl Marx, 5 Mayıs 1818'de Prusya'nın Ren bölgesindeki Trier (Tveres) şehrinde dünyaya geldi. Yahudi olan ailesi daha sonraları Protestanlığı benimsedi. Marx, Bonn ve Berlin üniversitelerinde hukuk, tarih ve felsefe okudu. 1841'de Epikuros'un felsefesi üzerinde yaptığı doktorayla öğrenimini tamamladı.

Marx, öğrencilik yıllarında idealist bir Hegelci idi. Bu dönemde Hegel'in felsefesinin Hristiyanlık yahut devletle uzlaştıramayacağını savunan Genç Hegelciler'e (Lenin, solcu Hegelciler olarak tanımlıyor) katıldı. Felsefe çalışmalarında Hegel'in diyalektiğiyle, Feuerbach'ın maddeciliğini birleştirme gayretinde olan Marx, Köln'de yayımlattığı gazete yazılarıyla adından söz ettirdi.

Sonraki yıllarda Bonn şehrine yerleşen Marx, akademisyen olmak niyetindeydi. Fakat mevcut hükümetin Ludwig Feuerbach ve Bruno Bauer gibi isimlerin akademik çalışmalarını engellemesi, Marx'ın üniversite kariyeri yapma fikrinden vazgeçirecekti. 1840'lı yıllar aynı zamanda Feuerbach'ın tamamıyla materyalist bir hüviyete büründüğü yıllardır. Genç Hegelciler bir anda Feuerbach'çı kesildiklerini söyleyeceklerdir.

1842 yılında Marx, Ren Gazetesi'ni çıkardı ve başyazarlığını üstlendi. Hükümet yetkilileri gazeteye ciddi sansürler uygularken, Marx ise iktisadî bilgilerinin yetersizliği sebebiyle bir yandan iktisat (ekonomi politik) öğrenme gayretindeydi. Bir yıl sonra gazete tamamen kapatılınca, Paris'e gitti. Burada Arnold Ruge ile radikal bir dergi çıkardı. Ama henüz ilk sayıdan sonra yaşadıkları görüş ayrılıkları sebebiyle dergi bir daha çıkmadı. Marx bu dergide halk kitlelerine ve proletaryaya seslendi.

1844'te Paris'te Engels'le tanıştı ve o sırada yayın kurulunda bulunduğu bir dergiye yazılarını ulaştırmasında yardımcı oldu. Bu dostluk derginin kapanmasından sonra da devam etti. 1845 yılında Brüksel'de artık yoğun bir işbirliği içerisinde olan ikili, Marksizm'in ilk verimli eseri sayılan Alman İdeolojisi kitabını kaleme aldılar.

1847 yılında Marx ve Engels devrimci proletarya hareketinin ilk enternasyonal örgütü Komünistler Birliği'ne katıldılar. Burada aktif rol oynadılar ve örgüt kongresinin isteği üzerine 1848 yılında Komünist Partisi Manifestosu adıyla bir parti programı yazdılar. Bu program 1872 yılındaki Leipzig basımında Komünist Manifesto ismini aldı ve ilk defa ikilinin ismi bu baskıda programın yazarları olarak takdim edildi.

Marx'ın yaşamının büyük çoğunluğu göçebe olarak geçti. Maddî problemlerle yaşadığı Engels'le olan mektuplaşmalarından anlaşılmaktaydı. Öyle ki pek çok çalışmasını Londra'da 1883 yılında öldükten sonra Engels derleyip yayımladı. Engels Marx'ın cenaze töreninde onun iki büyük keşifte bulunduğunu söyledi. Bunlardan biri insanlık tarihinin gelişme yasası, diğeri ise, kapitalist üretim tarzının

ve bu üretim tarzının yarattığı burjuva toplumunun işleyiş yasasıydı. Londra'daki mezar taşına kazınan iki alıntı, Karl Marx'ın düşüncelerini özetler nitelikteydi:

“Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!”

“Şimdiye kadar filozoflar yalnızca dünyayı çeşitli biçimlerde açıklamakla yetinmişlerdir; oysa asıl sorun, dünyayı değiştirmektir.”

Karl Marx'ın Kısa Yaşam Öyküsü

EK 2

4 Nisan 1948 tarihinde Şanlıurfa’da doğdu. İlk ve orta öğrenimini bölgenin çeşitli okullarında tamamladı. 1968 yılında Ankara Anadolu Tapu ve Kadastro Meslek Lisesi’ni bitirdi. Memurluğu sürerken 1970 senesinde İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ne kaydoldu. Bu yıllarda Kürtlerin soldan kopup kendi kaderini tayin etme hakkı fikrine ilgi duydu. Devrimci Doğu Kültür Ocakları çevresinde bulundu ve 68 kuşağı önderleriyle bağlantıları oldu. Daha sonra Mahir Çayan’ın radikal fikirlerinden etkilenecek hukuk tahsilini bıraktı ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’ne kayıt yaptırdı. Çayan’ın ölümünden sonra katıldığı protesto gösterileri sonucunda cezaevine girdi.

Cezaevinden çıktıktan sonra, sol-sosyalist çevreleri tek bir çatı altından toplama girişiminde bulunsa da bunda başarılı olamadı. 1973 yılından itibaren “Sömürge Kürdistan” teziyle çeşitli teşebbüslerde bulunmaya başladı ve 1978 yılında Kürdistan Devriminin Yolu kitapçığını yazarak PKK’yı kurdu.

Aylarca süren çatışmaların ardından Öcalan 1979 yılında yurtdışına kaçtı ve örgütü oradan yönetmeye devam etti. Bu arada alternatif Kürt tarihi, devrimci militan özellikleri, ulusal kurtuluş çözümleri adlarıyla çerçevelediği konular hakkında kitaplar yazdı. Birkaç yıl süren teorik gelişmenin yanında örgüt askerî kanadını da geliştirdi ve terör eylemlerini hızlandırdı.

1999 senesinde Öcalan yakalandı ve Türkiye’ye getirildi. Bu süreçten sonra kendini ve örgütü korumak için söylem değişikliklerine gitti. Demokrasi, ekolojik toplum gibi kuramlar ön plana çıkarılırken, İslâm da kullanılmaya uygun bir araç olarak Öcalan’ın temel söylemleri arasında yer aldı.

Dinle ilgili görüşlerinin merkezde olduğu eserleri şunlardır: Din Sorununa Devrimci Yaklaşım, Sümer Rahip Devletinde Demokratik Uygarlığa, Kürdistan Devriminin Yolu (Manifesto).

Abdullah Öcalan’ın Kısa Yaşam Öyküsü